

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ І
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ
НАПН УКРАЇНИ
ГО «СПРАВА КОЛЬПІНГА В УКРАЇНІ»

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ
В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

МАТЕРІАЛИ
ДОПОВІДЕЙ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(м. Ужгород, 25 вересня 2020 року)

Ужгород – 2020

УДК 371; 364

Надання соціальних послуг в умовах децентралізації: проблеми та перспективи:
Матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції
(м.Ужгород, 25 вересня 2020 р.) / За ред. О. Бартош, С. Литвинової, В. Панка, Ф. Шандора.
Ужгород: ФОП Роман О.І., 2020. 110 с.

ISBN 978-617-7868-29-2

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Надання соціальних послуг в умовах децентралізації: проблеми та перспективи», яка відбулася на базі кафедри соціології та соціальної роботи факультету суспільних наук Ужгородського національного університету 25 вересня 2020 р. Видання розраховане на науковців, докторантів, аспірантів, студентів, практиків, які цікавляться даною проблемою. Тексти доповідей і повідомлень друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

*Рекомендовано до друку рішенням
Вченої ради факультету суспільних наук
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
протокол № 2 від 30 вересня 2020 року*

© Ужгородський національний університет, 2020
© Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи
НАПН України, 2020
© Інститут інформаційних технологій і засобів навчання
НАПН України, 2020

ЗМІСТ

Албул Ірина НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ДОСВІД ГРОМАДИ м.УМАНІ.....	9
Афанасьєв Дмитро, Джуган Руслана НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ДІТЯМ-РОМАМ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
Байдик Віта ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВРАЗЛИВИМИ СІМ'ЯМИ ТА ДІТЬМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	13
Балухтіна Олена МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА ГРОМАД У СПРАВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ (НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)	15
Бартош Олена, Barkasi Daniela ЕСОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ В СЛОВАЧЧИНІ	17
Баршацька Галина, Турба Оксана ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТСТВА: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	18
Бованенко Ольга ВИКОРИСТАННЯ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	20
Булеза Богдана НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ОСОБАМ З АДИКТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ	21
Вайнола Ренате ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	22
Вакуленко Олена МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ПОТРЕБИ.....	24
Віхляєва Яна, Застело Анна РЕФОРМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ	26
Водоп'ян Наталія СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ДОВГОТРИВАЛИХ КАРАНТИНІВ.....	27
Гніда Тетяна РЕАДАПТАЦІЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ У СІМ'ЯХ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	29
Голова Наталія, Міняйлова Ірина РОЗВИТОК ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	30
Голова Наталія, Федчук Юлія ЕТАПИ ЗАЛУЧЕННЯ ФАХВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ЗВО	32
Holonič Ján СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В СЛОВАЧЧИНІ	34
Жиленко Руслан, Повідайчик Оксана ВИВЧЕННЯ ПОТРЕБ ВЕТЕРАНІВ АТО/ООС У СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГАХ.....	35
Златопольська Наталія СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ ТА МОЛОДІ У СФЕРІ ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я	37
Зозуляк-Слущик Роксоляна ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	40
Іваничко Інна НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ НАЦІОНАЛЬНИМ МЕНШИНАМ ЗАКАРПАТТЯ	41
Іванченко Ольга THE SOCIAL SERVICE FOR COMMUTERS IN SOUTHERN UKRAINE OF THE LATE 19 TH - EARLY 20 TH CENTURIES	43

Ісаєвич Світлана ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОПРОФІЛАКТИКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	44
Кацьора Олександр ПОВНОВАЖЕННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЩОДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	46
Ковач Аттіла НАДАННЯ ОСВІТНИХ ПОСЛУГ З ПРОФОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ.....	47
Козубовська Ірина, Stanciene Dalia Marija МІЖКУЛЬТУРНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	49
Козубовський Максим СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ З ПРОБЛЕМНОЮ ПОВЕДІНКОЮ В США.....	50
Козубовський Ростислав ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В ПРОЦЕСІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	52
Конончук Антоніна ЕКО-КАРТА ЯК МЕТОД ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	53
Кравченко Оксана ДОСТУПНІСТЬ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ОБ'ЄКТІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ.....	55
Лещинський Олександр СИСТЕМНА РОБОТА З РОДИНОЮ У ГРОМАДІ	56
Литвинова Світлана ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ ЯК СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ОСВІТНИХ ПОСЛУГ	57
Malatyinszki Szilard СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ НА РІВНІ ГРОМАДИ В УГОРЩИНІ	58
Максимовська Наталія СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПОСЛУГИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМ ІНТЕГРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	59
Мар'єнко Майя ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗА ІНДИВІДУАЛЬНИМ ГРАФІКОМ	61
Марухина Ірина ДО ПРОБЛЕМИ МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ СПЕЦІАЛІСТІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	62
Матрос Ольга ВИКОРИСТАННЯ «SOFT SKILLS» ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ФАХІВЦІВ	64
Мигалина Зоряна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ В СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ США ЯК ОДНА З ВАЖЛИВИХ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ.....	65
Міхеєва Оксана ЗМІСТ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ	67
Молоченко Інна НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	68
Носенко Юлія ІНВАЛІДНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОНСТРУКТ	69
Овод Юлія МОДЕЛЬ ЗМІНИ ПОВЕДІНКИ КЛІЄНТА ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ...	71
Овчарова Валерія ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОГО ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	73
Олійник Галина ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	75

Орос Олександра	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНИМИ, ЯКІ ДЕМОНСТРУЮТЬ ПРОТИПРАВНУ ПОВЕДІНКУ	77
Панок Віталій	
ОРГАНІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	78
Панченко Вадим	
ЗАСТОСУВАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИХ ІНДИКАТОРІВ У ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ЯК ЧИННИК НЕЕФЕКТИВНОГО НАДАННЯ ОБ'ЄДНАНИМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ І ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У ЦЬЙ СФЕРІ	80
Перепада Ольга	
ЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ В ОСВІТІ	82
Повідайчик Михайло, Стойка Олеся	
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ОСВІТНИХ ПОСЛУГ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	84
Попович Василь, Таран Володимир	
КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	86
Попович Анна	
СОЦІАЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ГРОМАДАХ	87
Приймак Олег, Приймак Юлія	
РОЛЬ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДІАГНОСТИЦІ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ВДОМА У ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ	89
Різак Ірина	
ХАРАКТЕРИСТИКА БРИТАНСЬКОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ	90
Романовська Діана	
ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	92
Романовська Людмила	
ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ЧЛЕНІВ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ	94
Рюль Вікторія, Černá Martina	
ДО ПИТАННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА ЗАКАРПАТТІ.....	96
Серга Тетяна	
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	97
Сі Цзечень	
МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	99
Сороко Наталія	
СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПРОЄКТУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ STEAM-ОРІЄНТОВАНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ	100
Стрюкова Юлія	
ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ ЗІ СКЛАДНИМИ ЖИТТЄВИМИ ОБСТАВИНАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	101
Шандор Федір, Wojko Martha	
ПРОФЕСІЙНІ РОЛІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	102
Щербина Сергій, Дударьов Віталій	
СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНО-ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	105
Ясточкіна Ірина, Баско Людмила	
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	106
Смук Оксана	
ФОСТЕРНА СІМ'Я ЯК ІНСТИТУТ ОПІКИ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОЇ ОПІКИ	108

CONTENT

Albul Iryna. PROVISION OF SOCIAL SERVICES IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION: EXPERIENCE OF UMAN COMMUNITY	9
Afanasiev Dmytro, Dzhuhan Ruslana. PROVISION OF EDUCATIONAL SERVICES TO ROMA CHILDREN IN CONDITIONS OF COVID-19 PANDEMIC: RESULTS OF SOCIOLOGICAL RESEARCH	10
Baidyk Vita. ISSUES OF SOCIAL WORK WITH VULNERABLE FAMILIES AND CHILDREN IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION	13
Balukhtina Olena. INTERNATIONAL SUPPORT OF COMMUNITIES IN THE ORGANIZATION OF INTEGRATED SOCIAL SERVICES (ON THE EXAMPLE OF ZAPORIZHZHA REGION)"	15
Bartosh Olena, Barkasi Daniela. SOCIAL ASSISTANCE FOR LOW-INCOME FAMILIES IN SLOVAKIA.....	17
Barshatska Halyna, Turba Oksana. INFORMATION ENVIRONMENT AND VALUE ORIENTATIONS OF STUDENTS: REGIONAL ASPECT	18
Bovanenko Olha. USE OF DECORATIVE AND APPLIED ACTIVITIES AS A FACTOR OF FORMATION OF ARTISTIC AND AESTHETIC CULTURE OF STUDENTS IN COMMUNITY	20
Buleza Bohdana. PROVISION OF SOCIAL SERVICES TO INDIVIDUALS WITH ADDICTIVE BEHAVIOR	21
Vainola Renate. FACTORS OF DEVELOPMENT OF INNOVATIVE POTENTIAL OF A SOCIAL WORKER	22
Vakulenko Olena. MONITORING AND EVALUATION OF SOCIAL SERVICES: CURRENT POSSIBILITIES AND NEEDS.....	24
Vikhlyayeva Yana, Zastelo Anna. REFORMS OF SOCIAL SERVICES: CURRENT STATE AND WAYS OF OPTIMIZATION	26
Vodopyan Nataliia. SOCIAL PROTECTION OF EDUCATIONAL PROCESS PARTICIPANTS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS DURING LONG-TERM QUARANTINE	27
Hnida Tatyana. READAPTATION AND RESOCIALIZATION IN FAMILIES WHO FIND THEMSELVES IN DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES AS A RESULT OF MILITARY ACTIONS IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION.....	29
Holova Nataliia, Minyailova Iryna. DEVELOPMENT OF THE VALUE-SENSE SPHERE OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN THE CONTEXT OF TASKS OF VOCATIONAL EDUCATION	30
Holova Nataliia, Fedchuk Yuliia. STAGES OF INVOLVEMENT OF SOCIAL SPHERE SPECIALISTS IN VOLUNTEER ACTIVITIES DURING THE TRAINING PROCESS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS	32
Holonič Ján. SOCIAL SERVICES FOR THE LEDERLY IN SLOVAKIA.....	34
Zhylenko Ruslan, Povidaychuk Oksana. STUDY OF THE NEEDS OF VETERANS OF ANTI-TERRORIST OPERATIONS / JOINT FORCES OPERATIONS IN SOCIAL SERVICES	35
Zlatopolska Natalia. SOCIAL SERVICES FOR ADOLESCENTS AND YOUTH IN THE FIELD OF REPRODUCTIVE HEALTH.....	37
Zozulyak-Sluchyk Roksolyana. FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	40
Ivanychko Inna. PROVISION OF EDUCATIONAL SERVICES TO NATIONAL MINORITIES OF TRANSCARPATHIA	41
Ivanchenko Olha. THE SOCIAL SERVICE FOR COMMUTERS IN SOUTHERN UKRAINE OF THE LATE 19 TH - EARLY 20 TH CENTURIES	43

Isayevych Svitlana. PECULIARITIES OF ORGANIZATION OF PSYCHOPROPHYLAXIS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT	44
Katsora Oleksandr. POWERS OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES TO PROVIDE SOCIAL SERVICES IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION	46
Kovach Attila. PROVISION OF EDUCATIONAL SERVICES ON YOUTH VOCATIONAL GUIDANCE BY MEANS OF MUSEUM PEDAGOGY	47
Kozubovska Iryna, Stanciene Dalia Marija. INTERCULTURAL TOLERANCE AS AN IMPORTANT CONDITION FOR THE EFFICIENCY OF PROVIDING SOCIAL SERVICES IN A MULTICULTURAL SOCIETY	49
Kozubovskyi Maksym. SOCIAL AND PEDAGOGICAL SERVICES FOR THE MINORS WITH PROBLEM BEHAVIOR IN THE USA	50
Kozubovskyi Rostyslav. PROVISION OF SOCIAL SERVICES IN UKRAINE IN THE PROCESS OF VOLUNTEER ACTIVITY	52
Kononchuk Antonina. THE ECOMAP AS A METHOD OF INCREASING THE COMPETENCE OF A SOCIAL WORKER IN PROVIDING SOCIAL SERVICES.....	53
Kravchenko Oksana. ACCESSIBILITY FOR PEOPLE WITH DISABILITIES OF SOCIOCULTURAL INFRASTRUCTURE FACILITIES AND PROVISION OF SOCIAL SERVICES	55
Leschinsky Oleksandr. SYSTEMIC COMMUNITY FAMILY WORK	56
Lytvynova Svitlana. DISTANCE LEARNING DURING A PANDEMIC PERIOD AS A SYSTEM OF SOCIAL EDUCATIONAL SERVICES	57
Malatyinszki Szilard. COMMUNITY SOCIAL SERVICES IN HUNGARY	58
Maksymovska Nataliia. SOCIAL-CULTURAL SERVICES IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION AS A MECHANISM OF INTEGRATION OF TERRITORIAL COMMUNITY SUBJECTS	59
Marienko Maiia. PROSPECTS OF ENSURING THE EFFECTIVE DISTANCE LEARNING OF STUDENTS BY AN INDIVIDUAL SCHEDULE	61
Marukhyra Iryna. TO THE ISSUE OF METHODOLOGICAL SUPPORT OF PSYCHOLOGICAL SERVICE SPECIALISTS IN CONDITIONS OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES	62
Matros Olha. USE OF SOFT SKILLS FOR TRAINING OF FUTURE SOCIAL SPECIALISTS	64
Myhalyna Zoryana. ENSURING THE ADAPTATION OF MIGRANTS IN THE SOCIAL-CULTURAL ENVIRONMENT OF THE UNITED STATES AS ONE OF THE IMPORTANT SOCIAL SERVICES.....	65
Mikheeva Oksana. CONTENT OF THE PROCESS OF ADAPTATION OF MILITARY SERVICE OFFICERS.....	67
Molochenko Inna. PROVISION OF SOCIAL SERVICES IN CONDITION OF PANDEMIC	68
Nosenko Yuliia. DISABILITY AS A SOCIAL-CULTURAL CONSTRUCT	69
Ovod Yuliia. MODEL OF CHANGING CLIENT' BEHAVIOR AS A THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF SOCIAL SUPERVISION	71
Ovcharova Valeria. FACTORS OF EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF SOCIAL WORK ON INVOLVING YOUTH IN VOLUNTEERING IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION	74
Oliynyk Halyna. GAME ACTIVITY AS A MEANS OF SUCCESSFUL ADAPTATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS	75

Oros Oleksandra.	
SOCIAL WORK ASPECTS WITH MINORS WHO DEMONSTRATE UNLAWFUL BEHAVIOR	77
Panok Vitali.	
ORGANIZATIONAL MODELS OF ACTIVITY OF THE PSYCHOLOGICAL SERVICE OF THE EDUCATION SYSTEM IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION	78
Panchenko Vadim.	
USE OF UNJUSTIFIED INDICATORS IN STATE SOCIAL PROGRAMS IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS AS FACTOR OF INEFFICIENT PROVISION TO UNITED TERRITORIAL COMMUNITY OF SOCIAL SERVICES AND DEVELOPMENT OF AN APPROPRIATE INFRASTRUCTURE IN THIS AREA	80
Perepada Olha.	
ETHICAL AND PSYCHOLOGICAL ISSUES IN EDUCATION	82
Povidaychyk Mykhailo, Stoyka Olesya.	
FEATURES OF PROVIDING EDUCATIONAL SERVICES IN US HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION	84
Popovych Vasyl, Taran Volodymyr.	
THE CONCEPT OF SOCIAL JUSTICE IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN SOCIETY	86
Popovych Anna.	
SOCIAL ENTERPRISES AS SUBJECTS OF PROVIDING SOCIAL SERVICES IN COMMUNITIES	87
Priimak Oleh, Priimak Yulia.	
THE ROLE OF SOCIOLOGICAL RESEARCH IN DIAGNOSTICS OF QUALITY OF SOCIAL SERVICES AT HOME IN ZAPORIZHZYA REGION	89
Rizak Iryna.	
CHARACTERISTICS OF THE BRITISH SYSTEM OF SOCIAL WORK WITH CHILDREN WITH DISABILITIES	90
Romanovska Diana.	
ISSUES OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF SPECIALISTS OF PSYCHOLOGICAL SERVICE OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION	92
Romanovska Lyudmyla.	
THE INFLUENCE OF PUBLIC OPINION ON SOCIALIZATION OF MEMBERS OF CHILDREN'S PUBLIC ASSOCIATIONS	94
Riul' Viktoria, Černá Martina.	
TO THE ISSUE OF DECENTRALIZATION OF SOCIAL SERVICES IN TRANSCARPATIA	96
Serha Tatyana.	
PROBLEMS OF QUALITY ASSURANCE OF SOCIAL SERVICES IN MODERN UKRAINE	97
Xi Zechen.	
APPLICATION OF THE PROJECT METHOD IN SOCIAL AND EDUCATIONAL WORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	99
Soroko Natalia.	
SOCIAL ASPECT OF PROJECTING AND IMPLEMENTATION OF STEAM-ORIENTED EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR THE DEVELOPMENT OF INFORMATION-DIGITAL COMPETENCY OF A TEACHER.....	100
Stryukova Julia.	
PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF FAMILIES WITH DIFFICULT LIVING CIRCUMSTANCES IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION OF SOCIAL SERVICES	101
Shandor Fedir, Bojko Martha.	
PROFESSIONAL ROLES OF SOCIAL WORKERS.....	102
Shcherbina Serhiy, Dudarev Vitaly.	
MODERN SOCIAL-VALUE ORIENTATIONS OF PUBLIC ADMINISTRATION.....	105
Yastochkina Iryna, Basko Lyudmyla.	
INNOVATIVE METHODS OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL WORK WITH CHILDREN FROM INTERNALLY DISPLACED FAMILIES IN SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS	106
Smuk Oksana.	
FOSTER FAMILY AS AN INSTITUTE OF CARE AND UPBRINGING OF CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE	108

Албул Ірина Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

albuliv1977@gmail.com

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ДОСВІД ГРОМАДИ М.УМАНІ

Вступ. Умань – місто обласного підпорядкування Черкаської області. Перша згадка про Умань датована 1616. До сьогодні місто пройшло довгий й тернистий шлях розвитку, проте здобуло право називатися містом з високим рівнем надання соціальних послуг у громаді.

Процеси децентралізації кинули виклик сформованій в Україні системі надання соціальних послуг. Гостро постали питання про те, як мають взаємодіяти учасники системи в нових умовах, як має бути розмежовано повноваження між різними рівнями територіальних організацій у наданні послуг, яким чином стимулювати розвиток ринку соціальних послуг [2].

Окремі відповіді на такі питання мають місце у діяльності Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради – координуючого органу місцевої влади щодо соціального захисту уманчан.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням Управління є забезпечення реалізації державної соціальної політики в місті Умань у сфері соціального захисту населення, а саме:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері соціально-трудових відносин, оплати і належних умов праці, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, та тих, які підлягають звільненню із Збройних Сил України та інших військових формувань; організацію ефективного співробітництва місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з профспілками та їх об'єднаннями, організаціями роботодавців та їх об'єднаннями;

- забезпечення реалізації державної політики з питань соціального захисту населення, підтримки сім'ї, попередження насильства в сім'ї;

- забезпечення рівності прав чоловіків та жінок, оздоровлення та відпочинку дітей, протидії торгівлі людьми, виконання програм і здійснення заходів у цій сфері; призначення та виплата соціальної допомоги, компенсацій та інших соціальних виплат, встановлених законодавством України, надання субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива;

- організація соціального обслуговування населення, здійснення соціальної роботи та надання соціальних послуг, у тому числі соціального супроводу сімей/осіб, шляхом розвитку спеціалізованих закла-

дів, установ та служб та залучення недержавних організацій, які надають соціальні послуги; розроблення та організація виконання комплексних програм та заходів щодо поліпшення становища соціально вразливих верств населення, сімей та громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах, та всебічне сприяння в отриманні ними соціальних виплат та послуг за місцем проживання, перебування;

- забезпечення соціальної інтеграції інвалідів, сприяння створенню умов для безперешкодного доступу інвалідів до об'єктів соціальної інфраструктури; реалізація державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей, розроблення та виконання відповідних регіональних програм;

- здійснення нагляду за додержанням вимог законодавства під час призначення (перерахунку) та виплати пенсій органами Пенсійного фонду України;

- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи;

- розроблення та організація виконання комплексних програм та заходів щодо забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок, протидії торгівлі людьми [3].

До складу Центру соціальних послуг входять такі структурні підрозділи: відділення соціальної допомоги вдома; будинок Милосердя, 3 стаціонарних відділення для постійного або тимчасового проживання громадян (Будинок ветеранів), відділення організації надання адресної натуральної та грошової допомоги – відділення благодійної діяльності, Центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів «Пролісок»; Центр професійної реабілітації інвалідів; Центр обліку бездомних осіб; Центр обслуговування бездомних та звільнених осіб із структурними підрозділами, Реабілітаційний комплекс для людей з особливими потребами.

У Центрі соціальної реабілітації дітей-інвалідів «Пролісок» здійснюється соціальна, педагогічна, психологічна та медична реабілітація без відриву від сім'ї.

У Центрі професійної реабілітації інвалідів відповідно до ліцензії Міністерства освіти і науки України з інвалідами проводиться професійне навчання з таких професій: секретар-друкарка, взуттєвик з ремонту взуття, оператор комп'ютерного набору та квіткарка з подальшим врученням посвідчення про набуту професію та працевлаштуванням.

Центр обліку бездомних осіб та Центр обслуговування бездомних та звільнених осіб надають не-

обхідні соціальні послуги бездомним, звільненим з місць позбавлення волі та нарко- і алкоголезалежним особам: тимчасова реєстрація, харчування, одяг і взуття, поновлення документів, направлення на медичне обстеження, допомога у працевлаштуванні. З цими особами проводяться заходи щодо запобігання поширення наркоманії та ВІЛ/СНІДу, інтеграції їх у суспільство.

У Реабілітаційному комплексі для людей з особливими потребами працює відділення соціально-медичних послуг, в якому за направленнями та путівками управління праці та соціального захисту населення надаються соціально-медичні послуги інвалідам та ветеранам праці.

Окремої уваги варте питання інклюзивного туризму. Так, за співпраці Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради з КЗ «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи ЧОР» в Умані впроваджуються інноваційні послуги із інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму, як одного з активних видів реабілітації. Саме цей сучасний вид туризму дозволяє включити у туристичну діяльність будь-яку людину,

незалежно від її фізичних можливостей, з урахуванням особливостей її фізично-психологічного стану і забезпеченням доступності до об'єктів туристичної інфраструктури. Послуги відділення інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму є потужним мотивованим засобом активної реабілітації через надання соціальних послуг у сфері «зеленого», «історичного», «релігійного туризму», без обмежень, доступних для всіх. Головною метою цього відділення стало створення системи заходів спрямованих на соціально-психологічну реабілітацію особи з інвалідністю, її адаптацію та покращення рівня життя з врахуванням потреб та можливостей кожної людини; розробка таких туристсько-екскурсійних маршрутів (або об'єктів), які б були доступні, в першу чергу, для осіб з інвалідністю, особливо тим, які для руху використовують інвалідний візок, палиці, милиці та стоїки [1].

Висновки. Отже, досвід Умані є свідченням наявності реальних повноважень міста щодо надання соціальних послуг, а також результату активних пошуків можливостей, їх реалізації для якісного соціального захисту населення конкретної громади.

Список використаної літератури

1. Кучер Г.М., Кравченко О.О. Інклюзивний соціально-реабілітаційний туризм як складова соціальної роботи у громаді (на прикладі м. Умань). Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2019. Вип. 2 (45). С.109-114
2. Семигіна Т.В. Соціальні послуги у територіальних громадах України: інновації правового регулювання. Вісник АПСВТ, 2019, № 4 URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_4_2019-65-75.pdf
3. Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради URL: <https://umanupszn.gov.ua>

Афанасьєв Дмитро Миколайович

кандидат соціологічних наук, доцент
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
dmytro.afanasiev@uznhu.edu.ua

Джуган Руслана Іванівна

старший викладач
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
ruslana.sopko@uzhnu.edu.ua

НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ДІТЯМ-РОМАМ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Вступ. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. в Україні проживає 47,6 тис. ромів (циган) або 0,1 % усього населення країни. За час, який минув з перепису, кількість осіб ромської національності збільшилась. За оцінкою громадських організацій [1], найбільше їх у Закарпатській області – понад 20 тис. осіб. Більшість із них проживає в Ужгородському, Берегівському, Виноградівському ра-

йонах та в Ужгороді і в Мукачеві. Хоча, останнім часом, спостерігається масовий виїзд представників ромського населення за межі області в пошуках заробітків. Тому, на нашу думку, число ромів є меншим ніж заявляють громадські активісти. В інших регіонах також помітна присутність ромської меншини: в Одеській області проживає 14 тис. осіб (за даними громадських активістів – до 20 тисяч осіб), у Харків-

ській – біля 8 тисяч осіб, у Запорізькій області проживають до 17 тисяч осіб, у Донецькій області – 6 тисяч осіб, у Черкаській області – 5-7 тисяч осіб, у Херсонській – 2,5 тисяч осіб, та у Львівській області 0,8 тисяч осіб ромської національності.

На думку В. Крисаченко цигани в ієрархії національних меншин України займають чи не останнє місце. Це пояснюється тим, що ромські громади мають негласний статус безпритульних, безперспективних, нездатних до інтеграції спільнот, які відчужені через упередження, що існують в українського населення, а позиція офіційної влади залишається практично нейтрально-відстороненою [2].

Тривалість карантину та супутні наслідки в зв'язку з поширенням КОВІД-19 є безпрецедентними у новітній історії України. Освітня галузь зазнала найдраматичніших змін через неможливість застосувати технології та методики, що доводили свою ефективність у попередні періоди. До запровадження дистанційної освіти учасники процесу навчання, передусім батьки, виявились зовсім непередготовленими. Школа у всі часи виступала базовим соціальним інститутом, агентом соціалізації дітей. Роль школи в житті ромських громад важко переоцінити. Люди ромської народності потерпають не лише від матеріальних нестатків, а в багатьох випадках також і від усвідомлення власної нереалізованості та соціальної незатребуваності в суспільстві. Для дітей-ромів школа виконує окрім освітньої функції ще й функцію соціального захисту (на базі школи здійснюються медичні огляди дітей, забезпечуються гарячі обіди).

Виклад основного матеріалу. В період з червня по вересень 2020 року Закарпатським обласним благодійним фондом «Благо» за сприяння Ужгородського національного університету було здійснено опитування батьків дітей-ромів щодо впливу карантинних заходів на доступ до освітніх послуг вказаної групи населення. Обсяг вибіркової сукупності склав 1250 осіб, а вибірковою методом обрано непропорційну форму стратифікованого відбору. Таким чином, у вибірковій сукупності були присутні такі групи респондентів: батьки дітей-ромів Одеської області – 301 особа, Закарпатської – 184 особи, Запорізької – 235 осіб, Харківської – 159 осіб, Донецької – 149 осіб, Черкаської – 108 осіб, Херсонської – 59 осіб, Львівської – 55 осіб. В кожній з груп була проведена проста випадкова вибірка на основі наявних телефонних номерів.

У дослідженні взяли участь категорії працездатного та післяпрацездатного віку. Найменшому респонденту виповнилось 17 років, а найстаршому – 71 років. Середній вік респондентів – 33,4 роки. Найбільш представленими серед респондентів є молоді люди у віці 29 роки – 8,5% всіх респондентів. Група молодих батьків у віці 16-27 років складає у загальній структурі вибірки 18%. Що стосується розподілу за статтю, то респондентів чоловічої статі виявилось 25,8%, а жіночої – 74,2%. Така структура вибірки обумовлена ширшою представленістю жінок в батьківських комітетах, та, очевидно, відображає факт,

що чоловіки менше уваги приділяють навчанню своїх дітей та необізнані з освітніми проблемами.

Враховуючи загальну ситуацію в країні, роми досить негативно оцінюють власне матеріальне становище. Майже третина респондентів (31,5%) стверджує, що вони ледве зводять кінці з кінцями, іноді не вистачає на харчування. Ще майже половина (45%) респондентів стверджують, що на харчування вистачає, але придбання одягу або взуття викликає складнощі. 19,7% респондентів стверджують, що доходів їм в цілому вистачає, проте придбання цінних речей викликає труднощі. До найбагатших, тобто тих, хто можуть дозволити собі практично усе за виключенням особливо крупних покупок (житла, дорогого автомобіля й інше) зараховують 2,7% респондентів.

Пандемія КОВІД-19 серйозно вплинула на матеріальний добробут батьків дітей ромів. При оцінці динаміки добробуту в останні півроку, майже дві третини респондентів (60,8%) зазначили, що їх добробут значно погіршився. Ще 30,6% респондентів помітили незначне погіршення свого добробуту.

В цілому, за словами респондентів, пандемія КОВІД-19 оминула стороною їх сім'ї. Лише четверо респондентів заявили, що перехворіли на КОВІД-19, а 3,8% стверджували, що на цю хворобу перехворіли члени їх сімей. Мають знайомих, які перехворіли на цю хворобу 27% респондентів. 48,2% осіб заявили, що нікого не знають, хто б захворів на КОВІД-19, а 15% респондентів не вірять в справжність загрози пандемії.

Слід сказати, що ромські сім'ї традиційно є багатодітними. В сім'ях респондентів середня кількість дітей становить 2,9, а медіанне значення – 3 дитини на сім'ю (для порівняння, в цілому по Україні середня кількість дітей на сім'ю складає 1,4). Кількість дітей шкільного віку серед загального числа респондентів складає 61,1% від усіх вказаних в опитуванні дітей. В додатках міститься інформація про вікові характеристики дітей респондентів.

Абсолютна більшість респондентів стверджує, що їхні діти регулярно відвідували школу до пандемії (96%). Проте, лише 10% респондентів стверджують, що їхні діти не мали пропусків занять у школі. Майже половина респондентів (45%) обрали відповідь «Так, пропускали раз на місяць або рідше», а 30,1% обрали відповідь «Так, декілька разів на місяць». Насправді, дане оціночне судження свідчить про обізнаність батьків про пропуски дітей в школі, проте, точну кількість пропусків вони не відстежують через своє небажання або з інших причин. Найбільш частою причиною пропусків батьки вказали захворювання дитини (в 70,5% випадків), а майже половина випадків пропусків (40,7%) зумовлена була святами та різними заходами в родині або ромській громаді. Кожен сьомий з опитаних вважає, що дитина може пропускати заняття в школі через необхідність догляду за господарством та іншими членами родини (відповідно 17,5% та 16,3% респондентів). 2,5% респондентів стверджують, що їхні діти відчувають вороже ставлення до себе і тому не відвідують школу.

Окремі респонденти зазначали наступні причини: діти відвідують школу лише взимку; живуть в тимчасовому поселенні і тому їх діти не ходять до школи; не мають коштів щоб відправити дитину до школи.

Серед причин, чому їхні діти відвідують школу, то 67,5% респондентів зазначили отримання знань та навичок; 35,6% – спілкування з однокласниками; 24% – престижність статусу школяра, 19% – дружню атмосферу. Також причинами відвідувати школу батьки вказували можливість обідати в школі (17,4%) та можливість відпочити від сімейних обов'язків (8,9%).

В ході нашого дослідження ми ставили запитання про користь відвідування занять в школі. Для 56,6% респондентів така користь полягає в можливості працевлаштуватись на престижну роботу після закінчення школи, 55,4% респондентів користь полягає в розвитку власної дитини в шкільному колективі. Деякі респонденти вважають, що відвідування школи буде корисним для того щоб дитина почала цінувати важку працю батьків (13,5%), а 5,4% респондентів вважають, що за час поки діти в школі вони можуть відпочити від догляду за ними. Натомість, 6,8% респондентів жодної користі у відвідуванні дітьми школи не бачать.

Важливим елементом соціальної атмосфери в шкільному колективі є взаємовідносини у трикутнику «батьки-діти-вчителі». 67,6% респондентів зазначили, що їхні діти добре себе почувають у школі і у них відсутні конфлікти. 17,9% батьків зазначили, що їхні діти піддаються цькуванню з боку інших дітей, 11,8% – вказали, що їх діти зазнають буллінгу з боку вчителів і 6,4% – зазначили факти буллінгу з боку адміністрації школи. Деякі респонденти висловлювали думку, що насилля проти ромських дітей відтворюється в школах «з покоління в покоління».

За час пандемії загострилося багато проблем життєдіяльності ромів. 45,9% респондентів зазначили, що стикалися з необхідністю пошуку роботи, 21,9% відчули труднощі у отриманні соціальної допомоги, 18,5% зіткнулися з бар'єрами в отриманні освіти для себе або своїх дітей. Окремі респонденти відчували труднощі у оформленні паспорту або реєстрації місця проживання (10,2%), отриманні правової допомоги (2,9%), здійсненні підприємницької діяльності (2,8%), переслідування та утиски з боку поліції (1,6%) тощо.

Проблеми з роботою є актуальними для більшості респондентів. Так, лише 11,7% респондентів мають постійне місце роботи і працюють щодня. Ще 26,6% респондентів стверджують, що ходять на роботу час від часу. Частина респондентів конкретизувала характер своєї тимчасової роботи. Так, найбільш поширеними видами тимчасової роботи є збір металобрухту, сортування сміття, збір врожаю (горіхів, картоплі), випасання худоби, торгівля тощо. 3,4% респондентів працюють дистанційно. Кожен четвертий респондент (22,6%) втратив роботу під час пандемії та тривалого карантину. 5,6% респондентів перебувають на обліку Центрів зайнятості. Проте, 15,9% ре-

спондентів ніколи не працювала. Серед інших відповідей, респонденти зазначали відсутність роботи через декретну відпустку та догляд за дітьми, вихід на пенсію тощо.

Для вирішення найбільш нагальних потреб роби не звикли звертатись до державних або неурядових організацій. 13,7% респондентів зазначили, що для вирішення вищезазначених проблем вони звертались до територіальних органів соціального захисту, 8,6% – до органів Державної служби зайнятості, 3,7% – звертались до міської, селищної, сільської рад, 2,3% – до лікарень, 1,9% – до представників неурядових організацій. Поодинокі звернення респонденти робили в поліцію, школи, РАЦС, ЦНАП, державну міграційну службу тощо. Хоча, досить помітна частка респондентів висловила сумнів в ефективності звернення до різних служб та організацій через упереджене ставлення до ромів.

Вплив матеріальної незабезпеченості відчувається у доступі ромів до цифрових технологій. Найбільш поширеним цифровим пристроєм є смартфон – ним володіють 65,3% респондентів. Планшетом забезпечені родини 17,1% респондентів. Ноутбук мають 14,9% респондентів, а персональний комп'ютер – 6,2%. Натомість, найбільш поширеним засобом зв'язку у родинях ромів є кнопковий телефон.

Ще складнішою є ситуація з доступом ромів до мережі Інтернет. 17,3% респондентів не користуються мережею Інтернет взагалі. Ще 27,4% респондентів користуються Інтернетом лише в публічних місцях. 27,9% заявили, що мають Інтернет через бездротове під'єднання роутером, а 27,1% мають дротове підключення через модем. Майже половина батьків заявила, що їхні діти не мали жодних контактів з шкільними вчителями (41,2%). 31,1% респондентів заявили, що вчителі давали завдання дітям дистанційно, проте їхні діти виконували завдання вибірково. 22,7% респондентів заявили, що їхні діти сумлінно виконували усі завдання. Майже в кожній третій родині (29,6%) домашні завдання не виконувались взагалі. 7,2% респондентів висловили думку, що завдання вчителів були легкими і тому з ними не було проблем у дитини. 30,2% респондентів стверджували, що завдання були важкими, проте, дитина намагалась їх виконувати самостійно. Ще в сім'ях 26,2% респондентів завдання виконувались спільно батьками та дітьми.

22% респондентів заявили, що їхні діти переглядали Всеукраїнську школу онлайн по телебаченню. Ще 7,8% респондентам невідомо про це.

Майже дві третини респондентів вказали на те, що освітній розвиток їхніх дітей погіршився (31,4% – обрали відповідь «значно погіршився», 29,8% – обрали відповідь «дещо погіршився»). 20,7% респондентів зазначили, що освітній розвиток їхніх дітей на зазнав змін за час пандемії.

Більшість батьків стверджують, що падіння рівня знань відбулося з усіх предметів одночасно. Проте, 76% респондентів зазначили, що найбільше рівень знань дітей впав з математики, 58,2% вказали, що

найбільшим є падіння рівня знань з української мови та літератури (в початкових класах це предмети «читанка» та «письмо»), 25,4% – зазначили, що найбільше рівень знань дітей впав з фізики, а 22,7% вказали, що найбільшим є падіння рівня знань з історії.

Як вихід з проблеми падіння рівня знань батьки пропонують проведення додаткових уроків наступного навчального року (66%), робота з репетиторами (28,9%), відвідування «вуличної школи» (14,6%), самостійна робота учнів (11,2%), фокусоване дистанційне навчання з предметів, з яких впав освітній рівень (7,1%). Деякі респонденти зазначали, що в умовах відсутності коштів, будуть використовувати найбільш доступні способи підвищити освітній рівень своїх дітей.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження слід сказати, що батьки дітей-ромів вияви-

лись неготовими до запровадження дистанційної освіти, зв'язок з вчителями майже не підтримувався. До того ж, низький рівень матеріального добробуту суттєво вплинув на освітній рівень їхніх дітей (відсутність одягу та взуття часто ставало перешкодою у відвідуванні школи ще до карантину). Основним бар'єром у доступі дітей-ромів до дистанційної освіти стала відсутність засобів зв'язку та низький пріоритет освітніх потреб взагалі. Низький рівень володіння сучасними цифровими засобами зв'язку унеможливує навчатись дистанційно. Запроваджена урядом Всеукраїнська школа онлайн виявилась недостатньою і нецікавою ромській громаді. Проблемою також є відсутність єдиного бачення у батьків щодо шляхів підвищення освітнього рівня дітей. Тому вирішення питання з надолуженням шкільної програми необхідно робити у тріаді «держава-школа-батьки».

Список використаної літератури

1. Навчання ромів на Закарпатті. Чому освіта для ромів – це ключ до інтеграції в українське суспільство. Ромський жіночий фонд Чіріклі. веб-сайт. URL: <http://www.chirikli.com.ua/index.php/ua/programi/partnerstvo-dlya-vsikh/item/232-navchannia-romiv-na-zakarpatti-chomu-osvita-dlia-romiv-tse-kliuch-do-intehratsii-v-ukrainske-suspilstvo> (дата звернення: 06.09.2020).
2. Крисаченко В. С. Цигани в Україні: сучасні проблеми. Політологічний вісник. 2015. Вип. 77. С. 405–426. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2015_77_40. (дата звернення: 06.09.2020).

Байдик Віта Володимирівна

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
лабораторія прикладної психології освіти
Український науково-методичний центр
практичної психології і соціальної роботи НАПН України
м.Київ, Україна
vito4ka.ya@gmail.com

ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВРАЗЛИВИМИ СІМ'ЯМИ ТА ДІТЬМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Вступ. З 2014 року в Україні триває одна з наймасштабніших реформ – реформа децентралізації. Мета цієї реформи – підвищення доступності та якості освітніх, медичних, культурних, адміністративних, комунальних і соціальних послуг, які отримують мешканці громад. Передача повноважень і бюджетів із центру «на місця», розвиток соціальних ініціатив в об'єднаних територіальних громадах (далі – ОТГ) є складовою частиною реформи децентралізації влади. Що ж відбувається де-факто із соціальною роботою в процесі децентралізації, а саме допомоги вразливим сім'ям та дітям, пропонуємо розглянути на прикладі діяльності закладів освіти у створених об'єднаних територіальних громадах.

Виклад основного матеріалу. Згідно із Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001 р.) соціальна робота – це «професійна діяльність, спрямована на запобігання, мінімізацію негативних наслідків та подолання складних життєвих обставин сімей, дітей та молоді, посилення

їхньої здатності до реалізації власного життєвого потенціалу» [6]. Заклади освіти є суб'єктами виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах [3].

Соціальний педагог закладу освіти серед інших функціональних обов'язків «бере участь у наданні допомоги дітям і сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО) або потребують посиленої педагогічної уваги чи мають особливі освітні потреби, в тому числі постраждалим від насильства та військових конфліктів» [4].

Постанова КМУ від 1 червня 2020 р. № 587 «Про організацію надання соціальних послуг» прийняла «Порядок організації надання соціальних послуг», який визначає достатньо чіткий та об'ємний перелік осіб / сімей, які належать до категорії СЖО або осіб / сімей, які мають найвищий ризик потрапляння в складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників (вразливі категорії населення). Іноді в структурі ОТГ такі соці-

альнодемографічні групи становлять вагомий сегмент (майже 70 %). Зазвичай діти з вразливих категорій сімей навчаються та виховуються в закладах освіти різного типу, і завдання освітньої установи – виявити таких дітей та надати їм соціальний захист.

Державні документи та нормативні акти чітко визначають алгоритм дій уповноважених осіб у разі виявлення дітей або сімей, які знаходяться в складних життєвих обставинах, розроблена методологія соціальної роботи з такими категоріями населення, удосконалюються форми превентивної роботи з окреслених проблемних питань. Загалом ставлення суспільства до вразливих груп є індикатором поваги до прав людини. Значною мірою тема соціальної роботи стає актуальною в умовах пандемії, коли діти із сімей СЖО знаходяться в умовах ізоляції та обмежені у доступі до закладів, установ, служб, де можуть знайти захист та підтримку. Деяких дітей повернули додому в такі родини з інституційних закладів без вивчення ситуації в сім'ї: чи мають вони достатньо ресурсів (матеріальних і психологічних) для виховання дітей. Ситуація може стати надзвичайною. Головне завдання соціальної роботи – підсилення соціального захисту вразливих категорій населення сімей в умовах пандемії. Територіальні громади мають узяти на себе відповідальність за безпеку, добробут дітей, своєчасну підтримку таких сімей. Безумовно, така робота потребує компетентних фахівців.

У межах реформи децентралізації висвітілася проблема невітшних демографічних показників та швидких темпів урбанізації, унаслідок чого громади налічують значну кількість малокомплектних шкіл у селах і селищах. Відповідно більше половини шкіл у громадах не мають достатньої кількості фахівців соціально-психологічної служби в штатному розписі. Згідно з чинним законодавством [2], ставка соціального педагога встановлюється в закладах загальної середньої освіти при кількості 300 учнів, у закладах, де навчається до 99 учнів, навантаження становить лише 0,25 ставки, тому в багатьох сільських школах питання соціального захисту учасників освітнього процесу залишаються невирішеними.

Інший показник спроможності освітньої мережі ОТГ – це якість соціальних послуг. Там, де керівник сільської школи вимушений «довантажити» до ставки вчителя з математики посадою соціального педагога, узагалі складно вести мову про ефективність такої роботи. Насамперед заклад освіти не здійснює заходи для виявлення вразливих груп населення, осіб і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та виявлення їхніх потреб.

Розглянемо позитивний сценарій: заклад має посаду соціального педагога. Соціальний педагог, який є працівником психологічної служби, потребує методичної підтримки, наставництва, супервізії, наукового супроводу. Такою роботою в районах / містах займалися методисти з психологічної служби відділів

освіти. Новостворені ОТГ відокремились від районів / міст, тому спостерігається прогалина в цьому напрямі. Центр надання соціальних послуг, якщо він створений в ОТГ, є комплексним закладом соціального захисту населення в ОТГ, у своєму функціоналі повинен «створювати умови для навчання та підвищення кваліфікації працівників, які надають соціальні послуги» [1], але соціальний педагог закладу освіти не входить до цієї категорії.

Співпраця профільних фахівців різних галузей соціальної сфери (соціальних педагогів, практичних психологів, працівників позашкільних закладів, сімейних лікарів) виступає основою інтеграції надання соціальних послуг вразливим верствам населення громади, адже в громаді всі на виду і просто своєчасне попередження, підтримка може врятувати родину від потрапляння у складні життєві обставини.

З огляду на такий стан справ, цілком зрозуміло, що деякі громади потрапляють до категорії «із низьким рівнем спроможності» в напрямі соціальної роботи. Отже, незважаючи на певні досягнення в розвитку реформи децентралізації, усе ж таки проблеми соціальної роботи, створення ефективної інтегрованої системи надання послуг, яка починається із закладу освіти, залишаються невирішеними.

Ситуація соціальної напруженості, яка зараз є в суспільстві, має спонукати керівництво ОТГ до кадрового укріплення, введення додаткових одиниць працівників психологічної служби в штатний розпис закладів освіти.

Одним із варіантів вирішення проблеми ми бачимо шлях до оптимізації шкільної мережі та визначення опорних шкіл. На нашу думку, тільки в укомплектованих школах з повними класами та потужним кадровим складом педагогів діти зможуть здобувати якісну освіту та отримувати компетентну соціальну підтримку. Фахівці переконані, що громада має вкладати гроші у формування спроможних освітніх закладів, а не просто підтримувати мережу шкіл.

Висновки. На сьогодні в об'єднаних територіальних громадах розпочата діяльність у сфері покращення соціальної роботи. Повноваження виконавчих органів рад об'єднаних територіальних громад дозволяють самостійно формувати ринок соціальних послуг на своєму рівні. Водночас реформа децентралізації дала громадам не тільки нові повноваження, а й нові зобов'язання. Об'єднані територіальні громади мають брати на себе відповідальність та переймати всі функції управління, зокрема вирішення питань соціального захисту населення. Надання допомоги вразливим сім'ям з дітьми перебуває в компетенції багатьох підрозділів органів виконавчої влади, серед яких і заклади освіти. Міжвідомча та міждисциплінарна взаємодія всіх суб'єктів соціальної роботи – шлях до надання якісних соціальних послуг сім'ям у громадах, забезпечення їх доступності, обізнаності людей із своїми правами в найкращих інтересах дитини.

Список використаної літератури

1. Деякі питання діяльності центрів надання соціальних послуг»: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 р. № 177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.09.2020).

2. Про внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України і Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України» : Наказ Міністерства освіти і науки від 03.07.2017 № 948 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0930-17#Text> (дата звернення: 12.09.2020).
3. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.09.2020).
4. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : Наказ Міністерства освіти і науки від 22.05.2018 № 509. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/Re32337?an=70> (дата звернення: 12.09.2020).
5. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.09.2020).
6. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 № 2558-III. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення: 12.09.2020).

Балухтіна Олена Миколаївна
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедра соціальної роботи та психології
НУ «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна
balukhtina.olena@gmail.com

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА ГРОМАД У СПРАВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ (НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Вступ. В умовах децентралізації, яка вважається найуспішнішою реформою останніх років нашої держави, постає питання змін у підходах до організації системи соціального захисту. Адже відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні послуги повинні надаватися відповідно до державних стандартів з урахуванням територіальної доступності.

З 1 січня 2020 р. набув чинності Закон України «Про соціальні послуги», за яким змінюється розподіл повноважень центральних та місцевих органів влади, а також встановлюється система соціальних послуг та її учасників, етапи визначення потреб, планування, організації та фінансування. Для ефективності організації соціальних послуг необхідно формування сильної та активної громади, спрощення процедури отримання і надання послуг у різних сферах а також покращення якості соціального життя. У зв'язку з цим актуалізується питання підвищення професійної компетентності соціального робітника як авторитетного і поважного спеціаліста громади.

Виклад основного матеріалу. Нині необхідність досліджень інтегрованої системи надання соціальних послуг підтверджує динаміка формування об'єднаних територіальних громадах (далі – ОТГ). За даними Міністерства розвитку громад та територій України станом на січень 2020 р. створено 1 029 ОТГ [2, с. 11]. У червні 2020 р. завершився процес формування 1 470 ОТГ. У липні держава по-новому була розділена на 136 районів.

На сьогодні, Запорізька та Житомирська область є лідерами в рейтингу чисельності громад, де пройшли вибори. В Запорізькій області вже у 56 ОТГ

відбулися перші вибори, ще 4 громади очікують рішення ЦВК про призначення виборів. В області немає районів, де не утворено ОТГ. Також вона займає 5 місце в рейтингу формування спроможних громад після Житомирської, Дніпропетровської, Чернігівської та Хмельницької [2, с. 10]. Тобто успіхи в реформі децентралізації в Запорізькій області очевидні.

Для розробки та запровадження інтегрованої моделі соціального захисту в новостворених ОТГ важливо проаналізувати та врахувати перспективний досвід, який успішно реалізується в умовах місцевого самоврядування за кордоном. Набути його допомагають нам міжнародні донорські організації.

В Україні реалізуються десятки міжнародних проектів, які надали і продовжують надавати суттєву підтримку соціальних реформ в умовах децентралізації. Зокрема, це програми таких міжнародних організацій, як: Програма розвитку ООН, Швейцарське агентство з питань розвитку і співробітництва (SDC), Шведське агентство з питань міжнародного співробітництва і розвитку (SIDA), Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ), фонд «Східна Європа» та інші [1, с. 3–6].

Шведське агентство з питань міжнародного співробітництва і розвитку (SIDA) проводить Програму «U-LEAD з Європою», що фінансується країнами-членами ЄС Данією, Естонією, Німеччиною, Польщею та Швецією. Одним з напрямків її реалізації є питання покращення якості надання адміністративних послуг. Значна кількість громад в державі потребує допомоги в організації цієї справи. За підтримки Програми «U-LEAD з Європою», починаючи з 2016 р. в Україні відкрито 43 Центри надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) із забезпеченням

ІТ-обладнанням та меблями. В Запорізькій області станом на жовтень 2019 р. створено 13 ЦНАП, один з них мобільний – у м. Гуляйолі. Планується ще 10 нових центрів. В цілому по країні 562 громади отримують комплексну допомогу Програми, завдяки чому більше 9,5 млн українців мають доступ до якісних адмінпослуг, одним з видів яких є соціальні послуги.

Партнером SIDA виступає GIZ – федеральна установа, що підтримується і утримується Урядом Німеччини, глобальною метою якої є підтримка людей та спільнот у країнах, що розвивається, в країнах з перехідною економікою.

Програма «U-LEAD з Європою» від «GIZ» зробила 7 навчальних модулів із розвитку спроможності об'єднаних територіальних громад: 1) щоденні етичні проблеми в роботі ОТГ; 2) стратегічна комунікація; 3) вступ до залучення громадян до процесів прийняття рішень; 4) цифрові комунікації в громадах; 5) соціальні послуги в ОТГ; 6) основи реформи охорони здоров'я за допомогою e-Health; 7) формування спроможної освітньої мережі в громаді.

У Запорізькій області активно використовується програмний комплекс «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада», створений за підтримки Програми «U-LEAD з Європою». Це клієнт-серверний WEB-додаток, який розроблено з метою наближення адміністративних послуг соціального характеру до мешканців ОТГ та сприяє своєчасному наданню цих послуг.

Програмний комплекс впроваджено в 21-й ОТГ області, що є одним із найкращих показників в Україні. Найкращу динаміку застосування електронних сервісів для організації надання соціальної підтримки населенню демонструють Веселівська селищна ОТГ, Комиш-Зорянська селищна ОТГ, Великобілозерська сільська ОТГ та Орхівська міська ОТГ. Проект «Партисипативна демократія та обґрунтовані рішення на місцевому рівні в Україні» впроваджувався в 2015–2018 рр. двома асоціаціями органів місцевого самоврядування з Норвегії та України – Норвезькою асоціацією місцевих і регіональних влад та Асоціацією міст України – у співпраці з Норвезьким інститутом міських і регіональних досліджень та фі-

нансувався Міністерством закордонних справ Норвегії.

Мета проекту – зміцнення місцевого самоврядування в Україні шляхом підвищення якості надання послуг соціального сектору: освіта, охорона здоров'я, соціальний захист населення, створення умов для забезпечення соціальної рівності та впровадження європейських стандартів [3, с. 4].

Приймали участь 980 міст України, яким була надана фінансова підтримка на ті проекти, що мають сприяти реалізації заходів покращення якості соціальних послуг, доступність послуг в сфері соціального захисту населення.

У містах-учасниках проекту від Запорізької області – Запоріжжі та Мелітополі – громадські організації спільно з органами місцевого самоврядування в інтересах територіальних громад змогли реалізувати ініціативи у сфері соціального захисту. Так, у м. Мелітополь з 2018 р. підготовлено програму «Соціальне таксі»; створено комітет доступності, до якого входять представники громадських організацій, осіб з інвалідністю, депутати і представники міськвиконкому, які перевіряють наявність комфортних пандусів, жовтих стрічок на сходах, дзвінків на дверях до аптек та інших соціальних закладів тощо; створено п'ятий пункт прийому громадян Управління праці та соціального захисту населення; відкрито соціальний гуртожиток для внутрішньо переміщених осіб. У м. Запоріжжі фінансування отримав проект «Рівень компетентності соціального робітника – якісна соціальна послуга», створений Запорізьким міським територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

Висновки. Міжнародні партнери продовжують працювати в Україні, щоб підтримувати реформу децентралізації і зробити громади процвітаючими. Ця допомога для країни дуже важлива. Завдяки закордонному досвіду та фінансуванню відбувається пошук універсальних підходів, спрямованих на задоволення потреб у соціальних послугах на рівні громади та підвищується якість соціального життя в нашій державі.

Список використаної літератури

1. Можливості для розвитку громад: довідник міжнародних проектів і програм у сфері децентралізації та регіональної політики, що реалізуються в Україні. К.: Пульс, 2014. 22 с. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/dd_1_1.pdf (дата звернення: 09.09.2020).
2. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 12 січня 2020 р. / Міністерство розвитку громад на території України. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/526/10.01.2020.pdf> (дата звернення: 09.09.2020).
3. Проект «Партисипативна демократія та обґрунтовані рішення на місцевому рівні в Україні»: підсумки та результати. Вісник асоціації міст України. 2018. № 15. С. 1–44. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/153nor_small1.pdf (дата звернення: 09.09.2020).

Бартош Олена Павлівна
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
olena.bartosh@uzhnu.edu.ua

doc. RNDr. Mgr. **Barkasi Daniela, PhD.**
St. Elizabeth College of Health and Social Work, Bratislava
Department of Bl. Metoda Dominika Trčka
Michalovce, Slovak Republic
daniela.barkasi@gmail.com

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ В СЛОВАЧЧИНІ

Вступ. Словаччина – невелика країна в центрі Європи з населенням 5.460 млн. Країна має спільні демографічні риси з іншими країнами Центральної та Східної Європи, такі як низький рівень народжуваності, рівень імміграції та старіння суспільства. Загальний коефіцієнт народжуваності (total fertility rate) складає 1.5 і представляє рівень народжуваності набагато нижчий за рівень заміщення (Replacement-Level Fertility). Значення нижче 2.1 призводить до зменшення кількості корінного населення. Незважаючи на деякі покращення, Словаччина відстає від сусідніх країн ЄС за деякими показниками. Так, у 2020 році тривалість життя чоловіків досягла 74.6 років, жінок – 81.4 років (78 років для обох статей), що є суттєво нижчим за середній показник для країни ЄС (78.3 років для чоловіків та 83.5 років для жінок; 80.9 років для обох статей).

Вклад основного матеріалу. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям в Словаччині виплачується у грошовій формі домогосподарствам, які з поважних або незалежних від них причин не можуть забезпечити основні умови життя, не можуть збільшити свої доходи власними зусиллями. Її розмір залежить від кількості членів домогосподарства.

Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям передбачає виплати за схемою: (1) матеріальна допомога (Dávka v hmotnej núdzi) та (2) спеціальні надбавки (Príspevky).

(1) на матеріальну допомогу може подати заявку резидент країни (або іноземець в конкретних окремих випадках) за умови, що його / її дохід (разом із членами домогосподарства) є нижчим за прожитковий мінімум (životné minimum), а саме:

- 210.20 євро на місяць на одного дорослого;
- 146.64 євро на місяць на кожну особу-члена домогосподарства;
- 95.96 євро на місяць на неповнолітню дитину на утриманні.

Надається у таких розмірах:

- 66.30 євро на місяць на одну особу;
- 126.20 євро на місяць на одну особу, яка має на утриманні від 1 дитини до 4 дітей;

- 184.30 євро на місяць на одну особу, яка має на утриманні більше 4 дітей;
- 115.30 євро на місяць для двох осіб без дітей;
- 172.60 євро на місяць для двох осіб, які мають на утриманні від 1 дитини до 4 дітей;
- 232.60 євро на місяць для двох осіб, які мають на утриманні більше 4 дітей.

Інші види матеріальної допомоги включають:

– допомога на активізацію (Aktivačný príspevok) – спрямована на підтримку отримання, підтримання, вдосконалення або поглиблення знань, професійних навичок, практичного досвіду, умінь, з метою розширення можливостей доступу до працевлаштування. Її надання обумовлене наявністю працевлаштування у заявника або включенням його / її до реєстру безробітних шукачів роботи, а також підвищенням кваліфікації заявника шляхом навчання під час працевлаштування та виконання незначних громадських робіт. Надається у таких розмірах:

- 135.70 євро на місяць для особи, яка має дохід, який щонайменше дорівнює мінімальній зарплаті;

- 67.90 євро на місяць для: осіб, які зареєстровані у Реєстрі шукачів роботи та проходять програму повернення до роботи; для студентів, які підвищують свою кваліфікацію шляхом навчання в середній школі чи університеті; осіб, які працюють на малому підприємстві або виконують волонтерську роботу; осіб, які перебувають на добровільній військовій службі; учнів середньої школи чи університету, які отримують допомогу при народженні дитини (Rodičovský príspevok).

– житлова допомога (Príspevok na bývanie) – складає 57.20 євро на місяць (або 91.40 євро, коли більше осіб оцінюється спільно). Також надається, коли заявник розміщений на проживання у певному типі закладу соціального обслуговування.

– захисна допомога (Ochranný príspevok) – має три рівні:

- 67.90 євро на місяць особам пенсійного віку з інвалідністю (перевищує 70%) або особам, які доглядають за дитиною з тривалим несприятливим станом здоров'я;

- 37.30 євро на місяць, якщо непрацездатність триває більше 30 днів;

- 14.60 євро на місяць для вагітних жінок починаючи з 4-го місяця вагітності або для одиноких батьків, які доглядають за дитиною у віці до 1 року.

– допомога на утримання дитини (Príspevok na nezaopatrené dieťa) – складає 18.60 євро на місяць для кожної дитини протягом періоду отримання обов'язкової освіти.

(2) спеціальні надбавки (Príspevky) включають:

– спеціальна допомога (Osobitný príspevok) – надається протягом 18 місяців (126.14 євро за перші 12 місяців та 63.07 євро за наступні 6 місяців) особам, які вже довгий час є безробітними, які отримують

дохід, що принаймні рівний мінімальній зарплаті і не перевищує подвійну мінімальну місячну заробітну плату.

– одноразова виплата (jednorazová dávka v hmotnej núdzi) – служить для часткового відшкодування надзвичайних витрат членів домогосподарства.

Висновки. Громадянське суспільство у Словаччині стикається з декількома обмеженнями та проблемами, і йому не вистачає сприятливого правового та фіскального середовища. Трансформація соціального забезпечення є одним з найважливіших моментів суспільної трансформації. Держава домінує у соціальному забезпеченні як постачальник, а також залишається джерелом фінансування та соціальної підтримки у соціальному забезпеченні.

Список використаної літератури

1. Your social security rights in Slovakia. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, 2020. PP.32–34.

Баршацька Галина Юрївна

кандидат соціологічних наук, доцент
кафедра соціальної роботи та психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
м.Запоріжжя, Україна
gloc3g@gmail.com

Турба Оксана Олексіївна

кандидат соціологічних наук, доцент
кафедра соціальної роботи та психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
м.Запоріжжя, Україна
turbaoksana9@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТСТВА: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Вступ. Велику роль у самопочутті суспільства, кожного її члена, відіграє міра задоволення потреби в інформації. Оскільки загальна соціальна система будується під впливом інформаційної системи, в якій взаємодія між підсистемами та елементами протікає у формі енергоречових та інформаційних процесів, існує необхідність в інформаційному забезпеченні усіх сфер суспільної діяльності. Інакше кажучи, інформація перетворюється на товар, який має соціальні, якісно-кількісні, вартісні виміри та характеристики своїх виробників і своїх споживачів. Зазначимо, що вона являє собою семіотичне значення та відомості, зорієнтовані на задоволення ментальних (духовно-інтелектуальних), суспільно-політичних та організаційно-виробничих потреб людини у соціумі. Це визначає включеність у загальну систему соціальної інформації. У зв'язку з цим виникають інформаційні потреби людини. Тобто, це потреби особистості у певній інформації, яка допоможе їй орієнтуватись у навколишній діяльності, щоб вірно обрати лінію поведінки, досягнути внутрішньої рівноваги та узгодже-

ності із соціальним середовищем, а також сформува-ти власний світогляд та інформаційну позицію.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна потреба особистості задовольняється за допомогою засобів масової інформації – як друківаних, так і електронних. Сьогодні людина орієнтується у світі цінностей та орієнтує інших за допомогою засобів масового інформування. Зрозуміло, що засоби масової інформації як складові засобів масових комунікацій загалом, трансформуючи уявлення про різні фрагменти дійсності, є потужними інструментами інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну та масову свідомість [1].

В такому сприйнятті інформаційна позиція особистості може тлумачитися як система ставлень до інформації, що виявляється у стилях засвоєння інформації та основних способах її обробки, а також визначається специфікою інформаційних потреб особистості. У контексті цього визначення важливою вважаємо класифікацію видів ставлень у теорії В. Мясіщева, який розрізняє вибіркові, свідомі та індивідуальні ставлення:

1. Індивідуальні ставлення є вродженими, проявляються у конкретно сформованих психологічних способах обробки інформації.

2. Свідомі ставлення – це вищий ступінь розвитку особистості, що визначається рівнем свідомого ставлення до соціуму, навколишньої дійсності та інформації як елемента буття сьогодення. Такі ставлення позначають певні інтереси, зацікавлення у конкретній інформації, надання пріоритету певним джерелам інформації для власного зростання, а також у відповідності до інформаційних потреб.

3. Вибіркові ставлення – це такі ставлення, що проявляються в основних стилях засвоєння інформації [3, С.78-82].

Свідомі ставлення визначаються інформаційними потребами. В межах свідомих ставлень можна виділити суб'єктивні та об'єктивні категорії. Суб'єктивні категорії означені внутрішніми особистісними уявленнями, пріоритетами, уподобаннями, інтересами, думками. Об'єктивні категорії проявляються у вчинках та фактах поведінки, зокрема виборі ресурсу та джерела інформації, контактів з адресатами тощо.

Вважаємо, що свідомі ставлення до інформації можуть проявлятися у виборі інформації, який зумовлюється інформаційною потребою.

1. Вибір певного джерела інформації (телебачення, журнали чи газети, радіо та Інтернет видання).

2. Обрання джерела інформації у межах конкретних засобів (окремі видання, центральні та регіональні канали).

3. Вибір конкретних повідомлень, актуальних для людини, обсяг матеріалів, що постачаються певним джерелом.

4. Вибіркове сприйняття (запам'ятовування, засвоєння, оцінка) конкретного матеріалу у певному обсязі.

5. Актуалізація інформації у свідомості та поведінці.

Не менш важливим є той факт, що вибір джерела інформації у ЗМІ (радіо, преса, Інтернет, книга, журнал, телебачення), а також окремих джерел у межах цих засобів (конкретний канал, передача, стаття) здійснюється під впливом факторів, які однозначно можуть змінити ракурс відбору: дохід, вільний час, зацікавленість у певному виді інформації, можливість доступу до цієї інформації, особливості сприй-

мання інформації та ставлення до конкретного джерела.

Для сучасного світу найважливішим джерелом інформації є Інтернет (електронні ЗМІ), що стає більш популярним у сучасному соціумі, особливо серед студентства. Це джерело приваблює аудиторію через свою інтерактивність (багатосторонній обмін між користувачами), інтертекстуальність (система зв'язку між текстами, гіперпосилання), швидкий зворотній зв'язок, мультимедійність (поєднання усіх каналів передачі в один, передача інформації у різних знакових системах – текст, звук, відео, фото, анімація). Усі ці мотиви значно покращують сприйняття інформації та можливість користування нею загалом.

Висновки. Таким чином, свідоме ставлення є найвищим рівнем ставлення до дійсності, при цьому в самому усвідомленні цього ставлення існує низка щаблів, які людина проходить у процесі розвитку. Тобто людина встановлює змістовні зв'язки з навколишньою суспільною дійсністю. А отже з інформацією, що надходить із зовнішнього світу.

Таким чином, джерелами формування інформаційно-комунікативного середовища є: формування абсолютно нового типу комунікативної взаємодії, що забезпечується величезною кількістю комунікативних засобів і посередників; інформаційна революція другої половини ХХ століття, яка викликала поширення частки ЗМІ, Internet, стільникового та супутникового зв'язку тощо в забезпечення інформаційно-комунікативної взаємодії між людьми, та змінила їх спосіб життя, соціальні механізми, що забезпечують функціонування комунікативного простору населення планети.

Розвиток ЗМІ, що розкриває широкі можливості впливу на масову свідомість, включає країни світу в глобалізацію інформаційних процесів; доступність практично будь-якої інформації найширшим верствам населення.

Інформаційна потреба особистості задовольняється за допомогою ЗМІ – як друкованих, так і електронних. Сьогодні людина орієнтується у світі цінностей та орієнтує інших за допомогою засобів масового інформування. Зрозуміло, що ЗМІ як складові засобів масових комунікацій, трансформуючи уявлення про різні фрагменти дійсності, є потужними інструментами інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну та масову свідомість.

Список використаної літератури

1. Ануфрієва О.В. Психологічні особливості впливу засобів масової інформації на структуру ціннісних орієнтацій студентської молоді: автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.05 / О.В.Ануфрієва. К., 2010. 19 с.
2. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку: монографія. К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. 308 с.
3. Казміренко В.П. Інтеграційні процеси в суспільстві та політичний вибір особистості: монографія. К.: Міленіум, 2008. 360 с.
4. Люзняк М.В. Суспільна інформаційних ресурсів і комунікацій у моделюванні уявлень про знання. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2006. № 6. С.157-163.
5. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія : підручник. У 2 кн. - Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. К.: Либідь, 2004. 576 с.
6. Шахбазян А. В. Информация как вид ценности в современном мире. Гуманитарные и социально-экономические науки. 2006. № 2. С.162-163.

Бованенко Ольга Олександрівна
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедра соціальної педагогіки
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова
м.Київ, Україна
bovanenko_olga@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Вступ. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки особливу увагу викликає феномен культури, оскільки філософія культури визначає місце і роль людини в житті суспільства.

Виклад основного матеріалу. В центрі уваги на сучасному етапі розвитку системи діяльності закладів вищої освіти постає реалізація завдань гуманізації освіти та формування засад культури молодої людини. Особливої значущості при цьому набувають засоби художньої освіти та естетичного виховання особистості, формування художньо-естетичної культури майбутніх фахівців. Сучасні заклади вищої освіти мають підвищувати роль художньо-естетичного виховання як важливого засобу формування ціннісних ставлень до дійсності, культурологічного світогляду, особистісного та професійного зростання майбутніх фахівців.

Декоративно-прикладне мистецтво покликане задовольнити одну з найвищих потреб людини – художню, що реалізовується в естетичному переосмисленні та художньому втіленні дійсності, що інтегрує інтелектуальні, естетичні та моральні потреби особистості

Народне образотворче і декоративне мистецтво своїми коренями сягає глибокої давнини. Воно нерозривно поєднане з магічно-обрядовою і господарською діяльністю людини. Саме тому твори народного мистецтва містять як духовні, так і матеріальні ознаки.

Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів визначено як процес поступового засвоєння студентом художньо-естетичних знань, розуміння та прийняття художніх та естетичних цінностей, наявність емоційних спрямувань та мотивації до художньо-естетичної діяльності, формування норм культури поведінки [5].

Основними змістовими напрямками діяльності по формуванню художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності є формування художньої культури та формування естетичної культури студентів педагогічних університетів. Змістовими складовими визначених двох напрямів стали: формування художньо-естетичних знань, формування художньо-естетичних цінностей, емоційна спрямованість та мотивація до художньо-естетичної діяльності, формування норм культури поведінки [4].

Технологічне забезпечення щодо формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів визначено через такі групи методів (методи формування свідомості, методи організації діяльності, методи стимулювання діяльності студентів, методи самовиховання, інтерактивні методи, методи народної педагогіки, інформаційно-пошуковий метод, метод створення художнього контексту) та форми: аудиторні (лекції, відеолекторії, майстер-класи, культурологічні бесіди, музейні години, відкриті заліки) та позааудиторні (творчі майстерні, ярмарки, форми створення дизайну середовища освітнього простору, виставки, факультативи) [3].

Розвитку показників творчо-діяльнісного критерію формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів сприяло впровадження таких методів (організація діяльності, інтерактивні, створення художнього контексту) та форм (відкриті заліки, творчі майстерні, форми створення дизайну середовища освітнього простору тощо) експериментальної роботи [2].

Найбільш ефективними формами впровадження змістово-технологічного забезпечення є: лекції «Світове мистецтво – етапи історичного становлення», «Функції мистецтва та декоративно-прикладної діяльності в соціально-виховній роботі», «Художня діяльність як засіб духовного розвитку особистості»; культурологічні бесіди «Квітучі сни Катерини Білокур», «Петриківська мальовка Тетяни Пати», «Почуття міри – рідкісне почуття», «Культура – невід’ємна складова гармонійної особистості»; музейні години в Pinchuk Art Center, Музей видатних діячів української культури, відеолекторії «Український оберіг – віддзеркалення гена української нації», «Сторінками творчості майстрів декоративного петриківського розпису»; майстер-класи «Вчимося планувати змістовне дозвілля в умовах культурного простору міста», «Вчимося володіти особистісною внутрішньою та зовнішньою культурою почуттів», «Виготовляємо квіти з листя для осінньої композиції», «Вчимося мистецтву паперової пластики Оригамі – модель «лелека» в техніці простого оригамі», «Оволодіваємо мистецтвом аплікації»; Благодійні ярмарки у рамках акції «Збережемо дитячі мрії»; Виставка новорічних прикрас Клавдієвської фабрики ялинкових іграшок та Виставка писанок з різник регіонів України, Виставка в мистецькому арсеналі «Марія Приймаченко. Неосяжне», Музейний проєкт «Вікна» Пет-

ра Гончара на базі Мистецького арсеналу; музейні години у Мамаєвій Слободі – Козацьке селище, Національному музеї українського народного декоративного мистецтва; студентські творчі майстерні на базі різних соціальних інститутів; форми створення дизайну середовища освітнього простору: створення інсталяцій «Великоднє дерево», створення експозиції «Новорічні мрії», організація фото-зон до календарних свят [1].

Висновки. Отже, виходячи з вище сказаного можна зробити наступні висновки проблема формування художньо-естетичної культури студентів педа-

гогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності не вичерпується проведенням дисертаційним дослідженням. Перспективними напрямками дослідження порушеної проблеми можуть стати: виявлення педагогічних умов організації позанавчальної соціально-виховної роботи з розвитку художньо-естетичної культури студентів; обґрунтування змісту та форм підготовки фахівців декоративно-прикладного мистецтва для освітньої сфери; виявлення чинників формування художньо-естетичної культури студентів різних спеціальностей.

Список використаної літератури

1. Бованенко О.О. Змістовно-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності: метод. реком. для викладачів, студентів педагогічних університетів, соціальних працівників, соціальних педагогів, організаторів соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю. За заг. ред. Р.Х. Вайноли. Київ-Дніпро. Вид-во «Літограф». 2018. 72 с.
2. Vainola R., Bovanencko O. Decorative and craft activities as one of the factor in forming artistic and aesthetic culture in students of pedagogical universities [Декоративно-прикладна діяльність як чинник формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів]. Intellectual Archive. Toronto. Shiny Word. Corp. Canada. 2018. May/June. Vol. 7. No. 3. PP. 55-63.
3. Вайнола Р.Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика. Навчальний посібник. За ред проф. С.О.Сисоєвої. Київ. НПУ імені М.П. Драгоманова. 2008. 188 с.
4. Осьмак Т.В. Формування полікультурності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів засобами декоративно-прикладного мистецтва народів світу. Дисертація канд. пед. наук: 13.00.07. Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. Київ. 2012. 190 с.
5. Фірсова Л.С. Декоративно-прикладне мистецтво як засіб формування естетичної культури дорослих. Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Пед. науки. 2010. С.104 -109.

Булєза Богдана Ярославівна

аспірант

кафедра загальної педагогіки і педагогіки вищої школи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м.Ужгород, Україна

bulezabj@gmail.com

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ОСОБАМ З АДИКТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Професійна діяльність соціального працівника передбачає надання послуг різним групам клієнтів, в тому числі, схильним до адиктивної поведінки (алкоголізм, токсикоманія, наркоманія тощо). Особливо небезпечним є поширення наркоманії серед неповнолітніх осіб, яке спостерігається останнім часом в Україні. Зазвичай, з кожних 3 осіб-наркоманів, які перебувають на лікуванні, хворобу вдається призупинити тільки в одного, а приблизно третина з тих, які проходили лікування, змушені лікуватися повторно, оскільки кількість рецидивів у наркоманів дуже висока. Якщо порівнювати рівень розповсюдженості наркоманії серед неповнолітніх з рівнем алкоголізації, то на сьогоднішній день наркоманія посідає перше місце за швидкістю розповсюдження. Ще кілька десятиріч тому в країні зустрічалися окремі випадки наркоманії, але зараз це явище стає все більш звичним.

Наркоманія – це хворобливий стан, зумовлений хронічною інтоксикацією внаслідок зловживання

наркотичними засобами, який характеризується психічною і фізичною залежністю, потребою в повторному багаторазовому вживанні психоактивних засобів [1, с.151]. Прийом наркотиків спричиняє зміну функціонування організму в цілому, серйозно ускладнює діяльність внутрішніх органів, центральної і вегетативної нервової системи.

Безперечно, особи, схильні до наркоманії, потребують допомоги.

Чільне місце в роботі з неповнолітніми, схильними до вживання наркотиків, посідає профілактична робота. Відомі три види профілактики (первинна, спрямована на попередження адиктивної поведінки підлітків, вторинна – на попередження рецидивів, третинна – на реабілітацію в важких випадках рецидивів) не втратили свого значення сьогодні, проте вимагають уточнення, деталізації. Так, сьогодні розроблений робочий варіант методики первинної профілактики наркоманії в молодіжному середовищі, який включає в себе два компоненти : активно фор-

муючий і соціально-діагностичний. Перший орієнтований на зміну ставлення до наркотиків і побудований на описі реальних життєвих ситуацій наркоманів, їх життєвого шляху в цілому, аналізі помилок, які привели їх до узалежнення. При розробці цього компоненту враховані всі соціально-психологічні особливості підліткового віку і на цій основі сформульовані відповідні вимоги до процедури профілактики. Крім інформаційного впливу на підлітків, активно-формулюючий компонент включає спеціальні рольові ігри, спрямовані на вироблення певних схем поведінки і формування негативних установок стосовно вживання наркотиків та інших психоактивних речовин. Діагностичний компонент призначений для діагностики первинної наркотичної ситуації серед молоді і оцінки ефективності впливів.

Практична профілактично-реабілітаційна робота з неповнолітніми, схильними до вживання психоактивних речовин, проводиться сьогодні також в спеціалізованих медико-психосоціальних центрах, які в багатьох країнах є самостійними, або ж в центрах медико-психологічної допомоги для дітей і підлітків, які створюються при наркологічних диспансерах і навіть на базі навчальних закладів (шкіл, училищ, коледжів).

Важливим завданням таких відділень є надання діагностичної і психокорекційної допомоги дітям, підліткам та їх сім'ям; виявлення джерел і причин соціальної дезадаптації неповнолітніх, вживання ними психоактивних речовин; профілактична робота з попередження алкоголізму і наркоманії серед дітей і підлітків.

Діяльність відділень передбачає також розробку і реалізацію індивідуальних програм соціальної

реабілітації неповнолітніх, які включають професійно-трудовий, навчально-пізнавальний, соціокультурний, фізкультурно-оздоровчий та інші компоненти; підготовку рекомендацій і здійснення взаємодії з сім'ями неповнолітніх для забезпечення безперервності корекційно-реабілітаційних заходів в домашніх умовах; взаємодію з відповідними відомствами та організаціями у вирішенні подальшої долі неповнолітніх.

При проведенні профілактики необхідно враховувати, що формування індивідуальних установок стосовно вживання наркотиків відбувається з дитинства. Тому дуже багато залежить від сім'ї, яка є основним інститутом соціалізації дитини. Профілактика наркоманії в сім'ї повинна базуватися на знанні батьками факторів ризику розвитку наркоманії, її причин. Вона передбачає уміння батьків дати переконливі і вичерпні відповіді дітям на питання, які у них можуть виникнути стосовно наркотиків.

На жаль, сьогодні далеко не всі батьки готові до цього, тому вчені наголошують на доцільності впровадження в країні батьківського всеобучу з питань профілактики наркоманії та алкоголізму серед молоді.

Профілактичну спрямованість повинні мати всі предмети шкільної програми з метою сформувати в учнів механізми самозахисту, «внутрішнього вартового». Інформація, яка пропонується підліткам в процесі профілактичної роботи повинна, бути об'єктивною, правдивою, але разом з тим достатньо переконливою, щоб довести реальну загрозу життю молодих людей внаслідок вживання ними наркотиків.

Список використаної літератури

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг.ред. І.Д.Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум, 2013. 536 с.

Вайнола Ренате Хейкїївна

доктор педагогічних наук, професор
кафедра соціальної педагогіки

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

м.Київ, Україна

vainola@ukr.net

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Вступ. Інтеграція України до європейського та світового співтовариства ставить нові вимоги до формування й розвитку інноваційності як особистісного утворення, що є необхідною умовою досягнення успіху на цьому шляху. За таких умов обдарованість і розвиток інноваційного потенціалу виступають умовою перетворення, оновлення і гармонійного розвитку нашої держави. Саме тому в сучасній теорії та практиці соціальної роботи особливої значущості набуває проблема підтримки інновацій, створення середовища сприятливого для розвитку інноваційного

потенціалу особистості з високим рівнем сформованості творчих здібностей, здатної до самостійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У сучасній практиці соціальної роботи набуває актуалізації завдання реалізації принципів гуманізації, демократизації, диференціації та індивідуалізації соціальної роботи, що передбачає зміни не лише самого образу та іміджу соціальної роботи, а також формування нових засад розвитку інноваційного потенціалу особистості соціального працівника.

Основними документами, що висвітлюють вирішення завдань професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери є Закони України «Про Національну стратегію розвитку освіти України на період 2011–2021 роки» (2013), «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014, із змінами від 25.07.2018); рекомендації Європейського Парламенту та Ради «Ключові компетентності для навчання впродовж життя» (2018).

Пріоритетність розв'язання завдань формування та розвитку інноваційного потенціалу фахівця підтверджена положеннями нормативно-законодавчих актів з *питань соціальної роботи: Закони України: «Про охорону дитинства»* (2001), «Про попередження насильства в сім'ї» (2001; зі змінами 2012), «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2009), «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (2016 р.), «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017), Стратегії національно-патріотичного виховання дітей і молоді на 2016-2020 рр.

У цих важливих державних документах значна увага приділяється підготовці активних людей, здатних розв'язувати різноманітні проблеми, діяти в нестандартних ситуаціях, творчо мислити і самостійно приймати рішення. Особливо актуальним це питання постає, коли йдеться про соціальних працівників, що мають виступити координаторами системи соціальних впливів на особистість, чий творчий потенціал, можливості вимагаються сучасним суспільством, складними технологічними і новими гуманітарними процесами.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що наукові дослідження проблем розвитку інноваційного потенціалу особистості ґрунтуються на положеннях і висновках: сучасної філософії освіти (В.П.Андрущенко, І.А.Зязюн, В.Г.Кремень та ін.), теорії та практики підготовки педагога до формування творчої особистості (Н.В.Кичук, О.П.Пехота, С.О.Сисоєва та ін.); психолого-педагогічних засад формування особистості (І.Д.Бех, Н.В.Кузьміна, М.М.Поташник, М.Д.Нікандров та ін.), положеннях вікової та педагогічної психології (Л.С.Виготський, І.С.Кон, С.Л.Рубінштейн та ін.). Проблема розвитку інноваційного потенціалу через призму розвитку творчої особистості значною мірою висвітлена в класичній психологічній науці (Г.О.Балл, Л.С.Виготський, В.В.Рибалка та ін.), зокрема в аспектах діагностики творчих здібностей (Ю.З.Гільбух, А.З.Зак, В.І.Андреев, та ін.); формування та розвитку творчої особистості (В.І.Андреев, Л.І.Божович, В.О.Моляко та ін.). Соціально-педагогічний аспект розвитку інноваційного потенціалу майбутніх соціальних педагогів та працівників відображено у дослідженнях С.П.Архіпової, А.Й.Капської, О.Г.Карпенко, Л.І.Мишик, Н.О.Троценко, С.Б.Фурдуй та ін.

Аналіз проблеми розвитку інноваційного потенціалу соціального працівника у сучасних наукових дослідженнях дозволив визначити *інноваційний потенціал соціального працівника* як специфічне

особистісне утворення, сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості соціального працівника, що забезпечує готовність вдосконалювати професійну діяльність, наявність внутрішніх ресурсів, засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність.

Інноваційний потенціал соціального працівника визначається такими проявами: творчою здатністю генерувати нові уявлення та ідеї, що зумовлено професійною установкою на досягнення пріоритетних завдань; вміннями проектувати і моделювати свої ідеї на практиці; високим культурно-естетичним рівнем, освіченістю, інтелектуальною глибиною та різнобічністю інтересів; сприйняттям нових ідеї, концепцій, течій, що ґрунтуються на толерантності, гнучкості і широті мислення.

Нами визначено такі особливості розвитку інноваційного потенціалу соціального працівника: спрямованість соціальної активності соціального працівника на процес успішної соціалізації отримувача соціальних послуг; суб'єктність інноваційної діяльності соціального працівника; вплив професійно-важливих цінностей соціального працівника; відповідність розвитку інноваційного потенціалу соціального працівника рівню сформованості його професійно-важливих для фахівця соціальної сфери якостей.

Нами охарактеризовано критерії, показники та рівні розвитку інноваційного потенціалу соціального працівника. Змістовно-мотиваційний критерій відображає наявність знань про сутність та особливості розвитку інноваційного потенціалу соціального працівника; розуміння основних понять інноваційності та її складових; повного уявлення про стан власної професійної підготовленості; прояв потреби у розвитку та вдосконаленні у себе професійно важливих якостей. Організаційно-діяльнісний критерій характеризує регулярне планування та організацію розвитку інноваційного потенціалу соціального працівника; самостійність вибору послуг щодо власного професійного самовдосконалення; прояв активності у пошуку нових способів здійснення професійного самовдосконалення за напрямком розвитку інноваційного потенціалу соціального працівника. Операційний критерій відображає систематичне використання знань та інформації щодо розвитку інноваційного потенціалу соціального працівника у власній професійній діяльності; уміння критично оцінювати й корегувати свою поведінку, вчинки та результати професійної діяльності; регулярне використання інновацій у професійній діяльності.

Нами обґрунтовано організаційно-методичні умови розвитку інноваційного потенціалу соціального працівника в умовах професійної діяльності. Організаційно-методичні умови розвитку інноваційного потенціалу соціального працівника визначено як сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, які зумовлюють результативність процесу розвитку інноваційного потенціалу соціальних працівників. Визначено та теоретично обґрунтовано такі умови: організація

методичного супроводу соціальних працівників підготовленими спеціалістами центрів соціальних служб, діяльність яких спрямована на надання їм професійної комплексної інформаційно-консультаційної, просвітницької, посередницької допомоги та підтримки; забезпечення соціальної взаємодії соціальних працівників різних закладів соціального спрямування на засадах співтворчості, активного особистісного спілкування, соціального партнерства; побудова процесу розвитку інноваційного потенціалу соціального працівника в умовах профе-

сійної діяльності з урахуванням інформаційно-методичних потреб фахівця.

Висновки. Дана проблема може бути реалізована через дослідження таких аспектів, як: визначення умов розвитку інноваційного потенціалу соціальних фахівців соціальної роботи, що працюють в ОТГ, визначення шляхів профілактики професійного вигорання соціальних працівників; узагальнення зарубіжного досвіду роботи з розвитку інноваційного потенціалу соціальних працівників.

Список використаної літератури

1. Вайнола Р.Х., Рудкевич Н.І. Механізми соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі вищого навчального закладу. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова: зб. наук. пр. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2016. Вип. 21. С.3–8.
2. Троценко Н.С. Ресурсне забезпечення спеціалістів соціальної сфери Педагогічний альманах: збірник наукових статей. Редкол.: В.В.Кузьменко. Херсон: РІПО, 2009. С.199–202.

Вакуленко Олена Василівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра соціальної педагогіки
НПУ імені М. П. Драгоманова
м.Київ, Україна
olvak2007@ukr.net

МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ПОТРЕБИ

Вступ. Відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001 р.) соціальна робота передбачає оцінювання потреб у соціальних послугах сімей, дітей та молоді, планування, організацію, координацію та надання їм соціальних послуг, державних соціальних допомог, пільг, компенсаційних виплат та іншої соціальної підтримки, а також здійснення моніторингу надання соціальних послуг.

На думку Керол Г. Вайс зміст поняття оцінювання має п'ять ключових елементів. Перший з них – систематична оцінка, акцент на систематичності свідчить про науково-дослідницьку природу процедур оцінювання. Другий і третій елементи визначають, на що саме спрямоване дослідження: на операції та результати програми. Четвертим елементом визначення є стандарти (норми), згідно з якими здійснюється порівняння. П'ятий елемент – це мета, задля досягнення якої провадиться оцінювання: вдосконалення програми. Взагалі оцінюванням називається систематична оцінка операцій та/або результатів програми чи політики у порівнянні з комплексом явних та неявних стандартів, з метою вдосконалення програми чи політики [1].

Виклад основного матеріалу. Діяльність з моніторингу та оцінювання у соціальній роботі в громаді можна умовно розглядати у двох напрямках: 1) оцінювання потреб громади (особи, сім'ї) у соці-

альних послугах; 2) оцінка якості надання соціальних послуг.

Оцінювання потреб громади у соціальних послугах обґрунтовано у новому Законі України «Про соціальні послуги» (2019 р.):

1. визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах здійснюється щороку шляхом збирання, узагальнення та аналізу інформації, у тому числі з урахуванням статі, віку, місця проживання відповідних категорій осіб/сімей;

2. визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах здійснюється на підставі, але не виключно: соціально-демографічних даних про вразливі групи населення та осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; результатів оцінювання потреб особи/ сім'ї у соціальних послугах; інформації про надавачів соціальних послуг та їхні можливості.

3. порядок визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення.

Закон України «Про соціальні послуги» (2019 р.) визначає оцінювання потреб у соціальних послугах сімей, дітей та молоді як аналіз належності сімей,

дітей та молоді до вразливих груп населення, перебування у складних життєвих обставинах та визначення індивідуальних потреб сімей, дітей та молоді, переліку та обсягу необхідних соціальних послуг, інших видів соціальної підтримки, соціальної допомоги. Статтею 20 Закону України «Про соціальні послуги» (2019 р.) обґрунтовано, яким чином має проводитись робота щодо оцінювання потреб особи (сім'ї) у соціальних послугах:

1. оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах здійснюється шляхом аналізу документів, фактів та інформації, зібраних під час спілкування з особою/сім'єю та їхнім найближчим оточенням, а також отриманих від юридичних та фізичних осіб у встановленому порядку;

2. оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах здійснюють фахівець із соціальної роботи, соціальний працівник, соціальний менеджер. У разі необхідності до оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах залучаються медичні, педагогічні працівники, психологи, реабілітологи, ерготерапевти та інші фахівці. Оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах здійснюється протягом п'яти робочих днів з дня одержання заяви, звернення, повідомлення про надання соціальних послуг.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» (2019 р.) *оцінка якості соціальних послуг* – це результат показників якості наданої соціальної послуги. Показниками якості соціальних послуг є сукупність індикаторів, що використовуються для оцінювання процесу та результатів діяльності надавача соціальних послуг на відповідність встановленим вимогам та результативності соціальних послуг щодо профілактики складних життєвих обставин, подолання або мінімізації їх негативних наслідків для осіб/сімей, які перебувають у таких обставинах.

У червні 2020 р. постановою КМУ затверджено Порядок проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг. Цей Порядок визначає процедуру проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг, запроваджує єдиний підхід до збору, оброблення, узагальнення інформації про проведення зазначених моніторингу та оцінки в системі надання соціальних послуг. Основними завданнями моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг є:

1) визначення кількості осіб в адміністративно-територіальній одиниці, які потребують соціальних послуг;

2) визначення кількості надавачів соціальних послуг та їх потужностей;

3) забезпечення жителів адміністративно-територіальної одиниці якісними соціальними послугами, що відповідають їх потребам;

4) підготовка звітів про надання соціальних послуг;

5) планування роботи з розвитку системи надання соціальних послуг;

6) розвиток ринку соціальних послуг відповідно до реальних потреб отримувачів таких послуг;

7) проведення аналізу виконання норм законодавства з надання соціальних послуг, дотримання державних стандартів надання соціальних послуг;

8) розроблення пропозицій щодо формування державної політики у сфері надання соціальних послуг.

За результатами оцінки якості соціальних послуг розробляються заходи з підвищення якості надання соціальних послуг, удосконалення діяльності надавачів соціальних послуг. Надавачі соціальних послуг на підставі результатів аналізу оцінки якості соціальних послуг корегує програми соціально-економічного розвитку та проводить роботу з удосконалення порядку надання соціальних послуг.

Висновки. Моніторинг та оцінювання соціальних послуг проводяться з метою визначення того, наскільки вони є ефективними. Це робиться як для подальшого поліпшення якості надання соціальної послуги, так і для оцінки якості результату надання соціальної послуги. Оцінювання соціальних послуг вимагає використання наукового супроводу як спеціально організованого процесу, в ході якого відбуваються визначення потреб у соціальних послугах, розробки індикаторів (показників) моніторингу, визначення методів збору та оцінки інформації, визначення достовірних джерел інформації, визначення подальшого впливу результатів соціальної послуги на життєдіяльність клієнта, розробка стандартів оцінювання та методичних рекомендацій для фахівців з моніторингу та оцінки соціальних послуг тощо [3]. Якісне оцінювальне дослідження може мати позитивні додаткові ефекти для розвитку спільноти, громади. Процес оцінювання від початку і до кінця має бути спланований та виконаний відповідно до потреб основного цільового користувача [4]. Такий підхід висуває потребу у підготовці фахівців, які зможуть ефективно проводити моніторинг та оцінку соціальних послуг на рівні громади. Науковці пропонують таке обґрунтування характеристики фахівця з оцінювання: це особа, що спеціалізується на оцінюванні та в своїй діяльності керується стандартами оцінювання [2]. Підготовка відповідних фахівців, на нашу думку, може відбуватися за такими напрямками: підготовка фахівців за окремою спеціальністю («фахівець з моніторингу та оцінки»), обов'язкове включення до навчальних планів підготовки фахівців з соціальної роботи навчальної дисципліни «Моніторинг та оцінка соціальних послуг», підвищення кваліфікації фахівців із соціальної роботи щодо моніторингу та оцінки соціальних послуг.

Список використаної літератури

1. Вайс К. Оцінювання: Методи дослідження програм та політики / Пер. з англ. Р.Ткачука та М. Корчинської. Наук. ред. Пер. О. Кілієвич, 2000. 671 с.

2. Глосарій термінів з моніторингу та оцінювання. / Горошко А., Нарчинська Т., Озимок І., Тарнай В. Київ: Українська асоціація оцінювання, 2014. 32 с.
3. Науковий супровід, моніторинг та оцінка ефективності соціальних проектів / О.О.Яременко, О.Р.Артюх, О.М.Балакірева, 2002. 124 с.
4. Шлях до результатів: планування та проведення ефективних оцінювань розвитку. Морра Імас Л.Дж., Піст Р.К., 2015. 580 с.

Віхляєва Яна Євгенівна

старший викладач кафедри соціальної роботи та психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
м.Запоріжжя, Україна
yana02081989@gmail.com

Застело Анна Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри соціальної роботи та психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
м.Запоріжжя, Україна
zastelo@ukr.net

РЕФОРМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Вступ. Пріоритетним напрямком реформування в Україні є децентралізація. Всі дії спрямовані на створення відкритого, прозорого, ефективного управління на місцевому рівні, забезпечення якості та доступності послуг у всіх сферах життя громади. З моменту початку реалізації реформування адміністративного устрою минуло приблизно 5 років. Реформування призвело до руйнування засад старої системи організації органів місцевого самоврядування, але нова система, що має прийти на заміну, фактично відсутня. Що стосується сфери надання соціальних послуг, то реформування не наблизило систему соціальних послуг до характеристик та ознак відповідних систем, що існують в економічно та соціально розвинутих країнах.

Виклад основного матеріалу. За більшістю параметрів українська модель соціальних послуг не відповідає аналогічним європейським нормам та стандартам, що зумовлено недоліками у функціонуванні системи соціальних послуг. Основними недоліками системи є:

1. Законодавча та нормативно-правова неврегульованість надання соціальних послуг. Правові програми та неврегульованість перешкоджають ефективній організації та функціонуванню системи соціальних послуг. Саме це гальмує впровадження реформ та призводить до невідповідності українського законодавства до міжнародних стандартів у сфері соціального захисту.

2. Неефективність і нераціональність у підходах до фінансування та управління. Неефективність системи визначається низьким рівнем адресності в наданні соціальних послуг. Нераціональність системи походить через відсутність цільового фокусу при закладанні бюджетних коштів на реалізацію соціальних послуг.

3. Монополізація державою ринку соціальних послуг і розподілу замовлень. Держава домінує в системі соціальних послуг через комунальні заклади соціального захисту. Але можливості таких закладів мають тенденцію до зменшення, що призводить до її повної або часткової неспроможності якісно задовольняти потреби осіб, що опинилися у важких життєвих обставинах.

4. Недостатність механізмів впровадження норм правових актів дає змоги повністю реалізовувати заходи щодо надання соціальних послуг. Одним з таких механізмів є ліцензування. Відсутність цього механізму перешкоджає неурядовим організаціям, що надають соціальні послуги, отримати фінансування з державних фондів. Немає і іншого механізму впровадження норм – стандартизації соціальних послуг, яка має визначити обсяги, якість, вартість та перелік гарантованих державою безоплатних соціальних послуг.

У процесі аналізу виявлено, що впровадженні в Україні реформи на даний момент характеризуються непослідовністю та безсистемністю. Нагальною є потреба в оптимізації системи соціальних послуг в умовах децентралізації. А саме:

1. Для ефективності надання соціальних послуг усі муніципальні органи мають взаємодіяти між собою. Саме тому необхідно затвердити порядок міжвідомчої взаємодії.

2. Розвиток інфраструктури в громадах за принципом безбар'єрності для реалізації доступності центрів з надання соціальних послуг для усіх категорій.

3. Підвищення рівня професіоналізму фахівця з соціальної роботи. Саме цей спеціаліст, що має необхідну фахову підготовку та кваліфікацію, спеціалізуються на здійсненні соціальної роботи та соціаль-

них послуг для категорій людей, що опинились в складних життєвих обставинах. Соціальна робота розвивається: з'являються нові підходи та інструменти роботи. Тому важливим є забезпечення вільного доступу до передового досвіду.

4. Забезпечення якісного збору статистичної інформації. Грамотне ведення статистики дозволяє визначити цільовий фокус та підійти до проблеми соціального захисту вразливого населення комплексно та найбільш ефективно. Якісні статистичні дані дозволяють закладати реальний та необхідний бюджет для реалізації соціальних програм та надання адресних соціальних послуг.

5. Створення єдиної інформаційної системи управління, обміну й перевірки інформації про клієнтів соціальних послуг.

6. Впровадження механізму соціального замовлення. З новою реформою стало можливим закуповувати якісні соціальні послуги не тільки у державних установ, але й не від державних суб'єктів (громадські організації, локальний бізнес). Механізм со-

ціального замовлення дозволить підвищити якість соціальних послуг та зробити їх більш людино-орієнтованими.

7. Сприяння розвитку ринку соціальних послуг. Найкращим стимулом розвитку сервісу соціальних послуг є наявність конкуренції. Для цього є необхідним проведення громадою відкритих конкурсів, тендерів, тощо на закупівлю соціальних послуг. З боку місцевої влади має бути забезпечення належного контролю за якістю цих послуг.

Висновки. З огляду на викладене чинну в Україні систему соціальних послуг можна охарактеризувати як парадоксальну. Вказана система невідкладно потребує спрощення та осучаснення. До перспективних напрямків оптимізації системи соціальних послуг слід віднести: ліцензування, стандартизацію та інші механізми надання соціальних послуг; соціальне замовлення та укладання контрактів; фінансування соціальних послуг; організацію надання соціальних послуг недержавним сектором.

Список використаної літератури

1. Бородін Є.І., Хожило І.І., Тарасенко Т.М.. Управління соціально-гуманітарною сферою в процесі добровільного об'єднання територіальних громад: теоретичні та практичні аспекти. Аспекти публічного управління. 2015. № 5-6. С.65–75.
2. Дубич К.В. Реформи соціальних послуг в Україні: сучасний стан і проблеми впровадження. Аспекти публічного управління. 2015. № 3. С.64–69.
3. Кравченко М.В. Механізми децентралізації соціальних послуг в Україні. Демократичне врядування. 2014. Вип. 14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_8
4. Про соціальні послуги: Закон України № 2671 – VIII від 17.01.2019, що вступив в дію 01.01.2020.

Водоп'ян Наталія Іванівна

заступник директора комунального закладу освіти

«Дніпровський ліцей інформаційних технологій при Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара» Дніпровської міської ради
м.Дніпро, Україна
vodopyan_n@dlit.dp.ua

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ДОВГОТРИВАЛИХ КАРАНТИНІВ

Інфекційні захворювання, такі як COVID-19, можуть суттєво впливати на умови організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. Карантинні заходи, такі як закриття шкіл і обмеження пересування, руйнують систему повсякденної соціальної підтримки дітей, а створюють стресові фактори для вчителів і батьків, яким, можливо, доведеться шукати нові варіанти догляду за дітьми або відмовлятися від роботи. Глобальна пандемія COVID-19 призвела до безпрецедентного зриву освітнього процесу, що позначилося на більше 90% учнів у світу: 1,54 млрд. дітей, включаючи 743 млн. дівчат були змушені отримувати знання у незвичному для себе режимі. Закриття шкіл та значний соціально-економічний вплив COVID-19 на спільноти та суспільство також підірвали нормальне функціонування

систем підтримки дітей і молоді, залишивши їх більш вразливими до хвороби та ризиків у сфері захисту дітей. [2]

У загальному вигляді європейська освіта ХХ століття будується на таких загальних принципах: 11-12 річна загальноосвітня підготовка майбутнього абітурієнта; єдність системи «наука – освіта – практика»; рівний доступ до якісної освіти; інформатизація освіти; освіта впродовж життя; академічна мобільність викладачів і студентів; демократизація освіти; єдність національних та загальнолюдських культурних пріоритетів; державно-громадське управління освітою [1, с.10]. Таким чином, базовими напрямками розвитку освіти у європейському просторі є: рівний доступ до якісної освіти; освіта впродовж життя; академічна мобільність та ін. На жаль, учні з малоза-

безпечених, соціально незахищених сімей у довготривалого карантину не мали навіть якісного харчування, соціальної, психологічної та медичної підтримки, яку забезпечують відповідні служби закладу освіти. Перехід на дистанційну форму навчання порушив соціальну структуру закладу освіти – безпечний простір, який частково забезпечував базовий рівень потреб дітей з незахищених категорій.

Виходячи з епідеміологічної ситуації в Україні, яка склалась в березні-червні 2020 року, в закладів освіти не було іншого варіанту, крім застосування технологій дистанційного навчання для всіх учнів при проведенні занять під час довготривалого карантину. Дистанційні ресурси, які за звичайних умов використовувались лише епізодично, як допоміжні, в екстреному порядку були задіяні для організації повноцінного навчального процесу в закладах освіти; з'явилась проблема поточного, тематичного, семестрового та річного оцінювання знань. Особливої уваги потребує організація дистанційного навчання з природничих наук, де для формування природничо-наукового мислення дітей необхідно проведення спостережень і виконання лабораторних, практичних робіт, розв'язування експериментальних задач тощо.

Сучасні інформаційні технології дають змогу задовольнити запити суспільства в якісній освіті. Але більшість вчителів не мали знань та навичок для роботи в дистанційному режимі. В Україні розвиток систем дистанційної освіти перебуває на початковій стадії впровадження. Використання дистанційної освіти здійснюється переважно в складі звичайної освіти [3].

У період довготривалих карантинів вирішальну роль у збереженні психологічного та соціального

здоров'я учнів відіграє психолог закладу освіти, основним завданням якого є зменшення вразливості дітей до соціальних ризиків, особливо в мережі Інтернет, зокрема під час використання соціальних мереж. Як приклад, можна навести ефективну дистанційну роботу практичного психолога КЗО «Дніпровський ліцей інформаційних технологій». В дистанційному режимі проведені психологічні вебінари, консультації для учнів, вчителів та батьків. Період карантину припав на складання ЗНО та вибір майбутньої професії. Психолог ліцею і куратори груп запропонували учням 11-их класів серію профорієнтаційних вебінарів, рекомендували доступні для самостійного застосування методики щодо зниження рівня тривожності. Завдяки багаторічній підготовці вчителів вдалось у короткі терміни організувати якісний освітній процес в умовах карантину за допомогою сервісів Office 365: з використанням списків Microsoft SharePoint був створений розклад занять з посиланнями на відповідні заходи, для проведення уроків в дистанційному режимі використовували Microsoft Teams – центр командної роботи та Skype для бізнесу. У вигляді списків Microsoft SharePoint було створено класні журнали, де вчитель мав змогу виставляти тематичні оцінки, а кожен учень бачив лише свої оцінки; рейтинг за семестровими та річними оцінками створено у Power Apps.

Питанням соціального захисту учасників освітнього процесу під час довготривалих карантинів опікуються державні та міжнародні організації: у квітні цього року було досягнуто домовленостей між Міністерством соціальної політики України та дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) про соціальний захист дітей в умовах пандемії COVID-19.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В.П. Вища освіта в пост-болонському просторі: (спроба прогностичного аналізу. Філософія освіти, 2005. С. 6-19.
2. Безпечне повернення до школи: практичне керівництво. URL: <https://bitly.se/SEAc>
3. Відкрита та дистанційна освіта: від теорії до практики: зб. матер. III Всеукр. електронної наук.-практ. конф., 27 вересня 2018 р. [ред. кол.: Л.Л.Ляхощка (голов. ред.), С.П.Касьян, С.В.Антощук, Т.І.Сябрук]. К.: ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2018. 166 с.

Гніда Тетяна Борисівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії прикладної психології освіти
Українського науково-методичного центру
практичної психології і соціальної роботи НАПНУ
м.Харків, Україна
tatjanagedaja@gmail.com

РЕАДАПТАЦІЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ У СІМ'ЯХ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНИХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Вступ. Тривалі військові дії на Сході України збільшують категорію ветеранів військових дій, військових пенсіонерів, поранених, родин загиблих тощо. Військові, члени їх родин та переселенці складають категорію людей, які пережили екстремальні та кризові ситуації і можуть знаходитись у складних життєвих обставинах внаслідок війни. Даний потужний комплекс стресових факторів впливає на психологічний стан, соціальну та професійну адаптацію тих людей та їх найближчого оточення, міжособистісні стосунки тощо. В Україні продовжується пошук результативних практик повернення військових до мирного життя, адаптації членів родин військових до взаємодії із травмованою близькою людиною. Особливу увагу заслуговує соціальний та психологічний компоненти відповідної реабілітаційної роботи.

Вклад основного матеріалу. Адаптація до нових умов життя є постійним процесом у суспільстві, що швидко змінюється. Добровольці, які пішли захищати власну державу від військової агресії мали необхідність адаптуватися до бойових дій, а після повернення повторно адаптуватися до умов мирного цивільного життя.

Проблемам соціальної адаптації колишніх військовослужбовців присвячені праці науковців Ткачука Р., Панова А., Зубкова С., Мельника С., прогнозуванню психологічних наслідків локальних військових конфліктів Каширіна В., Корзуніна В., Маклакова О., Чермяніна С., соціально-психологічній реадаптації учасників бойових дій та співробітників ризиконебезпечних професій Єрмоїної Т., Іванова П., Караяні О., Логінової Ю., Смірнова В., Тарабриної Н.

Розглядатимемо процес адаптації як процес активного пристосування особистості до нових умов, що передбачає діяльнісний підхід особи, яка адаптується. Процес реадаптації розглядається як перехід зі стану адаптації в звичних умовах у стан адаптації в нових умовах, що відрізняються від попередніх умов життя і діяльності; як корінна перебудова функціональних систем особистості в екстраординарних обставинах [1]. Вчені вважають, що процес реадаптації пов'язаний зі змістовною перебудовою цінностей, цілей, норм і потребово-мотиваційної сфери особистості.

Повторна адаптація військових до нових умов мирного життя базується на знанні основ психофізіології. Теличкін О. та Кислий В. вирізняють:

– клініко-психологічні дослідження стресу (адаптація вивчається поза контекстом конкретної предметної діяльності);

– вивчення реакцій конкретних органів та психічних процесів на робоче навантаження або на несприятливі умови діяльності (шум, гіпоксія, тиск);

– комплексне вивчення психічного і фізіологічного стану індивіда в процесі адаптації [1].

Проаналізуємо процес соціалізації особистості. На думку Кузнецова П, соціалізація це одна із форм прояву адаптації. Соціалізація – це форма розвитку особистості, яка через суспільно-історичний характер найбільше обумовлена процесом адаптації. При соціалізації акцент уваги зміщується з психофізіологічних і біологічних властивостей особистості на соціальні властивості, яких вона набуває під впливом соціуму [2]. Соціалізація, на думку Лукашевич М., – це тривалий, безперервний процес входження особистості у суспільство загалом, через набуття соціального досвіду людства, тоді як адаптація пов'язана зі змінами середовища і триває до моменту досягнення вільного функціонування в середовищі [3].

Система роботи із реадаптації та ресоціалізації людей, які постраждали внаслідок військових дій має стати процесом організованого, поступового психологічного повернення учасників бойових дій з війни і безконфліктного, нетравмуючого «вбудовування» їх у систему соціальних зв'язків і відносин мирного часу, має включати перенавчання, працевлаштування, соціально-психологічну реабілітацію ветеранів та членів їхніх родин. В умовах децентралізації надання відповідних соціальних, психологічних, медичних послуг стає відповідальністю місцевих громад і має плануватися відповідно до чисельності такої категорії в громаді, місцевих можливостей та активності кожного.

Висновки. Психотравмуючі події, що переживають сім'ї, спричиняють порушення когнітивної, емоційної та поведінкової сфер. Можливості децентралізації, активізації державних, місцевих та громадських ініціатив допоможуть входженню в мирне життя учасників бойових дій, ветеранів, членів їх родин та переселенців.

Список використаної літератури

1. Блажівський М.І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2014. Вип. 1. С. 233–242.
2. Федорі Ю. Теоретичний аналіз соціально-психологічної реадaptaції осіб, які перебували в екстремальній ситуації. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, Вип. 2. 2012. С. 322-330.
3. Панов М. Професійна реадaptaція в контексті соціальної мобільності особистості. Психологічні перспективи, Вип. 31, 2018, 234–253.

Голова Наталія Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра соціальної роботи та соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет
м.Хмельницький, Україна
nata_golova@ukr.net

Міняйлова Ірина Володимирівна

магістр кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет
м.Хмельницький, Україна

РОЗВИТОК ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Вступ. Розвиток ціннісних орієнтацій визначається, з одного боку, особистісними особливостями, розвитком та усвідомленням своїх інтересів і цінностей особистості, а з іншого – соціальними чинниками, зокрема, цінностями значущого іншого, стилем спілкування з ним. В основі загального механізму формування лежить, перш за все, діалоговий стиль спілкування.

О. Москаленко вказує, що оскільки на ціннісно-смыслову сферу впливають різноманітні особливості зовнішнього середовища, в якому перебуває особистість, то відповідно, існує можливість розвитку ціннісно-смыслової сфери у спеціально створеному середовищі, наприклад, під час тренінгової діяльності [2, с.96].

Виклад основного матеріалу. Запропонований нами тренінг «Розвиток ціннісно-смыслової сфери працівників соціальної сфери» являє собою сукупність технік та інструментів психодрами – методу групової роботи, ключовою в якій є рольова гра. В її основі лежить драматична імпровізація, як спосіб вивчення внутрішнього світу учасників групи, в ході якої створюються умови для спонтанного вираження переживань, пов'язаних із найбільш важливими проблемами майбутніх соціальних працівників.

Основна мета тренінгу полягає в оптимізації та гармонізації становлення ціннісно-смыслової сфери майбутніх соціальних працівників. Мета тренінгу здійснювалася за рахунок реалізації наступних його завдань:

1) поглиблення знань студентів про поняття «цінності» та «смысли»;

2) усвідомлення прийнятої системи цінностей в їх індивідуальному осмысленні;

3) самовизначення майбутніх фахівців у феноменологічному просторі загальнолюдських, професійних та індивідуальних цінностей;

4) розвиток прагнень до повноцінної особистісної самореалізації в майбутній професії;

5) формування умінь свідомо будувати власні життєві та професійні стратегії тощо.

Під час проведення тренінгу на засадах психодрами ми дотримувалися наступних ключових принципів роботи у групі:

1) принцип активності учасників – група постійно залучається до різноманітних дій;

2) принцип діалогічної взаємодії – рівноправне повноцінне спілкування у групі, що побудоване на взаємодії учасників та ведучого;

3) принцип зворотного зв'язку, під яким розуміємо коротке, аргументоване та конструктивне висловлення кожним учасником своїх міркувань;

4) принцип конфіденційності та анонімності, впевненість учасників у тому, що вся інформація, яка розглядається, не виходитиме за її межі;

5) принцип поєднання навчального, тренувального і терапевтичного аспектів заняття; 6) принцип довіри у спілкуванні та взаємодії.

При доборі учасників тренінгу ми спиралися, насамперед, на принцип їх добровільної участі. Тренінгові заняття проводились один раз на тиждень упродовж 2,5 місяців; кожне заняття тривало по 2 академічні години. У підсумку тривалість тренінгової роботи склала 54 години. Програма тренінгу представлена в таблиці 1.

Таблиця 1. Програма тренінгу

№	Тема заняття	Вправи	К-сть	
			занять	год.
I. Інформаційний блок				
1	Поняття «цінність» і «смысл». Види цінностей та їх значення у житті майбутніх соціальних працівників	«Метафора», «Девіз», «Безлюдний острів», «Комплімент»	1	2
2	Концепції ціннісного вибору та смыслу життя людини	«Мобільні телефони», «Самопізнання»	1	2
3	Професійні цінності. Значення професії соціального працівника у соціумі. Образ «ідеального» соціального працівника	«Країн щастя», «Телеграма», «Почуття та емоції»	1	2
II. Практичний блок				
4	Цінності, в моєму житті. Смысл мого життя	«Цінності», «Магазин», «Дуель мудреців», «Смысл життя», «Лист вудучому»	2	4
5	Цінності, якими я буду керуватися у своїй майбутній професії. Смысл моєї професії	«Королівство», «Сон з майбутнього», «Художник»	2	4
6	Самореалізація у професійному становленні	«Соціальні ролі», «Клієнт та фахівець», «Компліменти»	2	4
III. Первинна професійна самореалізація				
7	Я у ролі «Реального соціального працівника»	«Професійні ролі», «Соціальний працівник і клієнти», «Компліменти»	2	4
8	Клієнт – головна цінність моєї професії і смысл самореалізації	«Скульптор і глина», «Картина життєвого шляху», «Рятувальник»	2	4
9	Образ соціального працівника. Я у ролі «ідеального соціального працівника»	«Дзеркало», «Антикварний магазин», «Крок у майбутнє»	2	4
IV. Підсумковий блок (професійна спрямованість)				
10	Я-майбутній соціальний працівник. Наскільки я готова/готовий до звання?	«Скульптур», «Скульптура майбутньої професії», «Карта майбутнього»	2	4
11	Заключне завдання «Підведення підсумків»	«Що я отримав?», «Проекція в майбутнє», «Валіза»	2	4

Як помітно з перерахованої вище тематики занять, їх зміст був розроблений згідно із загальних вікових особливостей, так і індивідуальних потреб студентської молоді. Відповідно, у ході складання програми тренінгу забезпечувалося врахування питань, пов'язаних з актуальними проблемами учбово професійної діяльності, особистісного та професійного становлення студентів. Усі заняття проходили, переважно, у формі сюжетно-рольової гри за конкретною темою, забезпечуючи, таким чином, одночасну реалізацію завдань і власне психодраматичного підходу в наданні допомоги особистості (творче переосмислення власних проблем, напрацювання адекватного саморозуміння, подолання неконструктивних поведінкових стереотипів та способів емоційних реакцій) [1, с.19]. Кожне таке заняття відбувалося за наступною схемою: вступ і розминка (у тому числі, тематичне інформування учасників), власне драматична дія (рольові ігри, психодраматичні техніки, вправи) і комунікативні техніки (обговорення, зворотній зв'язок та обмін емоційними враженнями).

Основний етап заняття передбачав використання різноманітних форм активності: наприклад, засвоєння теоретичного матеріалу з конкретної теми, перегляд професійно релевантних відео-матеріалів, участь у рольових іграх, групових дискусіях, засто-

сування психодраматичних технік, виконання творчих завдань тощо.

У ході роботи групи значна увага приділялася невербальним засобам міжособистісної взаємодії учасників, що сприяло їх взаємозближенню та взаєморозумінню.

Стимулювання студентів до активного індивідуального осмислення широкого спектру цінностей забезпечувалося у практичному блоці тренінгової програми – «Професійне самовизначення» – шляхом розвитку усвідомлення значущості загальнолюдських, професійних цінностей та смислів у власному житті та діяльності, визначення пріоритетних серед них за допомогою рольових вправ і технік психодрами, зокрема, таких, як «Цінності», «Смысл життя», «Психологічний магазин», «Королівство», «Карта майбутнього», «Професійні ролі», «Вихователь і дитина», «Скульптор і глина» та ін.

Висновки. Загалом, упровадження програми тренінгу з розвитку ціннісно-смыслової сфери майбутніх фахівців соціальної сфери сприяло, по-перше, поглибленому пізнанню і засвоєнню професійних цінностей його учасниками; по-друге, більш усвідомленому професійному їх самовизначенню; по-третє, пошуку додаткових особистісних ресурсів первинної професійної самореалізації.

Список використаної літератури

1. Кісарчук З.Г. Методичні рекомендації щодо врахування соціокультурних чинників в теорії та практиці психотерапевтичної допомоги особистості. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 19 с.
2. Москаленко О. В. Структурні компоненти ціннісно-сислової сфери особистості. Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. 2013. Вип. 1. С. 96.

Голова Наталія Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра соціальної роботи та соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет
м.Хмельницький, Україна
nata_golova@ukr.net

Федчук Юлія Миколаївна

магістр кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет
м.Хмельницький, Україна

ЕТАПИ ЗАЛУЧЕННЯ ФАХВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ЗВО

Вступ. Соціальне виховання студентів під час навчання у ЗВО – це процес, що сприяє професійному та особистісному становленню майбутніх фахівців соціальної сфери, і розглядається як один із головних напрямів діяльності вищої школи в умовах Європейської інтеграції. Становлення духовно зрілої особистості, для якої добро, справедливість, альтруїзм, стали власними ціннісними орієнтирами є головною цілю сучасної освіти.

Реалізація питання підготовки студентів до майбутньої професії засобами волонтерської діяльності у ВНЗ, а також визначення мети, змісту, навчання волонтерів, знаходиться у контексті особистісно орієнтованої парадигми освіти.

Виклад основного матеріалу. Для особистісно – професійного зростання студентів у волонтерській діяльності, на базі університету має бути створена: школа волонтерів, тренерська студія, прес – центр, аматорський театр, комітет соціальних проєктів, супервізії, моніторингу та інші відділи, які входять у цю структуру.

Основним змістом створення волонтерської діяльності у ВНЗ є: формування у студентів інтересу до добродійної діяльності, та її організаційно – методичне забезпечення; створення сприятливих умов для гармонійного розвитку студентської молоді; надання соціальних послуг шляхом залучення ресурсів університету; сприяння академічним групам, студентським радам, окремими студентами у реалізації ними власних соціально значущих ініціатив та проєктів; участь у розробці інноваційних соціально-педагогічних технологій у галузі соціальних ініціатив та їх впровадження в систему позааудиторної роботи студентської молоді; встановлення зв'язків із соціальними службами, інтеграція в міжвузівську систему соціальної роботи з молоддю; сприяння успішній со-

ціалізації та розвитку здібностей, інтересів студентів в умовах поза аудиторної роботи через розробку освітніх і виховних програм; організація конкурсів на кращу розробку соціально-значущих ініціатив та проєктів, волонтерської роботи, підбір психодіагностичних та корекційно-розвивальних методик, щодо надання психолого-педагогічної допомоги клієнтам соціальної роботи; здійснення супервізії та моніторингу волонтерської роботи в університеті [1, с.234].

Основними напрямками підготовки майбутніх соціальних працівників до виконання професійних функцій в процесі волонтерської діяльності є: підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у процесі навчання (аудиторна робота), вплив якого залежить від реалізації його можливостей, що втілюються в змісті, організації та методах навчання; реалізація особистісних і професійних якостей, знань та вмінь студентів, їх професійне зростання, що сприяє розширенню кола своїх інтересів, професійному й особистісному самоствердженню у поза аудиторній роботі (навчання у школі волонтерів, діяльність тренерських студій і т.д.); здійснення професійних функцій у ході безпосередньої участі у волонтерської діяльності шляхом надання соціальних послуг клієнтам, які їх потребують задач [1, с.235].

Етапи волонтерської роботи у ЗВО:

І етап – *пошуково-проєктувальний*. На цьому етапі пропонується провести підбір професійного колективу педагогів для здійснення підготовки студентів до волонтерської діяльності. Процес підготовки волонтерів, в ході практично-пошукової роботи, включає такі кроки: планування та складання освітньої програми підготовки волонтерів; набір потенційних волонтерів, анкетування, опитування та співбесіда; залучення волонтерів до розробки програми

надання соціальних послуг клієнтам; супервізія, моніторинг та мотивація до волонтерської роботи; оцінювання праці волонтерів.

На II етапі – *інформаційно-діагностичному*, відбувається збір інформації; залучення та набір потенційних волонтерів; створення презентаційних та наочних матеріалів з метою популяризації волонтерської роботи у вищій школі, опитування та діагностування.

На III етапі – *створення моделі волонтерської роботи* (змістовому або формальному) відбувається ознайомлення студентів з напрямками та специфікою волонтерської роботи, формування вмотивованого ставлення до професійної діяльності, до набуття знань, практичних умінь і навичок, професійно-особистісних якостей завдяки аудиторним заняттям за навчальною програмою із спеціальності.

Соціально – психологічний та діловий аспект групової роботи є найголовнішим в діяльності волонтерів. Важливим є дотримання доцільної рівноваги та збалансованості зазначених компонентів міжгрупової взаємодії. Діловий аспект передбачає: дискусію з теми, роботу над текстом, сприяння одержанню інформації тощо. Соціально-психологічний аспект передбачає аналіз почуттів й емоцій учасників, конкретизацію соціально-педагогічних та психологічних чинників результативність семінару-тренінгу.

Програма навчання волонтерській справі у межах діяльності школи волонтерів спрямована на особистісний розвиток, успішну соціалізацію студентів, залучення їх до гуманістичних традицій милосердя українського народу, цільовим компонентом якої є формування морально – етичних традицій милосердя в закладі, сприяння і духовному розвитку, самореалізація молоді, формування найважливіших професійно-особистісних якостей майбутніх соціальних працівників: емпатії, милосердя, відповідальності, толерантності, організованості, вимогливості до себе та інших тощо [3].

На теоретико-практичних заняттях у школі волонтерів, перевага надається тим формам навчальної роботи, які сприяють набуттю конкретних умінь та організаторських навичок волонтерів. Це – підготовка соціальної реклами, наочних матеріалів під час тематичних акцій, заходів, зборів тощо; організація дискусій, вікторин, дебатів, акцій та інших масових заходів для клієнтів соціальної роботи; лекція як базовий метод під час навчання волонтерів; бесіда на заняттях для волонтерів для плідної взаємодії з групою, для закріплення матеріалу та вивчення нового, для визначення творчого робочого настрою групи тощо. Часто проводиться ділова гра на заняттях з різних напрямків соціальної роботи для набуття практичних навичок, а також «мозковий штурм», для стимулювання та вивчення тієї чи іншої теми ефективного навчання; дискусія з волонтерами із актуальних питань, різних тем. Використовується така форма роботи, як колоквиум – групове обговорення теми за участі більшості членів групи, а також семінар для працівників соціальних служб для подальшого засво-

ення теоретичних та практичних знань; конференції для соціальних працівників та волонтерів, з метою обміну досвідом, напрацювання методик викладання та навчання волонтерів; «круглий стіл» для волонтерів із залучення державних та громадських організацій для обговорення взаємодії з питань функціонування школи волонтерів; збори волонтерів для обміну досвідом та напрацювання нових форм роботи з різними категоріями населення; ділова гра для більш практичного вирішення проблемної ситуації; кейс форма для розв'язання певних задач [2, с.20-23].

Перераховані форми роботи сприяють набуттю не лише практичного досвіду, але й формуванню професійно – особистісних якостей, потрібних для майбутньої соціально – педагогічної роботи. Цим самим на заняттях із волонтерами було впроваджено програму підготовки студентів до волонтерської роботи, розроблено спецкурс та підготовлено опорний конспект до спецкурсу «Основи волонтерської діяльності».

За допомогою різних видів навчально-виховної роботи здійснювалася підготовка студентів до виконання професійних обов'язків під час волонтерської роботи, а у майбутніх соціальних працівників, формувалися важливі теоретичні знання, практичні вміння та професійно-особистісні якості, формувалася готовність до волонтерської діяльності, як основи професійної діяльності.

Позааудиторна робота із студентами повинна мати професійно-спрямований характер, який полягає у створенні навчально-виховних педагогічних ситуацій волонтерської тематики, складність яких збільшується з урахуванням розмаїття форм і методів волонтерської роботи, що вимагає від студентів самостійності, відповідальності, організованості, волевого напруження, емоційної налаштованості для розв'язання запропонованих завдань.

Наступний, 4-й етап, *процесуально – технологічний*, мав на меті реалізацію знань, умінь та навичок, набутих на заняттях з підготовки студентів до волонтерської діяльності, а також прояв професійно-особистісних якостей у добродійній роботі шляхом надання соціальних послуг дітям, які їх потребують. Ця робота відбувалася у позанавчальний час у обрахунок студентами і викладачами закладами інтернатного типу.

Питання супервізії (кураторство, наставництво, допомога викладачів) та моніторингу (оцінка й контроль діяльності студентів волонтерів, заохочення волонтерів), визначення особистих рівнів сформованості готовності студентів до волонтерства, ми оформили в 5-й етап *створення волонтерської організації*.

Висновок: волонтерська робота студентів вищого навчального закладу є творчим і багатограним процесом, який забезпечує професійний розвиток та саморозвиток особистості майбутнього спеціаліста, та гарантує високий рівень розвитку професійно – особистісних якостей, потрібних для майбутньої професійної діяльності, життєвої успішності та само-реалізації.

Список використаної літератури

1. Безпалько О.В., Зверева І.Д., Кияниця З.П., Кузьмінський В.О.. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: навч.-метод. комплекс. К.: Фенікс, 2007. 528 с.
2. Ковчина, І. М. Сучасні технології соціальної роботи за рубежом: навч.- метод. посібник. К., 2001. 95 с.
3. Лещук Г.В. Особливості організації практичної підготовки соціальних працівників у Франції. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2005. № 2. С.111–115.

PhDr. Holonič Ján, PhD, MBA, LL.M.
odborný asistent
katedra sociálnej práce
Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského
Bratislava, Slovensko
holonic@fedu.uniba.sk

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В СЛОВАЧЧИНІ

В рамках статті ми зосереджуємось на забезпеченні та потребах соціальних послуг у регіонах Словаччини. Кожна людина має право на гідне життя на основі прав людини. Словацька Республіка також підписується на цю спадщину на основі гуманістичного та демократичного принципу. Конституція Словацької Республіки розділ 2 визначає основні права людини зі свободами. Наприклад, стаття 19 чітко визначає: «(1) Кожен має право на повагу до людської гідності, особистої честі, репутації та захисту імені.» (Конституція Словацької Республіки).

Виходячи з цього твердження, ми припускаємо, що кожному громадянину гарантується захист людської гідності під час несприятливої життєвої ситуації, коли він або вона потрапили в залежність від допомоги іншої фізичної особи та соціальної служби. Це також стосується життя людини похилого віку, коли індивід звертається за професійною допомогою та опиняється у мережі соціального захисту. Чинний Закон про соціальні послуги визначає соціальні послуги в параграфі 2:

(1) Соціальна послуга – це професійна діяльність, соціальна діяльність або інша діяльність або сукупність видів діяльності, які орієнтовані на:

а) запобігання появи несприятливої соціальної ситуації, вирішення несприятливої соціальної ситуації або полегшення несприятливого соціального становища фізичної особи, сім'ї чи громади,

б) збереження, поновлення або розвиток здатності фізичної особи вести самостійне життя та підтримувати її інтеграцію в суспільство,

в) забезпечення необхідних умов для задоволення основних життєвих потреб фізичної особи,

г) вирішення кризової соціальної ситуації фізичної особи та сім'ї, д) запобігання соціальній ізоляції фізичної особи;

д) забезпечення догляду за дітьми через сімейну ситуацію, яка вимагає допомоги у догляді за дитиною.

(2) Несприятлива соціальна ситуація відповідно до цього Закону – це загроза фізичній особі соціальним відторгненням або обмеженням її здатності до соціальної інтеграції та самостійного вирішення своїх проблем:

а) оскільки вона не має необхідних умов для задоволення основних життєвих потреб; спосіб життя, залежність від речовин, що викликають залежність, або шкідливих видів діяльності, що викликають залежність,

в) існує загроза її розвитку через інвалідність, г) досягнення віку, необхідного для отримання права на пенсію за вислугу років,

д) догляд за фізичною особою з важкою інвалідністю,

е) існує загроза через втрату житла (448/2008, Закон про соціальні послуги та Про внесення змін до Закону № 455/1991 зб. про ліцензування торгівлі (Закон про ліцензування торгівлі) зі змінами).

Старіння та старість є невід'ємною та фізіологічною частиною життя кожної людини. В результаті широкого спектра змін фізична працездатність знижується в літньому віці і виникає ряд хронічних захворювань, розвивається багато функціональних розладів, які призводять до зменшення або втрати здатності виконувати звичну повсякденну діяльність. Виникають численні ускладнення захворювання, а люди похилого віку стають геріатричними пацієнтами, які залежать від допомоги медичних працівників. Інтеграція в геріатричну допомогу означає залучення клієнта до життя і, таким чином, це – забезпечення максимально можливого рівня якості життя. Базова стимуляція – це концепція, яка фокусується на всіх сферах потреб людини. У випадку геріатричного пацієнта вона дозволяє якомога довше підтримувати його самодостатність і тим самим підвищувати якість його життя. Базальна стимуляція – це сучасний елемент сестринського догляду в Словаччині, який дозволяє вдосконалити сестринську допомогу та підвищувати якість життя геріатричних пацієнтів.

Список використаної літератури

1. Zákon o sociálnych služieb č. 448/2008 z.z. NRSR
2. Zákon o kompenzáciách ŤZP 447/2008 z.z. NRSR
3. HOLONIČ, Ján: TOV „RiK –U“ 88000, m. Uzhhorod, ul Gagarina 36, Ukrajina, 2018 ISBN 978-617-7404-87-2

Жиленко Руслан В'ячеславович

кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, Україна
rzhylenko@hotmail.com

Повідайчик Оксана Степанівна

доктор педагогічних наук, доцент
професор кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, Україна
oksana.povidaichyk@uznhu.edu.ua

ВИВЧЕННЯ ПОТРЕБ ВЕТЕРАНІВ АТО/ООС У СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГАХ

Вступ. На сьогодні децентралізація не тільки зумовлює низку викликів, але й відкриває нові можливості для надання якісних соціальних послуг у громадах, зокрема, через їх наближення до клієнта. У той же час, будучи обмеженими наявними ресурсами, місцеві громади змушені самостійно визначати пріоритетні цільові групи та обсяги послуг для них. За цих обставин їх ефективність, на нашу думку, значною мірою залежить від кількох факторів, а саме: постійного вивчення потреб населення у соціальних послугах та активного використання самими клієнтами наявних у громаді сервісів.

Кафедра соціології та соціальної роботи ДВНЗ «УжНУ» проводить регулярні дослідження потреб ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей, які беруть участь у проекті з професійної підготовки «Україна – Норвегія» в місті Ужгороді. Вивченню підлягає вплив участі в бойових діях на різні аспекти особистого і соціального життя ветеранів, їх потреб у різних соціальних послугах, рівень обізнаності та використання існуючих у громаді сервісів та перешкод у можливості одержання якісних послуг. Дослідження проводиться методами анкетування та «фокус-груп». Представлений матеріал спирається на результати опитувань, проведених у 2018 і 2019 роках (див. табл. 1) [1].

Виклад основного матеріалу. Всі без винятку учасники опитування вважають, що досвід участі в бойових діях вплинув на їхнє теперішнє життя (сильно вплинув – 57,1%; скоріше вплинув – 42,9%).

На думку респондентів, досвід участі в бойових діях найбільш негативно вплинув на фізичне здоров'я (57,2%), проблеми з ПТСР (33,3%) та uzалежненнями (28,6%), психічне здоров'я (20%), рівень доходів ветеранів (28,6%).

Що стосується потреб ветеранів та членів їх сімей у допомозі з подолання негативних наслідків,

то доволі показовими є розбіжності у визначенні респондентами власних та групових потреб.

Оцінка особистих потреб: скоріше потребують допомоги (14,3%); скоріше не потребують допомоги (42,9%); вважають, що справляться самі зі своїми проблемами (14,3%).

Оцінка потреб інших ветеранів: дуже потребують сторонньої допомоги (57,1%); скоріше потребують допомоги (28,6%); не потребують допомоги (14,3%).

На думку учасників опитування стороння допомога найбільш потрібною є в таких сферах, як (понад 50%): психічне здоров'я (80%), фізичне здоров'я (75%), доступність пільг та послуг (50%), участь у громадському житті (50%). Серед важливих сфер також відзначено: uzалежнення (40%), суїцидальні настрої (40%), рівень доходів (40%), житлові умови (40%), можливості пошуку та збереження робочого місця (40%), відносини з дружиною/чоловіком (коханою людиною) (40%), відносини з батьками (40%).

Наступний блок запитань стосувався особистого досвіду звернень до сторонньої допомоги у задоволенні власних потреб.

Респонденти мають власний досвід звернень по сторонню допомогу у таких сферах:

- *стан здоров'я*: фізичне здоров'я (50%); по допомогу у вирішенні проблем пов'язаних із психічним здоров'ям, uzалежненнями, суїцидальними настроями, ПТСР жоден респондент не звертався;

- *матеріальний добробут*: доступність пільг та послуг (40%); рівень доходів (20%); житлові умови (20%);

- *соціальне життя*: користування громадськими послугами (40%); участь у громадському житті (20%); що стосується відносин з друзями ті відносини зі знайомими, то тут не було звернень по сторонню допомогу;

- сфера зайнятості: можливості пошуку та збереження робочого місця (20%);

- сімейні відносини: в цій сфері ветерани та члени їх сімей не мають власного досвіду звернень по сторонню допомогу.

Таблиця 1. Оцінка респондентами наявності послуг у громадах

Номер послуги	Чи є у Вашій громаді (місті, селищі, селі) послуги/установи/організації, які можуть допомогти у вирішенні таких питань	Відповіді у %		
		Так, є	Ні, немає	Я не знаю
1.	Фізичне здоров'я	80	0	20
2.	Психічне здоров'я	40	0	60
3.	Узалежнення (вживання алкоголю, наркотиків тощо)	20	40	40
4.	Запобігання суїцидам	0	40	60
5.	Терапія ПТСР	0	40	60
6.	Відносини з друзями	0	20	80
7.	Відносини зі знайомими	0	20	80
8.	Участь у громадському житті	40	20	40
9.	Користування послугами (наприклад громадський транспорт, освіта, охорона здоров'я, дозвілля тощо)	50	16,7	33,3
10.	Відносини з батьками	0	20	80
11.	Відносини з дружиною/чоловіком (коханою людиною)	20	20	60
12.	Відносини з дітьми	40	20	40
13.	Можливість одержати/зберегти роботу	33,3	16,7	50
14.	Задоволення від роботи	0	20	80
15.	Житлові умови	20	20	60
16.	Розмір доходів	0	40	60
17.	Доступність матеріальних пільг та безкоштовних послуг	50	16,7	33,3

Серед причин низького рівня особистих звернень по сторонню допомогу у вирішенні власних проблем ветерани та члени їх сімей найчастіше назвали такі (респонденти мали можливість зробити три послідовні вибори): «Низька якість послуг» (57,2%); «Послугу так складно отримати (бюрократія, корупція тощо), що краще і не звертатися по неї» (42,9%); «Я сам можу вирішити власні проблеми» (28,6%). Серед інших причин фігурують відсутність знань про наявні послуги, брак відповідних послуг, зневіра в можливу допомогу, сором просити про допомогу, тривалість процедур та віддаленість послуг.

Окремий блок запитань стосувався оцінки респондентами наявності різних видів послуг у громадах, де вони проживають.

Останній блок запитань стосувався джерел інформації, якими користуються військовослужбовці та члени їх сімей для одержання інформації щодо доступних послуг.

Респонденти мали змогу зробити три послідовні вибори. Більшість із них користуються такими джерелами інформації: соціальні мережі (91,5%), інші учасники бойових дій та члени їх сімей (88,6%), а також Інтернет-видання та брошури і буклети (відповідно по 42,9%).

Висновки. Таким чином, військовослужбовці та члени їх сімей визнають, що участь у бойових діях вплинула безпосередньо на їхнє життя чи їх близьких. Найбільше цей негативний вплив вони відчувають в таких сферах, як фізичне здоров'я, проблеми з ПТСР та узалежненнями, психічне здоров'я та рівень доходів. Проте оцінюючи потреби в сторонній допо-

мозі для подолання цього впливу респонденти не схильні говорити про себе особисто. Вони визначають власні потреби на значно нижчому рівні, ніж потреби інших ветеранів та членів їх родин. Власні потреби в допомозі визнає лише незначна частина респондентів, тоді як потреби інших ветеранів – понад 85 відсотків.

Результати опитування вказують на певні тенденції, які є характерними не тільки для слухачів курсів в Ужгороді [2, 3, 4]. Особливу увагу, на нашу думку, слід звернути на низький рівень використання ветеранами та членами їх сімей доступних послуг. Цей рівень є значно нижчим, ніж обсяг потреб, які вони декларують. Серед очевидних причин цього – вже зазначений брак знань про наявні за місцем проживання послуги. В свою чергу, це спричинено, на нашу думку, слабким інформаційним забезпеченням роботи з ветеранами та їхніми сім'ями в регіоні, про що свідчать дані щодо джерел інформації, якими користуються респонденти. В цьому контексті слід згадати і перешкоди такого плану як низька якість самих послуг, бюрократичні перепони тощо. Крім цього результати дослідження опосередковано вказують на те, що учасники дослідження переважно користуються послугами, які визначені для них як свого роду «обов'язкові», які їм надаються автоматично (медичні, пільги, пов'язані з різного роду послугами та житловими умовами). Значно нижчим видається рівень використання послуг, за якими слід звертатися, шукати того, хто їх надає. Тобто, постає питання активізації та дієвої участі самих ветеранів і членів їх сімей у процесі своєї соціальної адаптації.

Список використаної літератури

1. Жиленко Р.В. Дослідження основних потреб учасників АТО та членів їх сімей в соціальних послугах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Педагогіка. Соціальна робота. 2018. Вип. 1 (42). С. 68-73.
2. Психологічна та соціальна допомога очима ветеранів АТО (Дослідження) / МБФ «Відродження, Психологічна кризова служба України. 2016. URL: <http://www.psyservice.org/wp-content/uploads/2016/03/Дослідження-»Психологічна-та-соціальна-допомога-очима-ветеранів-АТО».pdf>
3. Харченко О., Мраморнова О. Проблеми ветеранів антитерористичної операції на сході України. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Сер. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2016. Том 37. С. 115-124.
4. Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників АТО (2017, лютий 10). Соціологічне опитування демобілізованих URL: <http://dsvv.gov.ua/pres-tsentr/sotsiologichne-opytuvannya-demobilizovanyh.html> (дата звернення 10.02.2017 р.).

Златопольська Наталія Василівна

старший викладач

кафедра соціальної роботи і спеціальної освіти

Інституту економіки і права Університету «Україна»

соціальний педагог, координатор проектів Полтавського обласного благодійного фонду «Громадське здоров'я»

м. Полтава, Україна

zlat_nv@ukr.net

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ ТА МОЛОДІ У СФЕРІ ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я

Вступ. На сучасному етапі розвитку наша держава переживає ряд суттєвих трансформацій у різних сферах (соціальной, політичній, економічній) і особливо чуттєвою до таких змін є молодь та підліткова аудиторія. Зважаючи на демографічний колапс, незадовільний здоров'я населення, стрімке поширення практик ризикованої поведінки (куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин, непродумана стратегія міжстатевого спілкування) питання популяризації серед молоді філософії здорового способу життя набуває стратегічного загальнонаціонального характеру.

У 2018 році в рамках соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» [3] проведено опитування 13 337 молодих людей віком 10–17 років. У 2019 році респондентами міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» [2], стало 8 509 осіб віком 14-17 років. Результати здійснених розвідок змушують батьків, педагогів, науковців та інших спеціалістів, причетних до виховання підростаючих поколінь, задуматися над покращенням ефективності профілактичної роботи серед нових генерацій українців.

Особливої уваги потребує збереження репродуктивного здоров'я молоді. Когорта теоретиків та практиків, серед них: Г. Лактіонова, Т. Журавель, Т. Лях, Н. Гойда, С. Лукашук-Федик, В. Самойленко, Г. Рой, В. Мисік, С. Бондаренко, С. Шеремет, І. Львівська, Т. Слободян, М. Гончарова, Г. Костенко, Н. Зимівець, В. Петрович, О. Закусило та інші, докладають значних зусиль для розробки концептуально нових підходів у сфері інформаційно-просвітницької робо-

ти з підростаючими поколіннями за для формування відповідального ставлення до репродуктивної функції та збереження сексуального здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Згідно даних Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України [1] серед факторів, які негативно впливають на сексуально-репродуктивне здоров'я молоді вирізняють: спосіб життя (хронічний стрес, низька фізична активність, невпорядковані статеві зв'язки), вживання шкідливих речовин (тютюну, алкоголю, наркотиків), навколишнє середовище (забруднення, високий рівень радіації), соціальне середовище (низький рівень життя, безробіття), спадковість, недоступність медичних послуг, недоступність консультаційних послуг.

Поведінкові практики сучасної молоді теж мають ряд особливостей. Серед опитаних 13 337 респондентів [3, с.112] про наявність досвіду статевих стосунків повідомив кожен п'ятий, кожен десятий віком сексуального дебюту визнав 12 років і молодше, кожен сьомий зізнався, що вік їхнього першого статевого партнера був 19 років або старше, про застосування презерватива як засобу контрацепції та захисту при першому статевому контакті повідомили понад половина опитаних, а основним джерелом отримання знань про статеві стосунки для учнівської молоді, незалежно від віку, виявився Інтернет. Переважна більшість опитаної учнівської молоді принаймні чула про ВІЛ-інфекцію [3, с.113], кожен п'ятий хібно вважає, що ВІЛ-інфекцією можна заразитися через укусу комара та якщо пити по черзі з однієї склянки з ВІЛ-інфікованою людиною; більше ніж половина опитаних респондентів знає, куди можна звернутися, якщо є бажання пройти тестування на

ВІЛ. Привертає увагу досвід уживання психоактивних речовин, адже має тенденцію до зростання з віком, а куріння тютюну та вживання марихуани більше поширені серед хлопців, ніж серед дівчат, тоді, як уживання алкоголю поширене як серед хлопців, так і серед дівчат, цікаво, що найбільший стрибок у вживанні психоактивних речовин відбувається переважно у віці 14–15 років.

Серед опитаних 8 509 молодих людей [2, с.100], 43,8% респондентів повідомили, що їм достатньо легко дістати сигарети, а найдоступнішими виявилися слабоалкогольні напої, кожен восьмий (12,3%) підліток зазначив про можливість «дуже легко» і «скоріше, легко» дістати марихуану або гашиш (коноплю), 7,1% сказали, що їм буде «дуже легко» і «скоріше, легко» отримати транквілізатори (5,9% – амфетаміни, 5,7% – екстракт маку (ширку) та 5,2% – екстази). Кожен десятий хлопець (10,2%) має досвід вперше викуреної сигарети у віці 9 років або молодше, а третина учнів повідомила про свій досвід куріння кальянів, водночас серед дівчат цей показник є вищим, ніж серед хлопців (відповідно 33,8% та 30,5%). Майже половина (46,3%) респондентів мають «значний» досвід вживання алкоголю і з кожним роком зростає питома вага підлітків, які вперше напились у віці 14 років або раніше.

Вище зазначені проблеми ризикованої поведінки молоді задекларовані як пріоритетні в роботі державних закладів освіти, охорони здоров'я, центрів

соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й інших організацій, але наразі роботи державного сектору недостатньо. Надання соціальних послуг недержавними організаціями зараз на часі, адже, статистичні дані всеукраїнських опитувань молоді говорять про те, що існують прогалини в поінформованості, достовірності знань, компетентності навичок, що стосуються безпечного способу життя. Нині в Україні функціонують недержавні, неприбуткові громадські організації, які шляхом залучення грантових коштів здійснюють проектну діяльність у сфері збереження здоров'я молоді, у томі числі репродуктивного.

Однією з них є Полтавський обласний благодійний фонд «Громадське здоров'я», який понад 25 років у місті Полтава та Полтавській області реалізує проекти, спрямовані на формування здоров'язбережувальних компетенцій серед різних верств населення. За підтримки Міжнародного благодійного фонду «СНІД Фонд Схід-Захід» (AFEW-Ukraine) фонд реалізує три проекти, які мають на меті надання соціальних послуг для підлітків та молоді у сфері зменшення ризиків від вживання психоактивних речовин, збереження репродуктивного здоров'я, захисту прав неповнолітніх та адвокації їх інтересів на базі центру, дружнього до підлітків «Альтаір». В штат спеціалістів проектів входять: соціальний педагог, психолог, медик, консультант зі здорового способу життя, за потреби – юрист.

INITIATIVE 5%
SIDA, TUBERCULOSE, PALUDISME

У проекті «Підлітки поза увагою: поліпшення доступу до інтегрованих ВІЛ-сервісних послуг для вразливих підлітків в Україні», донором якого є Французька міжнародна експертиза ініціатив 5%, акцент здійснюється на сприянні зниженню розповсюдження ВІЛ-інфекції серед підлітків, які вживають наркотичні речовини та їх сесуальних партнерів шляхом покращення доступу до якісних послуг з профілактики ВІЛ, лікування та підтримки. З цією метою команда ПОВФ «Громадське здоров'я» здійснює роботу в навчальних закладах Полтавської

області: інформаційно-просвітницькі зустрічі (лекції, бесіди, тренінги), інтерактивні заходи (квести, акції, ігри), соціальні послуги: базовий пакет (скринінг захисту прав, консультування, надання інформаційно-просвітницьких брошур, тестів на вагітність, оглядових наборів, презервативів, здійснення мультитесту на сифіліс, ВІЛ, гепатити В, С). За час реалізації проекту надано 16 найменувань послуг загальною кількістю 10 033 одиниць, за соціальною допомогою звернулося 807 клієнтів.

BRIDGING THE GAPS
Health and rights for key populations

Програма «Права та здоров'я вразливих груп населення: заповнюючи прогалини», за підтримки Міністерства закордонних справ Королівства Нідерланди, спрямована на забезпечення загального доступу молодих споживачів психоактивних речовин (з особливою увагою до вікової категорії 14-19 років) до профілактики ВІЛ/ІПСШ, комплексної медико-соціальної, психологічної, юридичної допомоги. Спеціалісти ПОВФ «Громадське здоров'я» організо-

вують дозвілля та реалізацію корекційних програм на базі центру, дружнього до підлітків «Альтаір», в навчальних закладах міста Полтава проводять інформаційно-просвітницькі зустрічі (лекції, бесіди, тренінги), інтерактивні заходи (квести, акції, ігри), надають соціальні послуги: базовий пакет (скринінг захисту прав, консультування, інформаційно-просвітницькі брошури, тести на вагітність, оглядові набори, презервативи, мультитести на сифіліс, ВІЛ,

гепатити В, С) та розширений (соціальний супровід за запитом клієнта відповідно до кейсу терміном від 3-х до 6-ти місяців). У разі потреби клієнт перенаправляється до партнерської організації (лікарня, по-

ліція, безплатна правова допомога, соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді)

За час реалізації проекту надано 41 найменування послуг загальною кількістю – 18 340 одиниць, за допомогою звернулося 1162 клієнти.

Міжнародний проект «Dance4Life» («Танцюй заради життя») та програма «Journey4Life» («Подорож заради життя») розроблені для молоді віком від 15 до 24 років. Мета проекту – зробити внесок у подолання найбільших загроз для репродуктивного та сексуального здоров'я молоді: ВІЛ, хвороби, що передаються статевим шляхом, незапланована вагітність, а також сексуальне та гендерно зумовлене насильство. Навчальну програму «Journey4Life» в рамках проекту «Dance4Life» проводять спеціально підготовлені «Champions4Life» («Чемпіони заради життя») віком від 17 до 24 років) під керівництвом дорослих кураторів – спеціалістів ПОВФ «Громадське здоров'я». Програма «Journey4Life» складається з 5 етапів та 10 зустрічей (кожна з яких триває 90 хвилин) сталої групи учасників. До реалізації проекту залучено 125 учасників з різних навчальних осередків (заклади вищої та загальної середньої освіти, професійно-технічні навчальні заклади, виховна колонія для неповнолітніх).

Висновки. Зважаючи на актуальність профілактики ризикованої поведінки і проблеми збереження репродуктивного здоров'я молоді, варто наразі об'єднувати зусилля державного і недержавного сектору. Інформаційно-просвітницька робота має розширювати горизонти проектної діяльності, адже практика надання соціальних послуг в рамках проектів свідчить про їх ефективність і доступність. Молодь проявляє більше довіри до креативних, неформальних способів взаємодії зі спеціалістами з метою отримання допомоги. Ще однією перевагою є формування мобільної мультидисциплінарної команди, яка спільно працює за для досягнення цілей. Окрім цього, вагомим фактором прояву інтересу молоді до соціальних послуг в рамках проектів є доступ до безплатних ресурсів: тести, брошури, презервативи, гінекологічні набори та інше. Тільки спільними зусиллями можливо дати відповідь на виклики сьогодення, що стосуються життя і благополуччя підростаючих поколінь, а особливо – репродуктивного їх здоров'я.

Список використаної літератури:

1. Збереження сексуального і репродуктивного здоров'я підлітків і молоді має велике соціальне значення. [Електронний ресурс]. Сайт ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України». URL: <https://phc.org.ua/news/zberezhennya-seksualnogo-i-reproduktivnogo-zdorovya-pidlitkiv-i-molodi-mae-velike-socialne>
2. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» [Електронний ресурс]. / О.М.Балакірева (кер. авт. кол.), Д.М.Павлова, Н.М.К.Нгуен, О.Г.Левцун, Н.П.Пивоварова, О.Т.Сакович; О.В.Флярковська. К.: ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. 214 с. URL: http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/B_Report_ESPAD_2019_Internet.pdf
3. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» [Електронний ресурс]. моногр. / О.М.Балакірева, Т.В.Бондар та ін.; наук. ред. О.М.Балакірева; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О.Яременка». К.: Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с. URL: http://knowledge.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/HBSC_2018_web.pdf

Зозуляк-Случик Роксоляна Василівна
доктор педагогічних наук, доцент
кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна
zozulyak_roksolyana@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вступ. Сучасний розвиток інституту соціальної роботи засвідчує кардинальні зміни у ставленні суспільства до проблем людини. Означене зумовлює створення системи підготовки фахівців цієї сфери – соціальних працівників, котрі надають допомогу особистості в процесі соціалізації, здійснюючи гуманізацію та гармонізацію взаємин, проводячи виховну, комунікативну, консультативну, профілактичну, ресоціалізаційну, посередницьку й управлінську роботи в соціальних, медичних, освітніх установах і спеціалізованих службах різнопланового підпорядкування.

Основою професійного становлення соціального працівника є професійна компетентність, що проявляється у його морально-етичному розвитку. Немаловажне місце в професійно-етичному становленні належить комунікативній компетенції, яка є важливим знаряддям взаєморозуміння, переконання, засобом позитивного впливу на оточення. Адже до завдань соціального працівника відносять – консультування, посередництво у розв'язанні дискусійних питань, конфліктних ситуацій, зберігаючи толерантність, стриманість, тактовність, принциповість. Тому, наявність у нього комунікативних якостей, які забезпечують спроможність володіти всіма видами усного слова для переконання у полілогічних, діалогічних та монологічних формах є професійно необхідною умовою компетентного соціального працівника. Вирішення проблеми формування комунікативних якостей у майбутніх соціальних працівників в освітньому процесі закладів вищої освіти сприятиме збільшенню ефективності їх професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. З метою формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників нами було підібрано методики встановлення рівня сформованості комунікативних якостей майбутніх соціальних працівників. Отримані результати дадуть можливість створити педагогічну систему формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери.

У процесі діагностування ми застосували такі методики, як тест М. Снайдера [60, с. 558-559], тест В.Ф.Ряховського [28, с. 214], методика виявлення комунікативних і організаторських здібностей особи (КОЗ-2) [60, с. 581-583], авторський опитувальник, що стосуються як особистісних якостей студентів, так і розвитку їх комунікативної взаємодії та активності у освітньому процесі.

Експериментом було охоплено 76 студентів 2–4 курсів спеціальності «Соціальна робота» (денної

форми навчання) Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.

Результати діагностування не виявились неочікуваними, ми можемо спостерігати динаміку зростання комунікативних здібностей респондентів у залежності від тривалості їх навчання у закладі вищої освіти. Таку ситуацію можна пояснити тим, що за період навчання відбувається ступенева адаптація студентів до умов освітнього процесу, а саме: адаптація в студентському колективі, навчальному навантаженні і взагалі вимогах, які встановлює ЗВО. В особистісній сфері ми можемо спостерігати зміни Я-концепції особистості виражені в бажанні розширити свій досвід, здобути вміння та навички фахового спрямування, що проявляється в процесі комунікативної взаємодії з іншими людьми. Тому не дивно, що на другому курсі показники комунікативних здібностей студентів на нижчому рівні, у відповідності до старших курсів. Більше того, як показує проведене тестування у 18 % (14 чол) студентів, з числа наших респондентів, рівень комунікативних якостей з нижче середнього на першому курсі, зростає до високого – на четвертому.

За результатами тесту М.Снайдера на оцінку самоконтролю в спілкуванні нами було встановлено, що 35% (27 чол) опитуваних студентів володіють високим рівнем самоконтролю, у 50% (38 чол) респондентів – середній рівень самоконтролю в процесі комунікації; 15% (11 чол) студентів мають низький рівень самоконтролю.

Отримані дані вказують на те, що переважна більшість студентів володіє середнім та високим рівнями самоконтролю під час комунікації.

Беручи до уваги той факт, що фахова діяльність соціального працівника різниться варіативністю, необхідністю постійно перебувати в комунікативній взаємодії з різними категоріями клієнтів, наявність високого рівня комунікативного контролю дасть змогу соціальному працівнику бути психологічно стійким та підвищить результативність своєї діяльності.

Тест В. Ф. Ряховського на визначення рівня комунікативності, показав, що 55 % (42 чол) опитуваним притаманний нормальний рівень комунікативності, у 35 % (27 чол) рівень комунікативності вищий за нормальний, 6 % (4 чол) володіє нижчим за нормальний рівень комунікативності і тільки у 4 % (3 чол) – дуже високий рівень комунікативності.

Результати опитувальника показали, що переважна більшість студентів-другокурсників бажали б підвищити свої комунікативні здібності 64% (49 чол.), до яких вони відносять такі риси характеру як: комунікабельність, відповідальність, професіоналізм, розуміння.

Розглянувши відповіді студентів 3 курсу ми можемо відзначати наступне: 41% (31 чол) вважають, що їм притаманні комунікативні якості, але вони б хотіли їх покращити. 34% (26 чол) відмітили, що їхній комунікативний рівень зріс в порівнянні з попередніми роками навчання і допомогли їм в цьому такі навчальні дисципліни як: «Основи міжособистісного спілкування», «Професійна майстерність соціальних працівників», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Соціальна конфліктологія та партнерство».

В порівнянні з другим і третім курсом студенти 4 курсу з впевненістю відповіли, а саме 69 % (52 чол), що їм притаманні комунікативні якості, і вони задоволені рівнем їх сформованості.

Результат опитування показали, що більшість респондентів, починаючи вже з третього курсу, задоволені рівнем сформованості своїх комунікативних якостей, однак у 49% (37 чол.) цей рівень залишається середнім і на останньому курсі навчання.

Крім того, завдяки безперервному спостере-

женню за студентами під час семінарських та лекційних занять ми встановили таку закономірність: їхні комунікативні здібності виявляються по-різному під час кожного окремого навчального року, а визначну роль тут відіграє природа відносин між викладачами і студентами. Тому є необхідним вибудовувати суб'єкт-суб'єктні взаємини в умовах освітнього процесу на засадах формування у комунікантів когнітивного аспекту емпатійного ставлення до інших людей.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що рівень формування комунікативних якостей безпосередньо залежить від періоду навчання студента у закладі вищої освіти. З кожним подальшим роком навчання студент все більше збагачує власний досвід спілкування, набуває потрібних для нього професійних навичок, що дає можливість ефективніше проявити себе в професійній сфері. Проте, незважаючи на це, комунікативний рівень в більшості опитаних респондентів, навіть випускників, залишається середнім та нормальним, що негативно відображається і у професійній компетентності соціальних працівників. Ми вважаємо, що для того щоб майбутні соціальні працівники стали компетентними фахівцями, їм не достатньо нормального рівня комунікативності і самоконтролю у спілкуванні. Вище зазначені якості повинні бути високого рівня.

Список використаної літератури

1. Карпенко О.Р. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти: монографія / за ред. С.Я.Харченко. Дрогобич: Коло, 2007. 374 с.
2. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебн. пособ. Самара : Изд. дом «БАХРАХ-М», 2012. 672 с.

Іваничко Інна Іванівна

аспірант

кафедра загальної педагогіки і педагогіки вищої школи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м.Ужгород, Україна

innaivanichko@gmail.com

НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ НАЦІОНАЛЬНИМ МЕНШИНАМ ЗАКАРПАТТЯ

Україна є багатонаціональною країною і питання міжетнічних відносин завжди були важливим для неї, про що свідчить низка законодавчих актів. Через систему законодавчих актів, що регулюють діяльність у сфері міжетнічних відносин, Українська держава визнає поліетнічний характер українського суспільства й підтверджує право всіх його членів на збереження та популяризацію їхньої культурної спадщини, забезпечує всім громадянам рівність перед законом, поважаючи їхнє етнічне походження.

Останнім часом проблеми міжетнічних відносин набули особливої актуальності, коли в значній мірі загострилися політико-ідеологічні, етнічні, мовні, релігійні відмінності серед різних верств населення, внаслідок чого в окремих полікультурних регіо-

нах країни виникає міжнаціональна напруга, конфліктні ситуації. До таких регіонів відноситься і Закарпатська область, де, крім українців, проживають росіяни, угорці, румуни, словаки, євреї, поляки, німці, вірмени, білоруси, цигани та інші. Найбільшою в регіоні є угорська спільнота.

Регулювання етнонаціональних відносин, різноманітних процесів етносоціального розвитку є важливим напрямком соціальної політики. В основі соціальної політики з регулювання етнонаціональних відносин лежить забезпечення умов для реалізації етнонаціонального потенціалу людини, етнічної індивідуальності, вільного розвитку всіх народів, формування міжетнічної єдності суспільства, недопущення будь-яких привілеїв чи обмежень з етнонаціональни-

ми ознаками, розпалювання міжетнічної ворожнечі та пропаганди національної переваги, гармонізація інтересів корінної нації з інтересами іноетнічного населення, національними меншинами, виявлення і вирішення етнонаціональних суперечностей [1].

Соціальна політика держави, в першу чергу, реалізується в соціальній роботі. Соціальні працівники, соціальні педагоги працюють з різними групами клієнтів, в тому числі і представниками етнічних меншин.

В роботі з соціально-етнічними групами важливо враховувати 2 аспекти її змісту: соціальну роботу в широкому і вузькому значенні. В першому випадку мова йде головним чином про створення нормальних умов функціонування всього суспільства, нормального розвитку всіх груп населення, в тому числі і соціально-етнічних спільнот, про технології по профілактиці конфліктних ситуацій, кризових явищ в міжетнічному середовищі. Соціальна робота у вузькому значенні повинна бути спрямована на вирішення виникаючих проблем, зміна середовища проживання соціально-етнічних спільнот, груп до норми, рівня життєдіяльності інших соціальних груп, які проживають на даній території. При цьому в певних умовах можуть практикуватися деякі пільги для покращення життя цих груп в новій для них обстановці. Особливості соціальної роботи в етнічному середовищі зв'язані, перш за все із специфікою соціально-етнічних груп, спільнот, окремих їх представників. Це передбачає вирішення як власне соціальних проблем, так і проблем, зумовлених етнічним середовищем цих груп населення.

В цілому соціальна робота в етнічному середовищі може здійснюватися на трьох рівнях, тісно зв'язаних між собою, оскільки тільки їх поєднання може дати відповідний ефект у вирішенні різних проблем міжетнічних відносин. На державному рівні забезпечується правове регулювання відносин між різними соціально-етнічними спільнотами, правові, юридичні і соціальні гарантії громадян – представників соціально-етнічних спільнот, формується соціальна політика в сфері міжетнічних, міжнаціональних відносин. На регіональному рівні забезпечується реалізація всіх тих положень, які виробляються на державному рівні. При цьому вирішення багатьох питань (зокрема, матеріального, соціального, медичного забезпечення) здійснюється як на державному, так і регіональному рівнях. На регіональному рівні дуже важливо сформувати позитивну громадську думку про взаємовідносини між представниками різних соціально-етнічних спільнот, між корінними і некорінними жителями регіонів. На місцевому рівні вирішуються всі конкретні питання адаптації представників соціально-етнічних груп до місцевих умов забезпечення їх житлом, медичним обслуговуванням, освітою. Важливим аспектом роботи в етнічному середовищі є надання допомоги представникам етносу у збереженні національної ідентичності, звичаїв, традицій, культури, найбільш важливих етнічних компонентів представників цих груп. У вирішенні цих

питань велику роль відіграє освіта, в першу чергу, полікультурна освіта.

Запровадження полікультурної освіти як наскрізного принципу, має бути покладено в основу всієї виховної діяльності від дошкільних навчальних закладів до університетів, а також позашкільних освітніх установ. Він передбачає створення рівних можливостей для кожної особистості на освіту й культурний розвиток (незалежно від її культурної, релігійної та соціальної приналежності); сприяє формуванню відкритого демократичного суспільства; запобігає дискримінації за расовими і національними ознаками, усуваючи почуття зверхності однієї раси чи нації над іншою; підтримує повагу до людини, розвиваючи усвідомлення цінності кожної окремої особистості, здатність до емпатії; пропагує соціальну рівність [2, с.8].

У Національній доктрині розвитку освіти наголошується на таких пріоритетних завданнях сучасної освіти: збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, а також до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, які живуть в Україні; формування культури міжетнічних і міжособистісних стосунків; виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу [3].

Саме на реалізацію цих завдань спрямовані освітні послуги, які надаються етнічним меншинам Закарпаття.

На сьогодні в Закарпатській області функціонує понад 100 загальноосвітніх шкіл, гімназій та ліцеїв з мовами навчання національних меншин. Зокрема, в Берегівському, Ужгородському, Виноградівському і Мукачівському районах працюють навчальні заклади для угорськомовних дітей, в Рахівському і Тячівському районах – навчальні заклади задовольняють освітні потреби румунів, в Ужгороді та Ужгородському районі – словаків. Є також школи, де переважно навчаються діти-роми (Ужгород, Мукачево), хоч, безперечно, вони можуть відвідувати звичайні школи. Крім цього, поширеними є недільні школи (російські, вірменські, ромські, німецькі, єврейські та ін.) Їх налічується близько 20. Є також окремі дошкільні навчальні заклади для дітей етнічних меншин, особливо з угорською і словацькою мовами навчання.

Педагогічні кадри для цих шкіл готує Ужгородський національний університет, Мукачівський державний університет, а також Угорський інститут імені Ракоці ІІ (м.Берегово).

Важливим напрямком процесу оптимізації регулювання міжнаціональних відносин є підвищення ефективності мовної політики. Мовна політика включає в себе сукупність правових, політичних, культурних та інших засобів, спрямованих на задоволення багатогранних мовних потреб людей різних національностей з урахуванням регіональних особливостей, вільний розвиток та рівноправне викорис-

тання мов, збагачення білінгвізму на основі загальнонаціонального та регіонального.

Сьогодні соціально-педагогічна робота з етнічними меншинами в Україні загалом і Закарпатті зокрема, повинна бути спрямована на створення всебічних умов для посилення в суспільстві ролі та значення державної української мови, вирішення суперечностей між сутністю національної культури та мовними засобами її реалізації, і одночасно врахування необхідності зміцнення етносоціальної культу-

ри, забезпечення правових гарантій розвитку мов національних меншин, задоволення духовних потреб усіх народів. Безперечно, неприпустимо є ситуація, коли громадяни України не володіють українською мовою (такі факти мають місце в окремих районах Закарпаття). Водночас мовна політика держави повинна бути дуже виваженою, поміркованою, гнучкою, максимально враховувати мовні запити етнічних меншин, не провокувати виникнення конфліктних ситуацій.

Список використаної літератури

1. Скуратівський В.А. Етносоціальна культура як саморегульована система. Навч. посібник. К.: УСДО, 1993. 200 с.
2. Концепція громадянського виховання. Міністерство освіти і науки України. Інф. зб. Мін. освіти України, 2000. № 22. С. 7–20.
3. Освіта України. Нормативно-правові документи. К. : Міленіум, 2001. 472с.

Іванченко Ольга Олександрівна
аспірантка, спеціальність 231 «Соціальна робота»
кафедра соціальної філософії та управління
Запорізький національний університету
onedo@ukr.net

THE SOCIAL SERVICE FOR COMMUTERS IN SOUTHERN UKRAINE OF THE LATE 19TH - EARLY 20TH CENTURIES

The last quarter of the 19th and the beginning of the 20th centuries commenced an institutionalization period of present-day social work. The zemstvo charity county institutions became one of the main poly-subjects of social service on the territory of Left-bank and Southern Ukraine, focusing on mass commuting as well. The possibility of using today the historical experience of social service for seasonal agricultural workers provided by the South Ukrainian zemstvos justifies the relevance of the given research both theoretically and empirically.

The formation of regional economic specialization in Ukraine within the last quarter of the 20th century engendered such a phenomenon as commuting, particularly discernible on the territory of southern provinces overwhelmed with 750 - 900 thousand labourers coming there every spring for seasonal agricultural work from Poltava, Chernihiv and Kharkiv regions. In order to regulate the flows of the latter and provide social services for their representatives, zemstvos formed a network of medical and meal sites in the 1890s. The main tasks of those allocated were taking care of seasonal agricultural workers and preventing epidemics of cholera, dysentery, typhoid fever and the spread of trachoma and syphilis [1, p.19]. Thus, apart from providing social care services, the sites were able in certain circumstances to perform both sanitary and quarantine functions.

The development of commodity farming, relatively low population density, mass commuting, extensive farming structure and the lack of legal regulators between the subjects of employment resulted in utilitarianism of labour relations between farm owners

and agricultural workers. Although the wage of incoming mercenaries was comparably higher than in other regions (up to 45 roubles per month), landlords and kulaks, as a rule, never considered it appropriate to pay the former the slightest refund in case of occupational injury, illness or death [2, p. 240]. Subsequently, regional zemstvo medical and meal sites became the locations where incoming and, often, local mercenaries, could shortly meet their vital needs by receiving the simplest social services. The artificially extended stay of the relatively large groups of labourers at those sites used to lead to labour force shortages making employers to agree on several concessions regarding daily wages and working conditions during the weeks with the highest farming intensity.

Provincial and county zemstvos established medical and meal sites within the areas where a high density level of migrant workers had traditionally been observed, namely in the vicinity of summer fairs and Dzhankoi-Feodosiia, Suzovo-Sevastopol branches of the Southern Railway stations. The former ones were built in Kherson region in the towns of Berezivka, Bobryntsi, and Voznesensk in 1892. In Katerynoslav region, they were located in Luhansk, Bakhmut, Almazna and Mariupol. The activity of medical and meal sites in Tavriia province became widespread only on the territory of the mainland counties – Berdiansk, Melitopol, Dnipro [3, p. 51]. Since the beginning of the 20th century, the number of the given regional sites had increased up to four dozen with the vast majority functioning seasonally, i.e from April to October. Zemstvos allocated from 42 to 56 thousand roubles annually for their maintenance. But

those funds appeared to be insufficient, correspondingly, zemstvos were often given support by city councils and Red Cross committees. Emperor Nicholas II donated 20 thousand roubles for the construction of the first sites in Kherson region [4, p. 8].

There are three stages to be distinguished in the development of zemstvo medical and meal sites. Within the first period – from the beginning till the end of the 1890s - the sites were formed mainly in Kherson region and comprised an outpatient clinic, a canteen and an open shelter placed nearby. Farmers could stay there from several days to weeks receiving two meals a day, undergoing a medical examination and minimal treatment. The staff consisted of a paramedic and cooks [1, p. 43].

Since the end of the 19th and early 20th century, the second stage had begun characterized by the increase in site social transit capacity, the quantity of employees and the architecture development. Barracks and, sometimes, baths were built next to the outpatient clinic and meal units. Herewith, whereas the buildings were mostly leased from private individuals at the first stage, they started being erected and owned by zemstvos at the second stage.

During the third stage, lasting from the early 20th century up to the revolution of 1917, zemstvos did not only significantly raise the number of the sites, but also transferred to the lines of primary migrant labour flow coordination. In addition, the barracks were replaced by stationary dormitories and shower rooms were built next

to the baths to provide disinfection. Moreover, there was a rise in outpatient clinic bed quantity. However, the growth dynamics of this type of zemstvo sites remained noticeable only up to the First World War with their steady quantity decline since 1914 [5, p. 12].

Hence, social services provided in medical and meal suits were mostly basic meeting the minimum vital needs of the attendees prioritizing in providing meals, urgent medical care and clothes and belongings disinfection. In order to ensure the minimum financial self-sufficiency of the sites, the vast majority of county zemstvos set the meal fee ranging from 3 to 6 kopecks. Nonetheless, it should be noted that the cases of a temporary transition to free meals took place in Katerynoslav and Kherson regions. According to zemstvo statistics, at the beginning of the twentieth century, the studied socially oriented sites could provide assistance to 60 - 170 thousand people, or 12-19% of the total number of needy.

The experience of the South Ukrainian zemstvo sanitary and meal establishments was widely used in the implementation of the resettlement movement during the Stolypin agrarian reform, as well as within the provision of social support to refugees during the First World War. Some elements of it can be traced in the activities of modern territorial social service centres, particularly while organizing social work with homeless people during winter periods. Similarities could be respectively detected during the primary social support provided to IDPs from Donbass.

References

1. Tezyakov N.I. Agricultural workers and the organization of their sanitary supervision in Kherson province. Kherson, 1896. 139 p.
2. Boyko Ya.V. The migration sources of the labour market formation in the south of Ukraine (1861-1917). Ukrainian Peasant, 2006. B.10. P.239-241.
3. Yaroshko A. The labour issue in the south: its past, present and future. M., 1894. 264 p.
4. Zhbankov D.N. The impact of outgoing earnings on population migration. SPb., 1895. 26p.
5. Priimak O.M. Technologies of social charity in Southern Ukrainian village in the late 19th - early 20th centuries. Grani. № 2 (70), 2010. P.10-15.

Ісаєвич Світлана Іванівна
старший викладач
кафедра психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
svitlana.isaevich@uzhnu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОПРОФІЛАКТИКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Вступ. Кінцевий результат значної кількості психолого-педагогічних досліджень передбачає пошук і розробку сучасних шляхів профілактики багатьох захворювань дитячого населення та заходів, що позитивно змінили б стан здоров'я дітей і сприяли б зниженню показників дитячої захворюваності та смертності. З цією метою необхідно підвищити рівень психолого-педагогічної підготовки психолога та педагога, їх психологічну культуру, яка включає:

здатність розуміти учня, проникати в індивідуально - неповторні психологічні особливості кожного з них; емоційно відгукуватися на мінливі психічні стани учня, його потреби, запити, труднощі; знаходити правильні способи психолого-педагогічного впливу [2].

Виклад основного матеріалу Нам імпонують ідеї міждисциплінарних досліджень в сучасних наукових колах, щоб спрямувати їх на підсилення про-

фесійної підготовки майбутніх психологів до профілактичної діяльності. Для цього слід залучити прогресивні дослідження психології, медицини, пропедевтики, педагогіки, соціології тощо. В більш широкому значенні психологічну профілактику можна розглядати як комплекс соціально-економічних, правових, організаційних, психологічних, педагогічних та медичних заходів, спрямованих на збереження, зміцнення і відновлення соціально-психологічного благополуччя, психічного та фізичного здоров'я населення, запобігання виникненню соціально-психологічної та особистісної дезадаптації [1]. Парадоксальність дидактогенії, на думку В.О.Сухомлинського, полягає в тому, що вони бувають тільки в школі – тому священному місці, де гуманність повинна стати важливою рисою, визначаючою взаємовідносини між дітьми та вчителями. Велику роль у попередженні дидактогенії відіграє врахування психічних властивостей особистості, а також психічних станів, що формуються у процесі навчання. На цій основі формується й індивідуальний психологічний підхід педагога як засіб вирішення навчально-виховних завдань. [3].

Профілактика дидактогенії включає такі напрямки та методи:

1. Психологічний: виховання в учнів емоційно-психологічної стійкості, навичок систематичної праці, умінь виконувати вимоги раціонального режиму дня та готовності долати труднощі, які виникають у процесі навчання; виховання свідомого володіння емоціями, що допомагає учню знаходити правильне рішення при виконанні навчальних завдань, у випадку складних життєвих ситуацій.

2. Психолого-педагогічний: правильний педагогічний підхід з урахуванням психофізіологічних та особистісних особливостей дитини; позитивне заохо-

чення учня з боку вчителя, що сприяє розвитку оптимального психічного стану, формування почуття впевненості, сприятливого психофізичного стану школяра; розвиток особистості педагога, формування навичок емоційної саморегуляції, усвідомлення необхідності ставлення з повагою до особистості учня, неприпустимості психотравмуючих дій щодо нього; вдосконалення професійної майстерності вчителя.

3. Психогігієнічний: раціональний режим праці та відпочинку, що є основною умовою продуктивної навчально-пізнавальної діяльності; забезпечення оптимальної організації роботи, яка формує необхідний ритм та послідовність виконання навчальних завдань; усунення невідповідності навчальних вимог психофізіологічним можливостям організму дитини; корекція психоемоційного напруження, що сприяє підвищенню працездатності, активізації уваги, посиленню інтересу до праці, покращення стану усіх фізіологічних функцій організму (нормалізація сну, відновлення апетиту, зникнення головного болю, підвищення настрою тощо) [1].

Висновки. Таким чином, взаємодія педагога, як професіонала в переконанні і як значущого Дорослого, і психолога, який знає «підводні камені» профілактичної діяльності, – запорука ефективності профілактичної діяльності обох фахівців. Часто педагогічні програми з профілактики, що проводяться без урахування психологічних особливостей учнів та психологічної специфіки дітей групи ризику, призводять до зворотного ефекту. Для успішного проведення психопрофілактичних робіт потрібно визнання наявності проблем (психосоціальних, медичних, педагогічних тощо) і необхідності використання нових шляхів і підходів.

Список використаної літератури

1. Бігун Н.І. Профілактична робота в практичній психології: навчально-методичний комплекс дисципліни. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2011. 96 с.
2. Ісаєвич С.І. Особливості професійної підготовки майбутніх психологів щодо профілактичної роботи з дітьми, що мають невротичні ознаки. / Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 грудня 2019 р., м. Суми; у 2-х частинах. Суми: ФОП Цьома С.П., 2019. Ч.1. С.25-26.
3. Ісаєвич С.І. Психологічна профілактика в системі професійної підготовки психологів/Особистісне зростання: теорія і практика: Збірник наукових праць [за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м.Житомир, 21 квітня 2020 р.)] / Ред. колегія: Л.П.Журавльова, Г.В.Пирог, Т.М.Шапран / М-во освіти і науки України, Житомирський державний університет імені Івана Франка, соц.-псих. факультет. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2020. С.127-130.

Кацьора Олександр Валентинович
викладач
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
oleksandr.katsora@uzhnu.edu.ua

ПОВНОВАЖЕННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЩОДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Починаючи з 1 січня 2020 року стала чинною нова редакція Закону України «Про соціальні послуги», згідно якого змінюється розподіл повноважень центральних та місцевих органів влади, а також встановлюється система соціальних послуг та її учасників, етапи визначення потреб, планування, організації та фінансування соціальних послуг. Кожна об'єднана територіальна громада буде зобов'язана надавати базові соціальні послуги за відповідним соціальним стандартом, який затверджує Міністерство соціальної політики, на високому професійному рівні.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про соціальні послуги» до повноважень виконавчих органів міських рад міст обласного значення, рад об'єднаних територіальних громад належатиме:

1) визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах, у тому числі із залученням надавачів соціальних послуг недержавного сектору, оприлюднення відповідних результатів;

2) інформування населення про перелік соціальних послуг, їх зміст і порядок надання у формі, доступній для сприйняття особами з будь-яким видом порушення здоров'я;

3) здійснення заходів для виявлення вразливих груп населення та осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах;

4) забезпечення за результатами оцінювання потреб особи/сім'ї надання базових соціальних послуг особам/сім'ям відповідно до їхніх потреб, вжиття заходів з надання інших соціальних послуг таким особам/сім'ям шляхом створення мережі надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору та/або залучення надавачів соціальних послуг недержавного сектору (шляхом соціального замовлення, державно-приватного партнерства, конкурсу соціальних проектів, соціальних програм тощо), та/або на умовах договору з уповноваженими органами, передбаченими пунктами 2 і 3 частини першої цієї статті;

5) затвердження, забезпечення фінансування та виконання регіональних програм в частині забезпечення потреб осіб/сімей у соціальних послугах, розроблених за результатами визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах;

6) забезпечення підвищення професійної компетентності/кваліфікації працівників надавачів соціальних послуг, утворених ними;

7) координація діяльності суб'єктів системи надання соціальних послуг на місцевому рівні;

8) забезпечення взаємодії надавачів соціальних послуг та органів, установ, закладів, фізичних осіб - підприємців, які в межах своєї компетенції надають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади допомогу вразливим групам населення та особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, та/або здійснюють їх захист;

9) збір, аналіз та поширення відповідно до законодавства інформації щодо надання соціальних послуг, сприяння впровадженню кращого досвіду надання соціальних послуг;

10) забезпечення ведення Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг на місцевому рівні;

11) здійснення моніторингу надання соціальних послуг, оцінки їх якості, оприлюднення відповідних результатів;

12) здійснення контролю за цільовим використанням бюджетних коштів, спрямованих на фінансування соціальних послуг;

13) здійснення контролю за додержанням вимог цього Закону у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

14) забезпечення дотримання прав отримувачів соціальних послуг;

15) призначення керівників утворених ними надавачів соціальних послуг, діяльність яких фінансується за рахунок коштів відповідного бюджету/бюджетів;

16) вирішення інших питань щодо надання соціальних послуг відповідно до Закону [1].

Український науковець у сфері соціальної роботи Т.Семигіна зазначає, що до переваг нового законодавства можна віднести те, що у ньому зазначено, що з метою оптимізації та комплексного підходу до надання соціальних послуг можуть утворюватися комплексні установи/заклади надання соціальних послуг, структурні або відокремлені (територіальні) підрозділи яких надають різні соціальні послуги різним групам населення. Це дозволяє долати відомчі бар'єри на рівні територіальної громади [2, с.71].

Аналізуючи повноваження ОТГ щодо надання соціальних послуг, можемо стверджувати, що реформа децентралізації призвела до значних змін у завданнях і функціях органів місцевого самоврядування. Швидкість змін вимагає існування гнучкої системи підвищення рівня професійної компетентності по-

садових осіб місцевого самоврядування, а успішність змін буде залежати від швидкості підготов-

ки/підвищення кваліфікації працівників, їх здатності виконувати нові повноваження.

Список використаної літератури

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 08.09.2020).
2. Семигіна Т. Соціальні послуги у територіальних громадах України: інновації правового регулювання. Вісник АПСВТ. Вип. 4, 2019. С. 65-75.

Ковач Аттіла Іштванович

аспірант

кафедра загальної педагогіки і педагогіки вищої школи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м.Ужгород, Україна

kovacsattila@gmail.com

НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ З ПРОФОРІЕНТАЦІЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Процес інтеграції українського суспільства до європейських стандартів вимагає суттєвої модернізації усіх суспільних інститутів, в тому числі освітніх, культурних. Освітні реформи спрямовані на створення нових умов для навчання, виховання, розвитку особистості, її якостей, властивостей, компетентностей. Володіння сукупністю компетентностей для випускника загальноосвітньої школи означає, що він спроможний спілкуватися (рідною та іноземною мовами), розв'язувати задачі прикладного змісту з математики, фізики, інженерно-технічної галузі, володіти комп'ютерною грамотністю, уміти вчитися і організувати свій час для навчання і дозвілля, володіти навичками прийнятної соціальної та громадянської поведінки, проявляти ініціативність і практичність, винахідливість і творчість у різних сферах соціального і культурного життя. І, що дуже важливо, усвідомлено приймати рішення про подальший освітній і професійний розвиток, про сферу професійної діяльності, з якою молода людина пов'язує свою подальшу долю, свій життєвий шлях.

Професійна орієнтація має великий вплив на формування професійного самовизначення учнівської молоді. Через звантаженість учителів, їх зосередженість на організації умов для засвоєння навчального матеріалу, профорієнтація не має системного характеру, а випускники шкіл мають проблеми з професійним самовизначенням. Якщо ж до цього додати учнів угорськомовних шкіл Закарпаття, які здебільшого орієнтовані на Угорщину, не тільки через мовні проблеми, але й через відсутність повноцінної інформації про професії, які можна здобути в Україні, способів її донесення до учнів, – то маємо значний відсоток випускників, які обирають свій подальший життєвий шлях методом «спроб і помилок».

Отже система профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю потребує оновлення та модернізації. Сьогодні цей процес виходить на новий рівень, пов'язаний із поєднанням та інтеграцією різних форм

методів і засобів (традиційних та інноваційних) профорієнтаційної роботи.

До інноваційних підходів у розробці проблем професійної орієнтації учнівської молоді відносимо використання засобів музейної педагогіки. Музейна педагогіка – це галузь педагогічної науки, яка зі своїми формами, методами й засобами сприяє засвоєнню інформації про культурну спадщину народів, а також про трудову, розумову діяльність минулих поколінь. Музейна педагогіка тісно пов'язана з навчанням у музейному середовищі [1; 2].

Як доводить аналіз літератури з проблеми дослідження, профорієнтаційний потенціал музейної педагогіки у вітчизняній та в зарубіжній літературі майже не використовується, хоч на сторінках історії розвитку педагогічної теорії і практики на теренах Закарпаття, особливо в чехословацький період, можемо віднайти такий досвід. Зокрема, відомості про музейно-освітнє середовище Закарпаття, його зв'язок із вихованням та становленням особистості відображено у архівних джерелах товариства «Просвіта» та періодиці Закарпаття на різних історико-культурних етапах розвитку краю.

Музей у сучасному розумінні визначається як соціально-науковий інститут, спрямований на ознайомлення відвідувачів з різними (живими або неживими) експонатами та унікальними експозиціями. Це науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини». Музейне середовище – це сукупність музейних предметів, що об'єднані однією або кількома спільними ознаками (музейна колекція), що є об'єктом спеціального виду наукової та культурно-освітньої діяльності, і включає комплектування, зберігання, охорону та використання музеями культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини

України, в тому числі їх консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію (музейна справа) [1].

Узагальнення результатів дослідження наукової літератури дає можливість для визначення музейно-освітнього середовища. Отже музейно-освітнє середовище – це частина інтегративного освітнього та музейного просторів, обмеженого особливостями (регіональними, статусними) та матеріально-технічними можливостями освітніх закладів; спеціально створені умови (інформаційно-технологічні, методичні, дидактичні, психологічні) для реалізації цілей і завдань виховання, освіти, навчання; організаційно-педагогічні впливи (музейно-освітній процес), що опосередковують взаємопов'язану діяльність і комунікацію вчителя і учнів в оточенні музейних експонатів, предметів тощо. Складовими музейно-освітнього середовища є компоненти: *музейне довкілля* (предмети, експозиції, приміщення, обладнання); *музейно-освітній процес* (цілі, зміст, завдання, методи, форми, засоби, технології, методики); *суб'єкти* (вчитель і учні) музейно-освітньої комунікації.

Але, на жаль, інформаційний, освітній та виховний потенціал вітчизняних музеїв використовується не сповна через низку причин, і, в першу чергу, через фінансування за «залишковим принципом» впродовж багатьох років, відсутність децентралізації в управлінні тощо. Музейна справа також потребує оновлення і реформування, і якщо законодавство України приводиться у відповідність до європейського, то зрештою і політика в царині музейної справи повинна орієнтуватися на кращі європейські зразки. Як відомо, музеї Європи є дуже популярними для відвідувачів, і це не лише завдяки зберіганню цінних і рідкісних предметів, мистецьких шедеврів, унікальних колекцій. Велику роль відіграють способи представлення музейних експонатів та форми взаємодії з відвідувачами. У мистецьких акціях дедалі частіше використовуються інформаційні та цифрові технології і засоби. Більше того, музеями світу можна подорожувати в соціальних мережах. Відвідуючи музеї, можна дуже багато дізнатися про професії: їх історію, умови, знаряддя, результати праці, особливості тієї чи іншої професійної діяльності, регіональні осо-

бливості появи і становлення тих чи інших професій тощо.

Слід підкреслити, що сучасний етап у розвитку музейно-освітнього середовища характеризується доповненням традиційних уявлень про музей суспільно-економічним та культурно-історичним розвитком суспільств та оновленням у сучасній постмодерністській інтерпретації культури та інноваційній модернізації за рахунок появи нових форм: «уявний музей», «музей-форум», віртуальний музей, кібермузей, музей-бібліотека, архів-музей, музей-бренд тощо. Профорієнтаційний вплив сучасного музейно-освітнього середовища полягає у можливості відвідування віртуальних музейних експозицій, які представляють на лише окремі артефакти, які створюють уявлення про професійну діяльність, але дають розгорнуту культурно-історичну картину від зародження і становлення професії до її розвитку (знаряддя праці, виробничі процеси) та трансформації (перетворення або повне зникнення). Для системного профорієнтаційного впливу на учнів використовуються інформаційно-комунікативні засоби та інтерактивні методи роботи з учнями.

Технологія віртуальної реальності пропонує унікальні можливості для розв'язування нових задач інноваційної освіти, зокрема, для організації відеоконференцій, створення віртуальних класичних експериментів, створення банку навчально-методичних матеріалів для дистанційної освіти, профорієнтаційної підготовки. Організація профорієнтаційної роботи з учнями ґрунтується на використанні профорієнтаційного потенціалу інноваційного музейного середовища, яким є «Музей професій». Особливості використання інтерактивних засобів музейної педагогіки з метою ознайомлення учнів з різними професіями, поширеними у краї, полягають у «відвідуванні» учнями віртуального «Музею професій» та пошуку і доповненні наявної інформації про світ професій новими відомостями, які учні отримують у процесі проектної діяльності

Отже використання досвіду минулого у поєднанні з сучасними можливостями інформаційних технологій можуть оптимізувати систему профорієнтаційної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл Закарпаття.

Список використаної літератури

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія. Львів : Літопис, 2005. 628 с.
2. Белофастова Т.Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.06. Київ : Київськ. нац. унів. культури і мистецтв, 2003. 14 с.

Козубовська Ірина Василівна

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
kozub@hotmail.com

Stanciene Dalia Marija

Habil. Doctor of Humanities, Professor
Health Research and Innovation Science Centre
Klaipeda University, Lithuania

МІЖКУЛЬТУРНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Соціальна робота передбачає надання громадянам найрізноманітніших послуг. Вона базується на комплексі етичних стандартів, які охоплюють широкий спектр питань, зокрема продуктивних контактів між соціальними працівниками та їх клієнтами, які відрізняються за віковими, статевими, професійними ознаками, рівнем освіти, належать до інших культур. Відомо, що культура та етнічна приналежність може впливати на людей і визначати їх способи вирішення проблеми і взаємодії один з одним. Прийнятна практика в одній культурі може бути заборонена в іншій. Щоб повною мірою зрозуміти і оцінити ці відмінності, соціальні працівники не тільки повинні бути знайомі з різними культурними традиціями і нормами, але й толерантно ставитися до них. Фахівцям соціальної роботи необхідно поглиблювати розуміння своїх особистих культурних цінностей і переконань, як один із способів розуміння значення полікультурної ідентичності в житті людей та адекватного її сприйняття. Особливо це є важливим у поліетнічних регіонах.

Відзначимо, що термін «толерантність» походить від латинського «tolere» і дослівно перекладається як «переносити», «витримувати». «Філософський енциклопедичний словник» дає таке визначення толерантності: «Толерантність – від лат. tolerantia – терпимість – термін, що ним позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних)» [1, с.642].

У науковій літературі можна знайти різні тлумачення цього поняття: толерантність як байдужість; толерантність як поблажливості до недоліків інших, що поєднується з елементами презирства до них; толерантність як розширення власного досвіду і критичний діалог та ін.

Вітчизняні науковці (О.Гуренко, Н.Паніна, Е.Соколова) розглядають толерантність, насамперед, як повагу і визнання рівності, відмову від домінування і насильства, розуміння багатомірності і різноманітності людської культури, норм поведінки, відмову від зведення цього різноманіття до однаковості чи переваги якої-небудь однієї точки зору. У такій інтерпретації толерантність означає визнання прав іншого,

сприйняття іншого як собі рівного, що претендує на розуміння і співчуття, готовність прийняти представників інших народів і культур такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди і поваги. Своє практичне вираження вона знаходить у витримці, самовладанні, здатності тривалий час терпіти несприятливі впливи.

Слід підкреслити, що, незважаючи на те, що толерантність часто ототожнюється з терпимістю, в її основі – не пасивне терпіння, а активна моральна позиція. Толерантність – це повага до представників інших спільнот, культур, етносів, їх способу життя, традицій, світогляду. Це розширення власного соціального досвіду шляхом збагачення новими культурними надбаннями.

Організація Об'єднаних Націй оголосила 1995 рік роком толерантності. В рамках його проведення державами-членами ЮНЕСКО була прийнята Декларація принципів толерантності, що містить такі визначення цього поняття: повага, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності; політична й правова потреба; активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини.

Зокрема, в Декларації принципів толерантності [2] зазначено, що толерантність «означає повагу, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості» (стаття 1, 1.1); «це те, що уможливило досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру» (стаття 1, 1.2); «поняття, що означає відмову від догматизму й абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини» (стаття 1, 1.3).

На початку ХХІ століття проблема толерантності набула особливої актуальності у зв'язку з процесом глобалізації, що зіштовхує релігійні, національні і етнічні ідентичності різних культур і народів. Формування громадянського суспільства неможливе без відповідного усвідомлення фундаментальних цінностей демократії. Однією з основних таких цінностей є цінність толерантності. Проблема толерант-

ності сьогодні – одна з центральних проблем як глобального, так і національного порядку.

В умовах інтенсивного інтеграційного світового процесу взаємопроникнення різних культур толерантність набуває ознак загальноновизнаного державного принципу, яким необхідно керуватися, щоб успішно розвивати конструктивні взаємини між державними, політичними і військовими блоками, організаціями на правових, цивілізованих принципах. Призначення толерантності як правового і державного принципу полягає в юридичній повазі прав людини, їх визначенні як основних прав (особисті права, свободи, політичні, соціальні, культурні) або як фундамент, що визначає державні цілі (свобода, демократія і т.д.).

Розрізняють багато видів толерантності: вікова, гендерна, освітня, етнічна, географічна, релігійна, політична, фізична, маргінальна та інші. Безперечно всі ці види толерантності проявляються у професійній діяльності соціальних працівників при наданні тих чи інших соціальних послуг. Проте в полікультурних регіонах особливого значення набуває міжкультурна толерантність соціального працівника.

Незважаючи на певні відмінності у підходах до визначення феномена міжкультурної толерантності, вважаємо, що загалом під міжкультурною толерантністю слід розуміти комплекс якостей особистості, які дозволяють їй виявляти терпимість, повагу і доброзичливе ставлення до представників інших етнокультурних спільнот і феноменів інших етнічних культур. Даний комплекс виражається в розумінні значущості культурного «Іншого», сприйнятті його як рівноправного суб'єкта взаємодії, у визнанні його права на несхожість і своєрідність, у здатності захистити

себе від негативного впливу з боку «Іншого» на основі терпимості.

Міжкультурна толерантність вимагає від соціального працівника саморозвитку і руху від базових соціокультурних знань до розвитку міжкультурної сензитивності у взаємодії з клієнтом. Самоусвідомлення і ціннісна рефлексія є основою для професійного розвитку.

Соціальні працівники повинні володіти спеціалізованими професійними знаннями, розуміти історію, традиції, цінності груп клієнтів, з якими вони працюють. Для цього слід використовувати будь-яку можливість розширити свої культурні знання і досвід шляхом поглиблення розуміння в таких галузях знань: вплив культури на поведінку людини; установки і цінності; особливості організації підтримки в різних соціокультурних групах; роль мови, мовних шаблонів, стилів і способів комунікації; вплив соціальної політики на систему надання послуг; ресурси, які можуть бути використані для роботи з певними категоріями осіб; можливі протиріччя між професійними цінностями і потребами клієнтів з різних соціокультурних груп; відношення до влади в суспільстві, соціальних інститутів або установ і вплив на клієнтів, представників різних етнокультурних груп.

Все це в кінцевому рахунку сприяє формуванню міжкультурної толерантності. Особисті характеристики толерантного соціального працівника включають якості, які відображають розуміння і співчуття, здатність гнучко орієнтуватися у всьому діапазоні можливих рішень, відкритість і сприйняття відмінностей між людьми, готовність вчитися працювати з клієнтами різного культурного походження, особисту протидію дискримінації за етнічними ознаками.

Список використаної літератури

1. Філософський енциклопедичний словник. [редкол. : В.І. Шинкарук (голова) та ін.]. К. : Абрис, 2002. 742 с.
2. Декларація принципів толерантності. Утверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р. Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503

Козубовський Максим Ростиславович

аспірант

кафедра загальної педагогіки і педагогіки вищої школи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м.Ужгород, Україна

kozub@hotmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ З ПРОБЛЕМНОЮ ПОВЕДІНКОЮ В США

Сьогодні все більшої актуальності в Україні набуває проблема відхилень у поведінці серед неповнолітніх, що загрожує в майбутньому формуванню у них делінквентного способу поведінки. Така ситуація спонукає вітчизняних учених і практиків до пошуків нових ефективних шляхів соціально-педагогічної роботи з проблемними підлітками, розширення сфери

соціально-педагогічних послуг для цієї категорії неповнолітніх. Оскільки ця проблема є актуальною не тільки для України, але і для багатьох інших країн світу, варто звернути увагу на зарубіжний досвід.

Слід підкреслити, що значний позитивний досвід роботи з проблемними підлітками існує в США.

Сучасна американська система соціально-педагогічної роботи і допомоги дітям з проблемами у поведінці базується на ідеях гуманізму, є досить складною і водночас гнучкою. Тут існують державні служби і приватні, надзвичайно поширеним є волонтерська діяльність, а також діяльність церкви, різних громадських організацій. В цілому цю систему можна вважати децентралізованою, функціонування її забезпечується різними соціальними програмами, які регламентуються федеральним законодавством окремого штату, іноді спільно. Окремі програми приймаються місцевою владою, що дозволяє повніше враховувати потреби кожного регіону. Соціальна допомога дітям і їх захист здійснюється через систему дитячих закладів, яка включає заклади загального і спеціального типу.

В США для дітей і підлітків, які мають поведінкові проблеми, функціонують установи декількох типів: освітні і медичні центри з цілодобовим перебуванням; сімейні дитячі будинки; кризові та дитячі психіатричні центри; профілакторії; спецшколи для дітей і підлітків; літні заміські табори.

Кінець ХХ-го століття характеризується особливим розширенням системи надання соціальних послуг проблемним дітям і підліткам, зростанням кількості дитячих установ для дітей з відхиленнями у поведінці, з обмеженими можливостями, соціально незахищених, дезадаптованих та інших вразливих категорій неповнолітніх, зміцненням матеріально технічної бази цих установ, розвитком соціальних програм, пов'язаних з охороною дитинства.

Необхідність розширення надання соціальних послуг була зумовлена наступними соціально-політичними факторами: зростання внаслідок кризи кількості безробітних, не здатних забезпечити повноцінне виховання дітей; збільшення кількості соціально незахищених підлітків, дітей групи ризику; загальна спрямованість програм на поліпшення умов життя громадян, в тому числі дітей.

Серед закладів, які успішно працюють з проблемними неповнолітніми, варто відзначити заміські табори [1; 2].

В США існують різні типи таборів для дітей і підлітків: державні і недержавні, комерційні і некомерційні, табори, які працюють впродовж року або тільки влітку, цілодобово, або тільки вдень, але всі

вони є оздоровчими, освітніми, виховними закладами, а також закладами ресоціалізації.

Корекція поведінки дітей групи ризику в умовах літніх заміських таборів містить комплекс психолого-педагогічних, медичних заходів, спрямованих на корекцію, реабілітацію, компенсацію втрачених або серйозно порушених психофізичних функцій проблемної дитини.

Пріоритетний напрямок корекційних заходів визначається, виходячи із психофізіологічних особливостей, стану здоров'я, рівня розвитку учасників програм. Корекційна робота з проблемними дітьми і підлітками в умовах літніх таборів здійснюється шляхом: організації продуктивного дозвілля; створення здорового середовища, сприятливої атмосфери, які сприяють моральному й фізичному оздоровленню неповнолітнього; виявлення, прийняття й використання тих позитивних якостей і цінностей, які вже закладені в індивіда.

Дитячі заміські табори США як своєрідна альтернатива центрам, установам міського типу, що працюють із дітьми й підлітками групи ризику, покликані подолати (або принаймні нейтралізувати) вплив таких негативних факторів як: збільшення кількості підлітків з девіантною поведінкою; ріст злочинності, наркоманії, алкоголізму, ранньої вагітності в молодіжному середовищі, особливо в літній період; патологія родини й ослаблення її виховних функцій; зростаюча злочинність у стінах школи і на її території (проблеми дисципліни); расова дискримінація; незадовільна (слабка) організація позашкільної діяльності, тобто відсутність умов для реалізації здатностей і творчого потенціалу дітей з бідних районів великих міст.

Поява широкої мережі дитячих заміських таборів, орієнтованих на інтенсивну цілеспрямовану корекційну, профілактичну виховну роботу, дає можливість вирішити низку проблем, пов'язаних з формуванням у даної категорії дітей позитивної мотивації життєдіяльності, професійно-особистісним самовизначенням, підвищенням загальної культури і стимулюванням розвитку соціально і морально значимих цінностей.

Сьогодні заміські табори для дітей і підлітків з проблемами у поведінці стали істотною частиною освітньої системи США, що постійно модернізується.

Список використаної літератури

1. Dimock Hedley S. Administration of the Modern Camp. N.Y.: Association Press, 1998. 87 p.
2. Pre-Camp Playbook for Counselors and Staff / Ed. by Steve Kanefsky. Menominee. Wisconsin, 2001. 117 p.

Козубовський Ростислав Володимирович
кандидат педагогічних наук
кафедра соціології і соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
krostvol@gmail.com

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В ПРОЦЕСІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Волонтерський рух був започаткований ще у 1859 році і асоціюється з іменем Анрі Дюрана і створенням організації «Червоний Хрест». На сьогоднішній день він надзвичайно поширений у багатьох країнах світу і є важливим ресурсом соціальної роботи.

У Загальній декларації волонтерів відзначається, що волонтерство – це добровільний вибір, який виражає особистісні погляди і позицію; передбачає активну участь громадянина в громадському житті; сприяє покращенню якості життя, поглибленню солідарності між людьми; зумовлює реалізацію основних людських потреб на шляху побудови більш справедливого суспільства; сприяє більш збалансованому економічному і соціальному розвитку; виражається зазвичай у спільній діяльності в рамках різних асоціацій.

Слід підкреслити, що волонтерство є дуже важливою складовою громадянського суспільства. За допомогою волонтерства : в суспільстві підтримуються і підсилюються такі загальнолюдські цінності, як милосердя, турбота, допомога; люди реалізують свої можливості, повністю розкривають свій людський і професійний потенціал; встановлюються зв'язки, які сприяють вирішенню важливих життєвих питань багатьох людей.

Волонтерський рух існує вже багато десятиліть. І хоча в різних країнах це явище має різні назви, воно є універсальним людським феноменом, який зустрічається в усіх культурах, на всіх рівнях економічного розвитку, серед представників обох статей і людей різного віку. Він є однією з найефективніших форм роботи з молоддю, невичерпним джерелом набуття громадянської освіти, дає можливість реалізувати себе у служінні суспільству. Велика кількість громадських організацій поєднує людей, які на добровільних засадах беруть участь у соціальних програмах щодо попередження негативних явищ та надання допомоги іншим в їх розвитку, соціальному становленні, інтеграції у суспільство тощо.

Добровольчі ініціативи розповсюджуються майже на будь-яку сферу людської діяльності – роботу з соціально незахищеними верствами населення (інвалідами, людьми похилого віку, маргіналами); роботу в рамках неформальної освіти, спрямованої на інкультурне спілкування; розвиток проектів, які зміцнюють дух соціальної терпимості; миротворча діяльність, розв'язання конфліктів; екологічний захист; активізація населення у глибинці тощо. Незважаючи на досить широкий спектр діяльності волонтерів,

аналіз історії розвитку і сучасного стану волонтерства у різних країнах доводить, що основною галуззю діяльності добровольців є соціальна, тобто та важлива сфера діяльності, у якій участь держави визнається недостатньо ефективною. У розвинутих зарубіжних країнах участь населення у волонтерській діяльності давно стала невід'ємною частиною соціальної практики.

Щодо України, то волонтерський рух з кожним роком набуває все більшої потужності, об'єднує усе більше громадян та залучає значні людські ресурси, що потребує чіткого законодавчого регулювання. Держава намагається реагувати на цю потребу часу, про що свідчить визначення у законодавчому полі основ державної політики щодо волонтерства, введення до законодавства основних термінів і понять стосовно волонтерського руху.

Так, законодавчо визначений термін «волонтерський рух», задекларовано, що підтримка і сприяння його розвитку є одним з основних напрямів державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю, організовано проведення в Україні у 2001 році Міжнародного року волонтерів, у межах якого розроблено низку заходів щодо сприяння розвитку в Україні волонтерського руху; утворена Кабінетом Міністрів України Координаційна рада з питань розвитку та підтримки волонтерського руху, легітимізовано право волонтерів на їх залучення до надання соціальних послуг і відповідно до положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України, яке регулює цю діяльність, передбачено право суб'єктів, які надають соціальні послуги, залучати волонтерів на договірних засадах для виконання цієї роботи. Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг затверджено Постановою Кабінету Міністрів України 10 грудня 2003 р. У Положенні визначено, що волонтерська діяльність – це добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб - волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, і сприяє самореалізації волонтера [1].

Закон України «Про волонтерський рух» був затверджений у 2012 році Верховною Радою України [2]. Відповідно до документу, основні напрями волонтерської діяльності включають надання допомоги окремим соціальним групам, особам, сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Зокрема, розглянуто

механізм надання соціальної допомоги та духовної підтримки, сестринського догляду пацієнтам відділень паліативної допомоги та геріатричних відділень і членам їх сімей. У законі зазначена участь волонтерів у діяльності, пов'язаній із захистом прав сімей, дітей та молоді, організацією масових спортивних і культурних заходів національного та міжнародного значення, охороною навколишнього природного середовища та культурної спадщини країни тощо.

Сьогодні в Україні понад 1,5 млн. молодих людей – студенти вищих навчальних закладів. Тому молодіжний людський капітал – студентство є одним з найважливіших ресурсів волонтерської роботи.

Як відзначає вітчизняна дослідниця Т.Лях, особливість волонтерського руху в Україні полягає в тому, що найчисельнішою групою волонтерів, які працюють у соціальній сфері, є студентська молодь [3, с.5]. Участь молодих людей у волонтерському русі дає їм змогу зробити особистий внесок у розв'язання соціальних проблем, випробувати свої можливості, беручи участь у проектах і програмах соціальної спрямованості. Саме серед студентів виникають і розвиваються різні молодіжні рухи, організації.

Для молоді волонтерська діяльність стає не тільки способом проведення вільного часу, самореалізації і можливістю принести користь суспільству, але і стимуляцією майбутніх фахівців до професійного зростання і розвитку. Особливо це стосується пра-

цівників соціальної сфери, оскільки піклування про людей, надання їм необхідної допомоги є важливою складовою їх професійної діяльності. До речі, як свідчить практика, люди, які прилучилися до волонтерської діяльності у молодому віці, продовжують брати участь у ній впродовж всього життя. Це може бути допомога людям похилого віку, самотнім, інвалідам, дітям-сиротам, дітям, схильним до девіантної поведінки, дітям вулиці тощо.

Підкреслимо, що волонтерська діяльність потребує від добровольців не лише бажання та наявності вільного часу, а й певних знань з психології, соціальної педагогіки, соціології, медицини, юриспруденції тощо; волонтери повинні володіти навичками спілкування з різними прошарками населення, знайомитись із кращим, як вітчизняним, так і зарубіжним досвідом роботи.

Волонтерська робота безперечно вимагає підготовки спеціалістів, які володіють професійними вміннями та технологіями активізації громади, визначення її проблем, організації членів громади для задоволення потреб і вирішення проблем, надання необхідних соціальних послуг з використанням відповідних ресурсів.

Отже, сьогодні підготовка майбутніх соціальних працівників до надання соціальних послуг різним категоріям населення у процесі волонтерської діяльності має бути невід'ємним компонентом професійної підготовки фахівців соціальної сфери.

Список використаної літератури

1. Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг / Кабінет Міністрів України. Офіційний вісник України. 2003. № 51. С.144.
2. Закон України про волонтерську діяльність. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 42. С.435.
3. Лях Т.Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп: автореф. дис. кан. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2009. 20 с.

Конончук Антоніна Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м.Ніжин, Україна
antonina_kononchuk@ukr.net

ЕКО-КАРТА ЯК МЕТОД ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

В умовах децентралізації одним із шляхів покращення благополуччя вразливих категорій населення є розвиток потенціалу фахівців соціальної сфери об'єднаних територіальних громад. Забезпечення прав людини в організації надання соціальних послуг вразливим категоріям населення потребує компетентних фахівців, здатних, у першу чергу, визначити потреби отримувачів цих послуг. Серед методів, якими мають володіти фахівці соціальної сфери для вивчення потреб сімей з дітьми, окремих людей, предметом нашої уваги стала еко-карта.

Екокарта (екологічна карта) – це один із способів моделювання ситуації особистих та соціальних відносин між людиною або сім'єю та оточенням; схема, яка відображає:

1) стосунки особи чи сім'ї з навколишнім середовищем (зкладами освіти, медичними закладами, установами працевлаштування, громадськими об'єднаннями, родиною батьків, дорослими братами і сестрами);

2) склад сім'ї і якість стосунків між членами сім'ї; між особою чи сім'єю і середовищем (сильні

або важливі, тісні стосунки ; слабкі або незначні зв'язки ; стресові, конфліктні відносини);

3) потреби і можливості особи чи сім'ї, ресурси, які їй надає навколишнє середовище для задоволення потреб сім'ї та окремих її членів.

Вона динамічно відображає екологічну систему, у межах якої знаходиться людина або сім'я у життєвому просторі. До карти включено головні системи, які є частиною життя людини чи сім'ї та природи сімейних відносин з іншими системами, зокрема, ядро сімейної системи, найбільш важливі системи у житті сім'ї (друзі, родичі, працевлаштування, ресурси громади), зв'язки між особою або сім'єю і різними системами.

Створення еко-карти дозволяє оцінити життєву ситуацію особи/сім'ї, виявити шляхи допомоги і спланувати подальшу роботу з нею на основі існуючих ресурсів середовища, оцінити результат роботи та зазначити зміни. Таким чином, еко-карта не просто ідентифікує біологічні відносини, але й враховує зовнішні зв'язки та їхню якість, а саме : дружні відносини, членство в громадських організаціях і об'єднаннях, ресурси громади у забезпеченні прав людини. Водночас еко-карта не дає інформації про причини стосунків, що склалися у сім'ї в мікро- чи макросередовищі.

Еко-карта вперше була розроблена у 1975 році Анною Хартман, професором Школи соціальної роботи Мічиганського університету, як інструмент (знаряддя, засіб) оцінки та визначення соціальної допомоги працівниками соціального захисту дитини при дослідженні потреб сімей (планування та втручання при наданні соціальної допомоги). Цей інструмент зображає особу або сім'ю у життєвому просторі і його апробовано у цілому ряді випадків при роботі з широким колом користувачів соціальними послугами.

Еко-карта створюється соціальним працівником разом з особою/сім'єю для виявлення ресурсів та планування роботи з урахуванням сильних і слабких сторін клієнта шляхом опитування (орієнтовний перелік запитань для створення еко-карти міститься у навчально-методичній фаховій літературі). Спочатку у центрі карти зображають велике коло, яке позначає сім'ю. Це ядро сімейної системи (родини). У великому колі зображають членів сім'ї : чоловіків – квадратами, а жінок – колами. Відносини між членами сім'ї позначають так само як на традиційному сімейному дереві або генетичній схемі. Варто усередині кожного кола чи квадрата написати вік людини. Після накреслення членів сім'ї у великому колі на карті додаються зв'язки між сім'єю та її соціальним оточенням. Кола у лівому верхньому кутку відображають друзів, родичів, членів родини, що живуть окремо. Справа від кола позначають ресурси громади, необхідні для добробуту і розвитку сім'ї/особи (забезпечення прав людини), а саме: служби у справах дітей,

громадські організації, заклади освіти, охорони здоров'я, культури, інтегровані соціальні служби та ін. Можна додавати стільки кіл, скільки потрібно. Кола справа внизу представляють «Працевлаштування і доходи». Тут позначається місце роботи, а також додаткові джерела доходів, наприклад, соціальні виплати. Остання група кіл позначає клуби, команди, інші об'єднання у громаді і розміщується внизу великого кола. Це може бути церква або громадські організації, до складу яких входить сім'я або окремих член родини.

Зв'язки між членами родини, а також сім'ї з різними системами (у першу чергу з усіма людьми, які мають зв'язки з сім'єю) позначаються на еко-карті різними лініями: неперервна лінія означає важливі або тісні, сильні зв'язки ; пунктирна – слабкі або незначні; хвиляста – конфліктні, стресові. Якщо зв'язок з представленим колом стосується тільки одного члена сім'ї, проводиться лінія прямо до відповідного маленького кола, в іншому випадку – до великого сімейного кола. Доцільно позначити напрямки надходження ресурсів, інтересу накресленням стрілок вдовж ліній з'єднання, щоб з'ясувати звідки і від кого надходить допомога і підтримка. Візуалізація зв'язків за допомогою різних ліній дозволяє простежити конфліктні і проблемні стосунки особи або сім'ї.

У верхній частині еко-карти залишається місце для запису змін (нова робота, розлучення, смерть, новий член сім'ї тощо), які відбуваються у житті сім'ї або окремої особи протягом взаємодії соціального працівника і клієнта та в результаті розв'язання проблемних питань, що виявляються і реєструються в процесі побудови карти. Оцінювання результату роботи та виміру змін здійснюється шляхом порівняння життєвої ситуації особи/сім'ї на початку взаємодії із соціальними службами і на завершення реалізації плану соціального супроводу і надання соціальних послуг.

Еко-карта дає можливість зобразити як зв'язки для всієї сім'ї загалом, якщо мається намір представити систему її зв'язків з певними системами оточення, так і зв'язки між окремим членом сім'ї і зовнішньою системою, якщо ця особа є єдиною, хто з нею має зв'язок або якщо різні члени сім'ї пов'язані з цією системою по-різному. Це дає можливість показати за допомогою карти, як відрізняються контакти різних членів сім'ї з соціумом. Еко-карта візуалізує великий об'єм інформації, а також характер відносини між системами.

Таким чином, створення та візуальне вивчення карти має вагомий вплив на те, як клієнт і соціальний працівник сприймають і розуміють ситуацію, що склалася під впливом складних життєвих обставин, та спланують подальшу роботу у забезпеченні прав людини при наданні соціальних послуг.

Список використаної літератури

1. Інтегровані соціальні служби : теорія, практика, інновації : навч.-метод. комплекс / за заг. ред.: І.Д.Звереві, Ж.В.Петрочко. Київ : Фенікс, 2007, 528 с.

2. Кияниця З.П., Петрочко Ж.В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч.І. Сучасні орієнтири та ключові технології. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017, 256 с.
3. Навчальні матеріали Всеукраїнського семінару «Підготовка соціальних працівників до розвитку інтегрованих соціальних послуг в ОТГ» . Київ, 2019, 66 с. URL. <http://www.p4e.org.ua>

Кравченко Оксана Олексіївна

доктор педагогічних наук, професор
декан факультету соціальної та психологічної освіти
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м.Умань, Україна
okskravchenko@ukr.net

ДОСТУПНІСТЬ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ОБ'ЄКТІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Взаємодія людини з навколишнім середовищем носить багатоплановий характер, зумовлений багатьма факторами різного рівня біологічного, особистісного, соціального, що і створює основу для численних бар'єрів для адекватної життєдіяльності.

Порядок забезпечення умов доступності для людей з інвалідністю об'єктів соціальної інфраструктури та надання соціальних послуг визначається законодавством України.

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» (1991) гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами.

Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006) визначає доступність для осіб з інвалідністю об'єктів соціальної інфраструктури та інформації, виготовлення спеціального виробничого і побутового обладнання, пристосувань для полегшення побуту і праці цієї категорії громадян.

У Конвенції про права осіб з інвалідністю наголошується на важливості доступності фізичного, соціального, економічного та культурного оточення, охорони здоров'я та освіти, а також інформації та зв'язку, оскільки вона дає змогу особам з інвалідністю повною мірою користуватися всіма правами людини й основоположними свободами. Водночас, щоб надати особам з інвалідністю можливість вести незалежний спосіб життя й усебічно брати участь у всіх аспектах життя, держави вживають належних заходів для забезпечення особам з інвалідністю доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих або таких, що надаються населенню, як у міських, так і в сільських районах. Ці заходи, які включають виявлення й усунення перепон і бар'єрів, що перешкоджають доступності, повинні поширюватися, зокрема: на будинки,

дороги, транспорт й інші внутрішні та зовнішні об'єкти, зокрема школи, житлові будинки, медичні установи та робочі місця тощо.

У Конвенції заявлено, що «Універсальний дизайн» означає дизайн предметів, обстановок, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально можливою мірою придатними для використання для всіх людей без необхідності адаптації чи спеціального дизайну.

На національному рівні таке право гарантується цілою низкою документів, провідну роль серед яких відіграють наступні: Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»; Закон України «Про будівельні норми»; Закон України «Про архітектурну діяльність»; Закон України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності»; ДБН В.2.2-17:2006 «Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення».

Держава, яка обрала курс соціальної, гарантує право людини бути невід'ємною частиною життя суспільства та брати активну участь у соціальних, політичних, економічних та культурних процесах. Багато в чому запровадження цієї політики залежить від доступності оточуючого середовища, включаючи доступність житла, транспорту, каналів комунікації, засобів інформації, соціокультурних об'єктів тощо.

Здійснення ефективної соціокультурної реабілітації людей з інвалідністю у рамках туристичної діяльності можливо лише при створенні доступного середовища. Доступність – це ознака будинку, приміщення, місця надання послуг, яка дозволяє безперешкодно досягати місця цільового призначення і скористатися послугою. Універсальним безбар'єрним середовищем варто вважати таке середовище, яке забезпечує отримання послуг у сфері туризму всім маломобільним групам населення, передбачає влаштування загальних маршрутів руху і пристосувань для осіб з особливими потребами.

Особливі потреби для інклюзивного туризму мають бути задоволені суспільством і державою та за допомогою осіб із особливими потребами. Тому важливо пам'ятати заклик людей з особливими потреба-

ми: «Нічого для нас без нас». Отже, до проектування та впровадження засобів, котрі допомагають компенсувати функціональні обмеження, потрібно обов'язково запрошувати у якості консультантів та експертів тих людей, для яких дані засоби впроваджуються.

Забезпечення доступності туристичних об'єктів, рекреаційних зон та зон відпочинку дозволить створити безбар'єрне і безпечне для людей з інвалідністю середовище, яке забезпечуватиме право на гармонійний розвиток в умовах оздоровлення і відпочинку.

Список використаної літератури

1. Доступність та універсальний дизайн : навчально-методичний посібник / В.О.Азін, Л.Ю.Байда, Я.В.Грибальський та ін., 2013. URL: http://ud.org.ua/images/pdf/Dostupnist_ta_universalniy_dizayn.pdf.
2. Рекомендації щодо організації культурно-дозвілєвої діяльності осіб зі стійкими фізичними, інтелектуальними та психічними порушеннями в інтернатних установах системи соціального захисту населення. URL: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Rekomendatsiyi-shhodo-organizatsiyi-kulturno-dovillyevoyi-diyalnosti.pdf>.

Лещинський Олександр Петрович

доктор педагогічних наук, професор
кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
Черкаський національний університет імені Б.Хмельницького
м.Черкаси, Україна
a.leschinsky@cdu.edu.ua

СИСТЕМНА РОБОТА З РОДИНОЮ У ГРОМАДІ

Сім'я, як мікросистема суспільства є відкритою системою. Проблеми суспільства переходять в сім'ю, а проблеми сім'ї переходять в суспільство. Тому в родині як у фокусі сходяться психологічні, педагогічні та соціальні проблеми суспільства.

Водночас сама громада є теж відкритою системою. Ресурси громади мають в нових умовах значний потенціал впливу на стан і можливості родини. Такими ресурсами є не тільки матеріальні або фінансові можливості, а й культурні, педагогічні, рекреаційні, соціальні. З одного боку, громада стає джерелом та рушійною силою розвитку сім'ї, з другого боку сама сім'я стає ресурсом та інструментом розвитку громади.

В умовах децентралізації найбільш важливим стає саме системний характер роботи з сім'єю. Родина з пасивного отримувача соціальних послуг має перетворитися на партнера розвитку громади. З цією метою необхідне різнобічне залучення сім'ї у різні сторони та процеси розвитку громади – економічні, культурні, екологічні, моральні, дозвілєві. Таке залучення сприятиме різнобічному розвитку кожної родини, виявлення та розвиток потенціалу родини та вирішення специфічних проблем конкретної родини. В процесі такого залучення необхідно прагнути до поступово перейти від уявлення членів родини про установи громади як надавачів соціальних послуг до активною участі сім'ї в суспільній роботі в громаді. Саме активна участь родини в діяльності громади, як показую досвід, пришвидшує розвиток самої родини та сприяє вирішенню її проблем. Адже людина формується в діяльності та змінюється в діяльності. Такий підхід поступово перетворює процес надання соціальних послуг у процес виховання та розвитку.

У цьому контексті важливою умовою організації такого підходу до роботи з сім'єю є координувана діяльність фахівців соціономічної сфери, працюючих з родиною в умовах громади: управлінців, соціальних працівників, вчителів, педагогів, працівників бібліотек, клубів, організаторів відпочинку та дозвілля. У такій системній діяльності ресурси громади стають рушійною силою розвитку родини, а новий матеріальний та психологічний стан родини створює нові можливості розвитку громади.

Важливим прикладом такої системної роботи є подолання проблеми насильства в сім'ї. В основі виникнення цієї проблеми лежить використання насильства як інструменту виховання [1]. Звичка до насильства формується з дитинства і несвідомо згодом відтворюється у власній родині. До насильства вдаються з кількох причин. Перш за все, це найлегший, швидкий і простий спосіб управління поведінкою людини. Він не вимагає знань психології, творчого підходу.

Однак досвід показує, що насильство не змінює глибоко поведінки людини і вимагає постійного нагляду і безперервного насильства. Люди виконують вимоги лише через страх покарання, і норми поведінки не стають звичними, глибоко не засвоюються. Неефективність насильства давно доведена в педагогіці [5]. Але це не стало масовим переконанням. Крім цього, необхідні знання, розуміння і здатності для застосування ненасильницького управління. Технології ненасильницького виховання розроблені в роботах по самовихованню і саногенним мислення Ю.М.Орлова [4]. Необхідна популяризація цих методів і технологій в роботі службовців, педагогів, працівників культури, соціальних педагогів та соціальних працівників. Засвоєння таких технологій можли-

во на основі методів тренінгу та коучінгу на заняттях з фахівцями, студентами. Необхідно знайомство з такими технологіями вчителів в інститутах післядипломної освіти. Накопичений нами досвід показує, що ефективним інструментом може бути організація тренінгів, творчих груп фахівців соціономічної сфери. Однак роботи з батьками, сім'єю, вчителями, соціальними працівниками недостатньо, якщо ці методи не будуть засвоєні керівниками різних рівнів у громаді.

Методи ненасильницького управління довели ефективність і в бізнесі. Саме ненасильницький управління характерно для найбільш ефективних компаній [3]. Вперше на це вказав А.Маслоу, а також описав власний досвід такої управління [2].

Поширення ненасильницьких методів управління, перш за все, в громаді може стати тим початком, яке здатне підтримати поширення таких технологій в родині, а, потім і в суспільстві. Це є магістральний шлях розвитку демократії. Насильство лише породжує насильство. Подолання насильства в сім'ї без впровадження методів і технологій ненасильницького виховання та управління буде лише лікуванням симптомів хвороби, а не її коренів. Почати цей процес, як видається, можна із зміни психологічної та педагогічної підготовки соціальних працівників, управлінців, працівників культури, вчителів, які працюють у громаді. Не можна навчити технології ненасильницького управління за допомогою технології насильницького управління.

Список використаної літератури

1. Берн Е. Ігри, у які грають люди / пер. з англ. К.Меньшикової. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 256 с.
2. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики. СПб.: Евразия, 1999. 432 с.
3. Нив Г. Организация как система: Принципы построения устойчивого бизнеса Эдвардса Деминга Альпина Паблшер. Москва: Альпина Паблшер. 2014. 226 с.
4. Орлов Ю.М. Восхождение к индивидуальности: Кн. для учителя. Москва: Просвещение, 1991. 287 с.
5. Слуцкий В.И. Элементарная педагогика, или Как управлять поведением человека. М: Просвещение; 1992. 237 с.

Литвинова Світлана Григорівна

доктор педагогічних наук, старший науковий дослідник
заступник директора з наукової роботи Інституту інформаційних
технологій і засобів навчання НАПН України
м.Київ, Україна
s.h.lytvynova@gmail.com

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ ЯК СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

У період пандемії COVID-19 освіта опинилася в стані технологічного шоку: педагоги не мали доступу до своїх учнів/студентів. Довготривала ізоляція спонукала педагогів шукати додаткові засоби для забезпечення неперервності в освітньому процесі біль-

шою мірою це були соціальні сервіси, об'єкти, курси, відео, засоби комунікації, мережі (рис. 1). Нова форма навчання стала для учнів та студентів як соціальна освітня послуга, що надавалася педагогами засобами соціальних сервісів.

Рис. 1. Дистанційне навчання як система соціальних освітніх послуг

Під *соціальними освітніми сервісами* ми розумітимемо – цифрові засоби спільного використання для задоволення освітніх потреб здобувачів освіти та педагогів.

Призначення соціальних сервісів: спілкування, миттєві повідомлення, мережева взаємодія, співпраця (над документами, проєктами та ін.).

Соціальне освітнє відео – відеофайли освітнього змісту надані в спільний доступ для використання здобувачами освіти та педагогами в освітньому процесі (Youtube, відеоблоги, веб-телебачення).

Соціальні освітні курси – відкриті безкоштовні освітні курси, створені соціальними підприємствами для забезпечення розвитку педагогічної громади, студентів, учнів (EdEra, Prometheus, MOOC та ін.).

Соціальні освітні об'єкти – безкоштовні цифрові об'єкти освітнього змісту, розміщені в мережі Інтернет для використання широкою аудиторією, зокрема педагогами. Прикладами соціальних об'єктів можуть бути: тести, музичні файли, презентації, публіцистичні, довідкові статті, фотографії, проєкти, комп'ютерні моделі, об'єкти віртуальної (VR) та повненої реальності (AR), емодзі та ін. [1, с.72].

Соціальна освітня комунікація – спрямована на забезпечення онлайнового/офлайнового зв'язку між учасниками освітнього процесу, обумовленим конкретною ситуацією та відображенням інформації, ідей, емоцій (e-mail, Viber, Messenger, Telegram, WhatsApp тощо).

Соціальні освітні сервіси – безкоштовні сервіси, які можуть бути використані в навчальному процесі для підвищення якості освіти. Наприклад, SlideShare, Last.fm, Wiki-Wikii, Флікр, Scratch, PhEt, Go-Lab, CK-12.org, Padlet, Mentimeter, тощо.

Соціальні освітні мережі – цифрова соціальна структура, утворена організаціями з метою об'єднання людей (зокрема, педагогів та учнів) для взаємодії мережі Інтернет засобами соціальних об'єктів. Наприклад, Facebook тощо.

Отже, використання у дистанційному навчанні системи соціальних освітніх послуг забезпечило широкі можливості здобувачам освіти та педагогам, зокрема повсюдний доступ до навчальних матеріалів, актуальної інформації, засобів комунікації, спонукало їх до співпраці, формувало інноваційні підходи в навчанні, зокрема для учнів, які знаходилися на індивідуальному навчанні.

Список використаної літератури

1. Биков В.Ю., Литвинова С.Г. Корпоративні соціальні мережі як об'єкт управління освітньої соціальної системи. Теорія і практика управління соціальними системами, 2016. №2. С.68-76.
2. Литвинова С.Г. Інформаційно-комунікаційні компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Комп'ютер у школі та сім'ї, 2011. № 5(93). С. 6–10.
3. Литвинова С.Г. Корпоративна електронна соціальна мережа Yammer як складова хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу. Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. Вип. 9. Час. 2. С. 197-203.
4. Формування інформаційно-освітнього середовища навчання старшокласників на основі технологій електронних соціальних мереж: монографія / В.Ю.Биков, О.П.Пінчук, С.Г.Литвинова та ін.; наук. ред. О.П.Пінчук. К.: Педагогічна думка, 2018. 160 с.

Malatyinszki Szilard

Candidate of Earth Sciences, Ph.D., Senior Lecturer
 Director of Oroshaza Institute for Social Innovation Research
 Kodolanyi Janos University
 Oroshaza, Hungary
 mszilard@kodolanyi.hu

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ НА РІВНІ ГРОМАДИ В УГОРЩИНІ

У наш час більшість країн Європи стикаються зі зменшенням населення. Протягом останніх десятиліть люди переїжджали із сіл у міста у пошуці різноманітних якісних послуг. Люди переїжджають у ті населені пункти, де вони знаходять кращі життєві умови, фінансові умови та послуги на вищому рівні. Конкуренція між населеними пунктами посилюється, на сьогодні надання послуг мінімальної якості вже не є достатнім. Так само підприємства та інвестори віддають перевагу тим населеним пунктам, де податкове зобов'язання є мінімальним, а людські ре-

сурси надаються у задовільній кількості та якості. Нами представлено послуги, які населення та підприємства очікують на рівні громади в Угорщині.

Послуги, що закріплені законодавчо, та добровільні послуги.

Закон CLXXXIX від 2011 року покладає на органи місцевого самоврядування наступні функції та завдання:

- благоустрій населених пунктів та планування поселень;

- функціонування населених пунктів (громадське кладовище, благоустрій місцевих доріг, формування та функціонування громадських парків та місць для відпочинку, формування та утримання місць для паркування);
- послуги первинної медико-санітарної допомоги та пропаганда здорового способу життя;
- здоров'я та безпека навколишнього середовища (прибирання вулиць, дератизація та дезинфекція);
- дитячі садочки;
- культурні послуги: бібліотеки, кінотеатри, підтримка мистецьких заходів, охорона культурної спадщини, підтримка діяльності в галузі державної освіти;
- служби та догляд за дітьми;
- соціальні служби та соціальна допомога;
- управління житловим господарством;
- профілактика та догляд за безпритульними людьми;
- захист місцевого навколишнього середовища та природи, управління водними ресурсами;
- національна оборона, цивільна оборона, національна організація рятувальних служб, зайнятість на місцевому рівні;

- стягнення місцевих податків, мита з організації економічного розвитку та туризму;
- спорт та молодь;
- етнічні питання;
- внесок у забезпечення громадського порядку;
- організація місцевого транспорту;
- утилізація відходів;
- централізоване опалення;
- розподіл води.

Поселення також можуть брати на себе забезпечення будь-яких добровільних завдань / послуг за наявності достатніх ресурсів.

Останнім часом вимоги щодо розвитку населених пунктів зазнали суттєвих змін. Наприклад, розвиток транспортних засобів та збільшення використання автотранспорту представляють головну проблему в житті населеного пункту. Мешканці вже сприймають як належне такі послуги: вода, електроенергія, газ, каналізація, доступ до якісної освіти. На додаток до цього, зміни способу життя висунули на перший план нові послуги: якість дорожньої мережі, безкоштовне покриття WIFI в населених пунктах, нові культурні послуги, впровадження швидких телекомунікаційних систем та можливість роздільного збору відходів. Надання таких послуг є можливим лише завдяки співпраці та підтримці інших компаній, зовнішніх джерел (запозичення, субсидії ЄС).

Список використаної літератури

1. Berde Cs. 2015: Munkaerőpiac-orientált, vállalkozói kompetenciák fejlesztése – A vezetés alapjai, Debreceni Egyetem, ISSN 2416-1969, p. 7.
2. Bognár Zs. 2008: A vállalkozás alapvető paraméterei, székhely, telephely. Működési-, vagy telephelyengedély, egyéb engedélyeztetés, NSZFI, Budapest, p. 44
3. Kelló É. 2017: Coaching alapok és irányzatok, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2017. 23. p.
4. Véry Z. 2009: Funkcionális-controlling. Raabe Kiadó, Budapest, 2009. 5. p.
5. Zsidai József. Az új vállalkozások információs és könyvtári igényei – a Miskolci Egyetem Központi Könyvtára tapasztalatai alapján, <http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/3592/4614>, letöltve: 2019. 09. 11.

Максимовська Наталія Олександрівна

доктор педагогічних наук, доцент
кафедра менеджменту культури та соціальних технологій
Харківська державна академія культури
м.Харків, Україна
maksimovskayas8@gmail.com

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПОСЛУГИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМ ІНТЕГРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Вступ. Побудова демократичного суспільства є актуальним напрямом розвитку сучасної держави, зокрема децентралізація стає умовою та провідним проявом цього процесу та забезпечує ефективне самоврядування на місцевому рівні. Доцільне використання фінансових, технологічних, людських ресурсів зумовлює трансформацію підвалин нашої країни й потребує як територіальних та економічних змін, так і усталення ціннісних основ життєдіяльності з метою

консолідації населення, гуманітарної підтримки процесів децентралізації. Цьому сприятимуть соціокультурні послуги, які мають об'єднувати спільноти, оскільки без підтримки та участі населення неможлива зміна свідомості громадян, ефективне запровадження реформи децентралізації. Нині однією з проблем, на які спрямована децентралізація, є відсутність сприятливого життєвого середовища, необхідного для підтримки розвитку населення. До цього

призводить низька ефективність управлінських рішень, дотаційність місцевих бюджетів, зношеність інфраструктури, низький професійний рівень та конкурентоспроможність управлінських кадрів місцевого значення.

Дослідження цих процесів вченими Л. Ільчук, М. Кравченко, О. Сахарук, Т. Семигіною та іншими, дозволяє констатувати, що підвищення ефективності законодавчої підтримки, розробка нових технологій залучення населення до вирішення проблем віддзеркалюють підвалини, сформульовані у Європейській хартії місцевого самоврядування та Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальних органів влади (далі Концепція). Зокрема, на другому етапі запровадження реформи, актуалізуються окрім фінансових, законодавчих та управлінських напрямів, ще й напрями охорони здоров'я, освіти, культури, соціальних послуг та ін.

Виклад основного матеріалу. Загалом послуга трактується як процес здійснення діяльності, в результаті якої створюється корисний ефект для споживача. Соціокультурна послуга – це комплекс дій суб'єкта соціокультурної діяльності, що спрямовані на засвоєння, збереження, транслявання, творення цінностей культури. Соціокультурні послуги забезпечують інтеграцію населення певної громади на основі спільних цінностей, відносяться до тих, результативність яких залежить від людського чинника.

Соціокультурні послуги в широкому контексті включають в себе освітні, оздоровчі, туристичні, соціальні та інші види діяльності, які забезпечують розвиток та захист особистості та соціальних груп. Механізмом інтеграції різних груп населення є взаємоспрямована взаємодія, зокрема міжособистісна, міжгрупова та міжінституціональна, як сумісна дія кількох суб'єктів, під час реалізації якої результат дії одного з них впливає на інших і навпаки. Це форма здійснення соціальних зв'язків, що ґрунтується на спільності інтересів, цілей, поглядів та реалізується в обміні діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, уміннями, навичками людей, соціальних спільнот, ресурсів різноманітних соціальних інституцій. Інтеграція передбачає об'єднання в єдине ціле певних елементів в процесі розвитку будь-якого явища,

механізм взаємодії активізується в тому разі, коли є зв'язок між різними соціальними суб'єктами та середовищами, що забезпечується інтегруючим фактором. Таким чинником стають соціокультурні послуги, які забезпечують реалізацію взаємодії, взаємозближення, утворення зворотних зв'язків, створення цілісності зусиль, що спрямовані на нівелювання негативних соціальних впливів, посилення позитивних культурних цінностей.

Соціокультурний простір територіальної громади складається з численних елементів, які під час взаємодії долучаються до забезпечення інтеграційного процесу. Серед них: заклади та установи культурно-дозвілєвого (клуби, туристичні маршрути та об'єкти, паркові комплекси, багатопрофільні розважальні центри), мистецького (театри, кінотеатри, філармонії), просвітницького (музеї, бібліотеки, музеї, бібліотеки, планетарії), соціально-захисного та суспільно-добровільницького спрямування (громадські організації, волонтерські групи). Умовами результативного включення соціальних суб'єктів до соціально-культурного простору під час надання відповідних послуг є: на індивідуальному рівні – посилення ціннісно-інтеграційних можливостей соціальних суб'єктів (формування ціннісних орієнтацій відкритості, позитивного сприйняття змін, виявлення власного прихованого потенціалу до активних дій в нових умовах) через залучення до культурних здобутків громади; на мікрогруповому рівні – розвиток вміння конструктивної спільної діяльності, генерування соціальних ініціатив для вдосконалення функціонування групи; на мезорівні – ініціативізація перетворень з метою покращення становища спільнот, що тимчасово знаходяться у скрутних обставинах, шляхом ідентифікації з соціальним простором громади, активне знаходження прийнятних способів входження до нових соціально-культурних умов життя і діяльності.

Висновки. Таким чином, соціальна інтеграція різних верств населення здійснюється шляхом запровадження соціокультурних послуг, основою яких є механізм взаємоспрямованої взаємодії та залучення культурних, мистецьких, дозвілєвих ресурсів міської громади.

Список використаної літератури

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальних органів влади. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>
2. Семигіна Т. Нове законодавство про соціальні послуги: що воно означає для територіальних громад? / Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей III щорічної Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: ВІ ЕН ЕЙ ПІРЕС, 2019. С.42-46.

Мар'єнко Майя Володимирівна

кандидат педагогічних наук

старший науковий співробітник відділу хмаро орієнтованих систем інформатизації освіти

Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України

м.Київ, Україна

popelmaya@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗА ІНДИВІДУАЛЬНИМ ГРАФІКОМ

Вступ. Відповідно до Закону України «Про освіту» та Закону України «Про вищу освіту» навчання студентів за індивідуальним графіком призначене реалізувати право на вищу освіту особам які не можуть з поважних причин відвідувати аудиторні заняття. При цьому, згідно досліджень О. В. Макаренко та Л. О. Першиної [1] індивідуальне навчання є однією з форм диференціації навчання на мікрорівні. В зв'язку з введенням карантинних заходів спрямованих на запобігання виникненню і поширенню COVID-19 (згідно Закону України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) від 18.04.2020) більшість українських закладів вищої освіти (ЗВО) були змушені тимчасово надати перевагу дистанційному навчанню (як одній з форм навчання). Тому проблема організації дистанційного навчання студентів за індивідуальним графіком є досить актуальною.

Виклад основного матеріалу. Більшість хмарних сервісів, які наразі використовуються для підтримки дистанційного навчання в першу чергу зорієнтовані на організацію колективної роботи студентів (синхронної, асинхронної, групової). Власне це і є основною особливістю хмарних сервісів та систем. Однак, якщо розглянути проблему організації дистанційного навчання студентів за індивідуальним графіком, то можна зауважити, що в даному випадку має бути забезпечено та налагоджено зв'язки між: студентом, викладачем та групою викладачів (як між учасниками навчального процесу).

Якщо в ЗВО розгорнута система управління курсами Moodle, то наявного інструментарію буде достатньо задля повноцінної організації дистанційного навчання студентів за індивідуальним графіком. Але, в даному випадку слід створити окремих курс для студентів, що навчаються за індивідуальним графіком. Подібна організація зумовлена тим, що студенти, які не можуть бути присутніми на аудиторних заняттях, потребують додаткових навчальних матеріалів та літератури. Наприклад, відеозапис лекції (яку викладач попередньо запише в аудиторії). Чи додаткова література з теми, що дозволить поглибити знання з окремих тем. Альтернативою системи управління курсами Moodle можна розглянути інтерактивну платформу Google Клас. Використання Moodle чи Google Клас є особливо актуальним, коли заздалегідь наявне наповнення більшості дисциплін в

запропонованих сервісах та передбачено лише внесення додаткових ресурсів задля повноцінної організації дистанційного навчання студентів за індивідуальним графіком. Організувати дистанційне навчання можна і з використанням Microsoft Office 365. Однак також за умови попереднього розгортання та наповнення навчальними матеріалами дисциплін, що вказані в індивідуальному графіку студента.

Однак лише системою управління курсами буде замало. Задля корекції отриманих знань, консультації краще проводити в онлайн режимі (в режимі реального часу). Якщо мова йде про використання Google Класу, то дана форма навчального заняття може бути реалізована з використанням платформи для відеоконференцій Google Meet. Під час проведення дистанційної консультації викладач зможе продемонструвати студенту свій екран пристрою, показати додатково графіки, схеми, пояснити та вирішити, за необхідності, те чи інше питання, що виникло в процесі опанування навчальних матеріалів. Google Meet – далеко не єдиний сервіс відеоконференцій. Серед найрозповсюдженіших є: WebEx, Skype, Zoom, Google Hangouts. Усі з перелічених сервісів відеоконференцій надають можливість передавати файли, продемонструвати власний екран, зв'язатись з декількома користувачами (що буде корисно для консультацій з декількома викладачами одночасно та для проведення занять, що потребують міждисциплінарних зв'язків). Серед месенджерів можна назвати: Viber, Telegram, WhatsApp. Використання месенджерів буде корисним для певних уточнень за індивідуальною програмою та обміном повідомленнями для уточнень організаційних моментів. Хоча, в месенджерах можливий і відеозв'язок, але для контролю знань та об'єктивності оцінювання студента краще все ж використовувати сервіси для відеоконференцій.

Висновки. Організація дистанційного навчання студентів за індивідуальним графіком можлива та доцільна за рахунок використання систем управління курсами та інтерактивних платформ (особливо за умови їх попереднього розгортання). Однак, не можна обмежуватись лише інструментарієм систем управління курсами. Краще, консультації проводити в режимі онлайн, що дозволить проаналізувати рівень підготовки студента та якість опрацьованого навчального матеріалу. Для цього буде доречним використання систем відеоконференцій. Додатковим сервісом може бути месенджер для обміну миттєвими повідомленнями з викладачами та узгодженням орга-

нізаційних питань. Використання спеціалізованих хмарних сервісів в дистанційному навчанні студентів за індивідуальним графіком також є доречним, але вимагає додаткових досліджень за кожною окремою дисципліною. Адже кожен окремих спеціалізований

хмарний сервіс містить специфічний інструментарій та може бути використаний окремими викладачами за бажанням. Тому дане питання буде розглянуто в якості перспектив подальших розвідок.

Список використаної літератури

1. Макаренко О. В., Першина Л. О. Забезпечення можливостей для диференціації навчання студентів. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. 2020. №54. С. 84-88.

Марухина Ірина Володимирівна

науковий співробітник

Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи НАПН України
м.Київ, Україна
sumy60@ukr.net

ДО ПРОБЛЕМИ МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ СПЕЦІАЛІСТІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Вступ. Процес децентралізації в Україні передбачає реформування всіх сфер життя місцевих громад. Одним із найбільших секторів, що надає послуги населенню на рівні громад, є освіта. Очевидно, що децентралізація ставить на порядок денний низку проблем, пов'язаних із переглядом цілого ряду питань діяльності як органів управління освітою, закладів освіти, так і педагогічних працівників, у тому числі й спеціалістів психологічної служби системи освіти. Одним із них є питання організації та забезпечення належного науково-методичного супроводу практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти в об'єднаних територіальних громадах.

У нинішніх умовах маємо певне розбалансування системи організації та методичного супроводу діяльності спеціалістів психологічної служби, оскільки утворення великої кількості об'єднаних територіальних громад призвело або до знищення методичних служб, або до появи нових структур управління освітою, які часто не мають відповідного кадрового забезпечення, внаслідок чого відбувається руйнація методичної вертикалі. Це негативно позначається на системі професійного становлення і самореалізації практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти, їхньому фаховому зростанні, на створенні належних умов для постійної самоосвіти, самовдосконалення.

Виклад основного матеріалу. В умовах суттєвих змін у місцевому самоврядуванні та територіальній організації виконавчої влади значно підвищується роль методичних служб усіх рівнів, їхня стійка спільна позиція з організації якісної підготовки спеціалістів психологічної служби до роботи в новій освітній ситуації, активна співпраця щодо підвищення професійної компетентності спеціалістів та ефективного науково-методичного супроводу освітнього процесу в умовах об'єднаних територіальних громад. Вирішення цього питання дозволить забезпечити ре-

алізацію одного з принципів діяльності психологічної служби системи освіти – принцип забезпечення професійної підтримки і допомоги спеціалістам психологічної служби. Структурно і функціонально психологічна служба має бути вибудована так, щоб кожен окремих фахівець відчував методичну підтримку і психологічну допомогу, чи то у вигляді супервізії або інтерв'язії, чи то у вигляді навчальних семінарів і тренінгів [2, с. 8].

Нові перспективи щодо організації методичного супроводу спеціалістів служби надає прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 р. № 672 «Деякі питання професійного розвитку педагогічних працівників», яким передбачено створення центрів професійного розвитку педагогічних працівників (далі – Центр). Основними завданнями Центру є сприяння професійному розвитку педагогічних працівників, їх психологічна підтримка та консультування. Реалізацію цих завдань покладено на консультантів Центру, що мають виконувати ролі супервізора, коуча, дорадника освітньої сфери та супроводжувати всі етапи навчання, професійної діяльності та вдосконалення професійних компетентностей сучасних фахівців [3]. У цілому, мова йде не просто про будь-яку допомогу, а перш за все про підтримку, в основі якої збереження максимуму свободи та відповідальності учасника суб'єкта розвитку за вибір варіанту вирішення актуальної проблеми.

У той же час, перші кроки на шляху створення центрів професійного розвитку педагогічних працівників дозволяють виокремити певні проблеми у вирішенні питання забезпечення науково-методичного супроводу спеціалістів психологічної служби. Зокрема, керівники органів управління освітою при визначенні кількості консультантів у штаті Центру не беруть до уваги практичних психологів та соціальних педагогів. Однак, відповідно до статті 76 Закону України «Про освіту», практичні психологи, соціаль-

ні педагоги закладів освіти є педагогічними працівниками [1]. При цьому спеціалісти психологічної служби складають особливу професійну спільноту педагогічних працівників, оскільки вони за родом професійної (трудової) діяльності мають відмінні від інших педагогічних працівників мету, завдання, методи та прийоми діяльності, форми та напрями роботи, а тому потребують супроводу з боку спеціаліста, який має фахову освіту.

Ще однією проблемою є намагання перекласти супровід спеціалістів на психолога Центру. Проте відповідно до основних завдань Центру, основними функціями консультанта є консультативно-методична підтримка практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти; супервізія їх професійної діяльності (професійне консультування та аналіз доцільності та якості практичних підходів та методів, що їх використовує практичний психолог чи соціальний педагог у своїй діяльності); проведення методичних нарад, тренінгів для спеціалістів, короткотермінових курсів підвищення кваліфікації; узагальнення передового досвіду.

Основне завдання психолога центру – психологічна підтримка педагогів.

Психологічна підтримка педагогів – це система соціально-психологічних, психолого-педагогічних способів та методів допомоги особистості з метою збереження та зміцнення її психологічного здоров'я, сприяння професійному розвитку та особистісному зростанню, реалізації власної професійної кар'єри.

Основними напрямками роботи психолога при цьому є:

1) діагностико-прогностична робота (форми роботи: поглиблена психологічна діагностика і прогнозування індивідуального психологічного, особистісного і соціального розвитку);

2) консультативно-просвітницька робота (форми роботи: психологічні ігри, тренінги комунікати-

вної взаємодії, саморегуляції психоемоційних станів тощо);

3) супервізія складних випадків у професійній діяльності педагогів (форми роботи: індивідуальні консультації, групові супервізі);

4) психологічна корекція (форми роботи: тренінги особистісного зростання, корекції стилю педагогічної діяльності, особистісних і соціальних відхилень у міжособистісних взаєминах).

Як бачимо, існують певні відмінності у завданнях діяльності консультанта та психолога Центру, що унеможлиблює підміну одного спеціаліста іншим.

Висновки. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в Новій українській школі, затверджена Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020, вкотре актуалізувала необхідність забезпечення кожного закладу освіти практичним психологом і соціальним педагогом з відповідною фаховою освітою та їх неперервного професійного зростання [4]. Необхідною умовою професійного зростання спеціалістів служби є забезпечення розвитку професійних компетентностей практичних психологів, соціальних педагогів для здійснення психологічного втручання в ситуації порушення депресивного спектра, підвищеного рівня тривожності та агресивності, самоушкоджувальної поведінки та суїцидальних спроб у здобувачів освіти, емоційного та професійного вигорання в педагогічних працівників.

Вважаємо, що позитивне вирішення питання організації методичного супроводу практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти сприятиме реалізації одного із принципів діяльності спеціалістів психологічної служби: забезпечення професійної підтримки і допомоги спеціалістам психологічної служби.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 13.09.2020).
2. Панок В. Г. Концепція психологічного супроводу освітніх реформ у діяльності психологічної служби. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2020. 2 (1). URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-9-1>.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 р. № 672 «Деякі питання професійного розвитку педагогічних працівників» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.09.2020).
4. Указ Президента України №195/200 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» від 25.05.2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>. (дата звернення: 13.09.2020).

Матрос Ольга Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

oljmatros@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ «SOFT SKILLS» ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ФАХІВЦІВ

Процеси глобалізації, зумовлені переходом людства від індустріального суспільства до інформаційного, спонукають розвиток нових тенденцій в освіті, створення сучасних освітніх технологій пошуку альтернативних форм освіти, інноваційної стратегії навчання й виховання, розгляду освіти в контексті культури і творчості тощо. Іншими словами, йдеться про фундаментальну зміну стратегічних цілей освіти і перехід до її антропоцентричної, гуманістичної моделі, про становлення нової освітньої парадигми та інноваційних методів навчання, що можливо лише за оновлення форм та методів керування освітніми процесами.

Останні дослідження ринку праці відображають помітну тенденцію значної зацікавленості роботодавців до «soft skills» у роботошукачів. В Україні поняття «soft skills» є відносно новим і достатньою мірою недослідженим. Тож розгляд питання розвитку «м'яких» навичок студентів під час їх навчання в університеті надзвичайно актуальне.

Метою статті є аналіз механізмів оволодіння «м'яких» навичок під час навчання майбутніх фахівців соціальної сфери.

Термін «soft skills» найчастіше при перекладі визначають як «м'які» навички (компетенції), проте зустрічаються й інші переклади, наприклад, людські або уніфіковані. «Soft skills» – соціологічний термін, який відноситься до емоційного інтелекту людини, свого роду перелік особистих характеристик, які так або інакше пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми. Це навички, прояв яких достатньо важко виявляти, безпосередньо визначати, перевіряти, наочно демонструвати. До цієї групи належать індивідуальні, комунікативні та управлінські навички. Поняття «soft skills» пов'язане з тим, яким чином люди взаємодіють між собою, тобто «м'які» навички рівною мірою необхідні як для повсякденного життя, так і для роботи. За даними досліджень, професійну успішність визначають саме «soft skills». Для кар'єрного зростання потрібно починати їх застосовувати з самого нижчого рівня, зокрема, під час навчання у ЗВО [1, с.162–163].

Але, соціальний працівник – це присутні висококваліфікований фахівець, для якого головне – вміння, бажання йти до людей, виявляти добросовісність та

«внутрішній контроль», знаходити форми спілкування, причому на різних рівнях.

Соціальний працівник повинен уміти виявляти соціальну проблему, встановлювати її причини, а потім сприяти її вирішенню. Він допомагає людям, які опинилися у скрутній життєвій ситуації, почувати себе повноцінними членами суспільства. Ці найважливіші особисті якості для майбутнього соціального працівника прищеплюються та оволодівають ними під час навчання у ЗВО.

Так, дослідниця О. Коваленко у своїй статті, опираючись на погляди Ю. Бойчук, зазначає: «в умовах вищої професійної освіти на особливу увагу заслуговує набуття майбутнім спеціалістом професійної компетентності – якості високопрофесійного працівника, здатного максимально реалізовувати себе конкретних видах трудової діяльності, здатного адаптуватися до умов, які змінюються разом із ринковим механізмом, що управляє професійною мобільністю, плануванням професійного зростання та професійною самореалізацією. На думку О. Коваленко, найбільш влучне визначення дав С. Горобець, який вважає, що професійна компетентність – комплекс професійних та особистісних якостей фахівця, інтегративний показник ступеня оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками, поєднання професійного досвіду та особистісних компетентностей (креативності, готовності до постійного саморозвитку, самовдосконалення), що дозволяє вирішувати як звичні, так і не типові проблемні виробничі задачі на високому професійному рівні» [2, с.82].

Деякі дослідники вважають, що «Професіоналізм фахівця із соціальної роботи включає: здатність аналізувати ситуацію, правильно її сприймати, брати до уваги всі існуючі альтернативи та робити необхідний вибір; вміння встановлювати контакт з людьми, здійснювати диференційований підхід до клієнтів; здібність управляти діяльністю соціальної служби, використовувати в соціальній роботі технології проектування, моделювання та інші.

Отже, у ЗВО надають ті професійні якості майбутнім соціальним працівникам, які дещо дотичні до «м'яких» навичок «soft skills», що надалі будуть корисними їм під час працевлаштування та гідному виконанню своїх професійних обов'язків.

Список використаної літератури

1. Коваль К.О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2015. № 2. С.162–167.

2. Коваленко О. Структура професійної компетентності сучасних фахівців // Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців: матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16 вересня 2016 р.) / за ред. проф. І.В. Козубовської, проф. Ф.Ф. Шандора. Ужгород, 2016. С. 80–82.

Мигалина Зоряна Іванівна

аспірантка

кафедра загальної педагогіки і педагогіки вищої школи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м.Ужгород, Україна

myhalyna@ukr.net

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ В СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ США ЯК ОДНА З ВАЖЛИВИХ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Міграційні процеси набули з другої половини ХХ ст. глобальних масштабів. Міграція – від латинського «*migratio*» – переселення, переміщення населення, яке може відбуватися в межах однієї країни (внутрішня міграція) або з однієї країни в іншу (зовнішня міграція). Це складний за своєю природою, різноманітний за формами і наслідками соціальний процес, який вимагає детального, ретельного дослідження і є одним з основних факторів, що впливають на стабільність суспільства. Як наслідок, зростає соціально-психологічна напруженість в сфері міжетнічних відносин. Зауважимо, що серед мігрантів значна частина неповнолітніх, у яких виникає багато проблем, пов'язаних з міграцією, зокрема освітніх. Що стосується України, тут більш відчутною є внутрішня міграція, як результат воєнних дій на сході країни, хоч останнім часом зростає і кількість випадків зовнішньої міграції.

Країною мігрантів традиційно вважаються Сполучені Штати Америки, тому саме в цій країні накопичено значний досвід роботи з мігрантами, окремі ідеї якого можуть бути використані в Україні.

Слід підкреслити, що мігранти – це одна з найбільш соціально проблемних груп населення, для якої утруднений доступ до одержання багатьох соціальних послуг. Уразливість мігрантів і їх дітей є результатом дії багатьох факторів. По-перше, багато хто з них виявляються в абсолютно іншому етнокультурному і мовному середовищі. По-друге, мігранти відірвані від звичного соціального оточення – знайомих, друзів, рідних. Вони не мають у країні в'їзду соціальних зв'язків, що відіграють велику роль в адаптації, у вирішенні актуальних проблем і задоволенні життєвих потреб, включаючи потребу в одержанні освіти. По-третє, соціальний статус мігрантів досить низький. Вони слабо залучені в життя місцевого соціуму, зайняті переважно на не престижних важких роботах. Це також є серйозним чинником дезадаптації. Їхній побут характеризується поганими житловими умовами. Мігранти перебувають у стані безперервного стресу, нові умови викликають у переважної більшості почуття непевності, безпорадності. Відсутність соціального досвіду поведінки в нових умовах

приводить до росту захворюваності серед даної категорії населення, психічних розладів, збільшення ризику розвитку соціально значимих хвороб (алкоголізм, наркоманія й ін.), формування девіантної і суїцидальної поведінки. По-четверте, здійснювана в багатьох країнах, чи окремих регіонах міграційна й соціальна політика, житлове законодавство ставлять мігрантів у досить уразливе положення. Їм важко, часто навіть неможливо, одержати реєстрацію й легалізувати свою присутність на території іншої країни. У результаті мігранти в масовому порядку витісняються в тіньові сфери в плані зайнятості, житлової облаштованості та ін.; вони виявляються позбавленими ефективного соціального захисту, а для їхніх дітей стає утрудненим доступ до шкільної й післяшкільної освіти. І, нарешті, по-п'яте, стрімка трансформація міграційної ситуації, помітна зміна етнічного складу населення в ряді регіонів і міст в результаті масштабної міграції викликає ріст антимігрантських настроїв у суспільстві, насамперед у місцях найбільшого припливу мігрантів. Останні часто виявляються в ситуації соціальної ізоляції, соціального відторгнення, і це відношення до мігрантів транслюється в навчальні заклади, зачіпаючи дітей мігрантів, створюючи перешкоди для отримання повноцінної освіти. Значна перерва в заняттях, слабе знання англійської мови, невідповідність вимогам у школах, як наслідок – низька успішність. Існують проблеми морально-психологічного характеру: багатьом прибулим дітям властиве почуття пригніченості, переляку, психічної неврівноваженості. Ця категорія дітей вимагає спеціальних заходів у організації їх навчання, наприклад, корекції знань учнів, які прибули з інших країн, або поліетнічних регіонів даної країни, діагностики готовності дітей до різних рівнів освіти, вивчення й врахування особливостей культури, мови дітей. Потрібна систематизована психолого-педагогічна робота, яка реалізується в процесі психолого-педагогічного супроводу дітей-мігрантів і передбачає відповідну підготовку педагогів, психологів, забезпечення їх необхідними методичними матеріалами.

Таким чином, цілком очевидним є факт, що мігранти потребують допомогу у соціальній адаптації

(приспосовування індивіда до умов зовнішнього середовища, формування адекватної системи відносин, інтеграція особистості у соціальні групи, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища). Головні цілі адаптації як суспільного феномена – подолання дисфункцій соціальної системи, гармонізація взаємозв'язків соціального суб'єкта з елементами середовища [1].

Стосовно дітей-мігрантів актуальною є організація психолого-педагогічного супроводу процесу їх адаптації, спрямованого на максимальне розкриття потенціалу особистості кожної дитини, збереження її психічного здоров'я у процесі адаптації.

Психолого-педагогічний супровід процесу адаптації підлітків з сімей мігрантів містить програми, спрямовані на створення в навчальному закладі толерантного розвиваючого простору, що включає вплив на освітнє середовище, оточення підлітка (однолітків, батьків, вчителів), а також на нього самого. Результатом цього має стати збереження і розвиток психічного здоров'я учнів як одного з компонентів соціальної компетентності, показника успішної адаптації. Особливе значення надається навчанню дітей і підлітків конструктивним формам взаємодії на тому етапі, коли агресивні реакції на оточуючих сприймаються ними як нормальні і прийнятні. Вивчення специфіки підліткової агресії тільки підтверджує необхідність втручання фахівців (психологів, педагогів, соціальних працівників) з формування толерантних установок у виховний процес в означений віковий період [2, с.52-56].

Психолого-педагогічний супровід процесу адаптації мігрантів ґрунтується на критеріях психічного здоров'я: причинна обумовленість психічних явищ, їх необхідність, упорядкованість; відповідна віку індивіда зрілість почуттів; максимальне наближення суб'єктивних образів до відображених об'єктів дійсності, гармонія між відображенням обставин дійсності і ставленням індивіда до неї; відповідність реакцій (як фізичних, так і психічних) силі й частоті зовнішніх подразників; критичний підхід до обставин життя; здатність підпорядкування поведінки відпові-

дно до норм, що встановлені в різних колективах; адекватність реакцій суспільним обставинам (соціальному середовищу); почуття відповідальності за себе і близьких членів родини; почуття сталості й ідентичності переживань в однотипних обставинах; здатність змінювати спосіб поведінки залежно від зміни життєвих ситуацій; самоствердження в колективі (суспільстві) без шкоди для інших його членів; здатність планувати й здійснювати свій життєвий шлях.

Створення умов для успішної інтеграції мігрантів – це завдання, оптимальне вирішення якого можливе при спільних зусиллях широких верств громадянської та участі фахівців. В США практикується такий підхід до вирішення проблем адаптації дітей-мігрантів, що поєднує зусилля педагогів і шкільних психологів, адміністрації шкіл, департаментів освіти, соціальних, психологічних та інших служб. Розробка системи супроводу мігрантів з моменту прийняття рішення про еміграцію і протягом усього періоду соціокультурної, соціально-психологічної адаптації передбачає комплексний підхід, що включає науково-дослідні проекти в області крос-культурної психології, освітні програми, спрямовані на підготовку фахівців в галузі психології міграції, а також організацію практичної допомоги мігрантам (правовий та психолого-педагогічний супровід, соціальна підтримка).

Таким чином, психолого-педагогічний супровід процесу адаптації дітей-мігрантів кінцевою метою вбачає формування і розвиток у них, насамперед, соціальної компетентності, толерантності, що веде до формування відповідальності; емоційної саморегуляції; навичок конструктивної взаємодії; адекватної самооцінки, узгодженої з потребою в досягненні; мотивації досягнення успіху; конструктивної поведінки в життєвих труднощах. Організація психолого-педагогічного супроводу процесу соціально-психологічної адаптації, яка забезпечує швидке і повне подолання негативних наслідків «культурного шоку», проходження кризи ідентичності, що настає в результаті крос-культурного переміщення, є ефективним інструментом сприяння адаптації до нової ситуації в соціокультурному середовищі.

Список використаної літератури

1. Jacoby, T. Reinventing the melting pot: The new immigrants and what it means to be American. New York: Basic Books, 2004. 456 p.
2. Snyshyna V., Myhalyna Z. Adaptation of children-migrants as an important aspect of the school psychological services activity. The Scientific Heritage (Budapest, Hungary). 2019. No 35. P.52-56.

Міхєєва Оксана Юрїївна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра соціальної педагогіки
НПУ імені М.П. Драгоманова
м. Київ, Україна
mixeeva2007@ukr.net

ЗМІСТ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ

Вступ. В науково педагогічній літературі «адаптація» визначається як пристосування організму чи індивіда до нових умов. В сучасних умовах досить важливим є адаптація військовослужбовців шляхом організації ефективного виховного процесу в частинах та підрозділах Збройних Сил України. Його метою є одночасне забезпечення високого рівня морально-психологічного стану особового складу достатнього для виконання ним завдань за призначенням, та створення умов для саморозвитку і самовдосконалення кожного військовослужбовця у військово-професійній діяльності. Реалізація даної мети сприяє формуванню всебічно розвиненої, високоосвіченої, толерантної особистості громадянина України, яка спроможна свідомо виконувати свій патріотичний і професійний обов'язок.

Виклад основного матеріалу. Адаптація є важливою умовою для нормального проходження служби військовослужбовця, а також оволодіння ним військовою спеціальністю. Знаходячись у межах статутних відносин, які не припускають самостійного вибору, особистість солдата зазнає труднощів, які пов'язані з прийняттям норм та цінностей нового соціального оточення (групи, колективу, організації, територіальної спільноти, в які потрапляє індивід), норм соціальної взаємодії, що склалися у військово-му колективі (формальні і неформальні зв'язки, стиль керівництва тощо), а також форм предметної діяльності (засобів професійного виконання робіт, службових обов'язків тощо).

Досить важливим при розробці та створенні умов для ефективної адаптації військовослужбовців є врахування адаптаційних стадій, які сприятимуть ефективності соціально-виховної роботи з військовослужбовцями та прискорять процес їх адаптації.

Класичні стадії соціальної адаптації, визначені А.Мудриком [1]:

1) стадія початкова (етап формування адаптаційних навичок і розвитку здібностей, які покликані в подальшому полегшити соціальну адаптацію);

2) стадія терпіння (етап, у ході якого і соціальне середовище, і індивід визнають рівноцінність еталонів поведінки);

3) стадія пристосування (етап засвоєння соціально корисних ролей);

4) стадія правової адаптації (етап засвоєння прав і обов'язків, які прийняті в даному соціальному середовищі);

5) стадія повної адаптації (етап «асиміляції»,

коли індивід відмовляється від попередніх зразків і цінностей і повністю визнає нові).

Також для визначення ефективності адаптаційних умов та адаптованості особистості необхідно враховувати критерії адаптованості. За часту такими критеріями стають наступні: стабільність функціонального стану організму, відсутність яскраво виражених ознак втоми, задоволеність колективом і сформованими в ньому відносинами, прояв активності в діяльності та її успішність.

У військовослужбовців під час адаптаційного процесу одним із компонентів діяльності виступає колектив з його власною структурою, звичаями, традиціями, стилем керівництва, лідерами та з певним морально-психологічним кліматом.

Отже, головним каталізатором соціальної адаптації є встановлення адекватних відносин між особистістю та військовим колективом, що сприяє формуванню у солдата стійкої групової ідентичності. Це також буде впливати на встановлення позитивних взаємовідносин між солдатом та керівником.

Тому, враховуючи специфіку умов військової служби та основні сфери військової діяльності адаптацію військовослужбовця можна визначити як:

1. Адаптацію до нових соціальних контактів, встановлення взаємовідносин з командирами, старшими та рівними по посаді, процес включення молодих воїнів в суспільне життя військового колективу, вироблення у них нових ціннісних орієнтацій.

2. Адаптацію до розпорядку дня, регламентації всієї діяльності, виконання службових обов'язків, дисципліни, дотримання військового підпорядкування, формування навичок і звичок самообслуговування.

3. Адаптацію до фізичних навантажень.

4. Адаптацію до навчально-виховного процесу, занять, оволодіння бойовою спеціальністю, засвоєння функціональних обов'язків, набуття вмінь та навичок службової діяльності [2; 3].

Висновки. Отже, виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок, що процес соціальної адаптації молодих військовослужбовців строкової служби є досить актуальним питанням та вимагає врахування всіх етапів та факторів адаптаційного процесу при соціально-виховній роботі з ними. Крім цього необхідне створення відповідних умов для підвищення рівня адаптованості військовослужбовців строкової служби та здійсненню профілактики дезадаптації молодих військовослужбовців.

Список використаної літератури

1. Мудрик А. В. Социальная педагогика: [учеб. для студ. пед. вузов]. Москва. Издательский центр «Академия». 2000. 192 с.
2. Збірник методичних рекомендацій з питань організації виховної роботи у Збройних Силах України. Київ. Міністерство оборони України Головне управління виховної роботи. 2000. 75 с.
3. Міхеєва О.Ю. Характеристика соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Київ. видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова. С.44-49.

Молоченко Інна Анатоліївна

аспірантка

кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

i.molochenko@udpu.edu.ua

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Вступ. Давно відомо про важливість соціальних послуг. Та те як вони змінюють життя людей з інвалідністю. Але мало відомо про те, як змінюється їхнє життя коли цих послуг люди з інвалідністю не отримують. В умовах пандемії та у зв'язку із встановленням карантинних обмежень пріоритетними явищами у суспільстві є самоізоляція, аби запобігти поширенню хвороби.

Виклад основного матеріалу. В таких умовах всі стають рівні в певній мірі, тому що зіштовхуються зі схожими бар'єрами в першу чергу вільного пересування та перебувають в стресовому стані. А якщо говорити про людей з інвалідністю то вони взагалі можуть відчувати себе покинутими. Хоч і для деяких з них бар'єр вільного пересування не є новим, через фізіологічні особливості. Але рівень допомоги який вони отримували різко зменшується, або взагалі зникає. Тому що під натиском великої кількості обмежень і застережливої інформації всі починають жити за принципом «кожен сам за себе». А для людей з інвалідністю такий принцип життя може бути невиконуваним.

Що стосується всього суспільства то треба адекватно сприймати всю інформацію та вміти її переоцінювати відповідно своєї особистості. Не можна забувати про свою людяність та те які важливі обов'язки ми маємо перед суспільством, особливо в умовах пандемії. В першу чергу це стосується фахівців соціального захисту населення, працівників різних громадських організацій, волонтерів та родичів людей з інвалідністю. Щоб не порушуючи ніяких заборон та обмежень, дотримуючись всіх правил, надавати допомогу та підтримку людям з інвалідністю. В свою чергу державне забезпечення таких людей теж підлаштовується під такі умови діяльності, але зважаючи на невідповідність до такої ситуації та шалений тиск, основна частина завдань та функцій покладається на громадськість. Тим паче що у час цифрових трансформацій можливостей для забезпечення життя у самоізоляції дуже багато. Можливості робо-

ти вдома, онлайн навчання, проходження різних курсів та тренінгів.

Активно розвиваються трансформуються та адаптуються різні екскурсії, онлайн подорожі та можливості цілих турів Україною і не тільки, через які людина з інвалідністю зможе забути про деякі свої обмеження. Звичайно на перешкоді цій всій діяльності можуть стати стани тривоги, паніки, інформаційної необізнаності. З боку роботи установ сфери соціального захисту та громадських організацій насамперед мають проводитись навіть і онлайн, різноманітні просвітницькі бесіди, вебінари, тренінги, консультації з психологами.

У монографії «Громадські організації та спільки осіб з інвалідністю як суб'єкти надання соціальних та реабілітаційних послуг засобами інклюзивного туризму в громаді» науковцями [1] виділено ряд наймасштабніших організацій, діяльність яких спрямована на вирішення проблем людей з інвалідністю та покращення рівня їхнього життя:

– Громадська спілка «Всеукраїнське громадське об'єднання «Національна Асамблея людей з інвалідністю України» (ГС ВГО НАІУ);

– Громадська спілка «Всеукраїнська спілка громадських організацій»; «Конфедерація громадських організацій інвалідів України» (ГС «ВСГО «Конфедерація ГОІ України»);

– Всеукраїнська спілка громадських організацій «Національний комітет з неолімпійських видів спорту інвалідів України» (ВСГО «НКНВСІУ»);

– Громадська організація інвалідів «Всеукраїнська Асоціація працездатних інвалідів» Всеукраїнське об'єднання осіб з інвалідністю; «Група активної реабілітації» (ГО «ГАР»);

– Спілка об'єднань громадян «Національний комітет спорту інвалідів України»;

– Організація ветеранів України (ОВУ);

– УТОГ;

– УТОС.

Беззаперечно їхня робота в цей складний період не припиняється а тільки активізується та адаптується до нових викликів. Онлайн-підтримка повинна стати окремим повноцінним видом роботи цих установ та організацій. І також мати на меті створення єдиної платформи з онлайн екскурсій, подорожей, вистав у театрах і операх тощо. Де всі охочі, не тільки люди з інвалідністю зможуть задовольняти свої потреби особливо в умовах пандемії. Підґрунтям для цієї платформи може стати навчально-методичний довідник «Історико-культурні, природно-заповідні та лікувально-оздоровчі об'єкти Черкащини крізь призму інклюзивного туризму» [3], де зібрані всі визначні, цікаві та корисні місця. Розширивши його в межах усієї країни можна створити неповторний збірник онлайн-екскурсій.

Згідно поновлюваних даних міжнародних організацій, у людей з інвалідністю спостерігається підвищений ризик зараження COVID-19 через низку бар'єрів, з якими вони стикаються в своєму повсякденному житті. Складнощі для людей з інвалідністю можуть виникати в зв'язку з фізичною недоступністю базової інфраструктури, необхідних коштів для гігієни рук, а також фізичні складності ретельного миття рук. Більш того, цим людям постійно необхідно чіпати технічні засоби реабілітації (інвалідні візки, тростини для незрячих, милиці, слухові апарати та ін.).

Згідно зі звітами Всесвітньої організації охорони здоров'я, якщо порушення функцій організму пов'язані з дихальними функціями, імунною системою, хворобами серця або діабетом, то люди з таки-

ми формами інвалідності можуть піддаватися більшому ризику розвитку більш важких випадків коронавірусу, якщо вони заразилися. При цьому при дедалі більшого навантаженні на систему охорони здоров'я люди з інвалідністю можуть зазнавати труднощів у доступі до необхідних медичних послуг. Таким чином, можна було б підтримати осіб з інвалідністю, які залишилися без заробітку в неформальному секторі.

В екстреній соціальній підтримці краще спиратися на модель «знизу - вгору», і допомога повинна надаватися саме волонтерами, їх організаціями та самоініціативними недержавними організаціями. Це можна зробити, проінструментувавши всіх волонтерів і співробітників громадських організацій про заходи безпеки і забезпечивши їх усіма необхідними засобами захисту (масками і спеціальною формою) при наданні підтримки соціально вразливим верствам населення [2].

Висновки. Потрібно використовувати сформовану важку ситуацію для нарощування організаційного потенціалу нерозвинених інститутів громадянського суспільства щодо соціальної підтримки населення і розглядати їх як активних агентів, а не пасивних одержувачів благодійності. Представники громадських організацій людей з інвалідністю, а також інші громадські та волонтерські організації повинні бути активно залучені в планування, реалізацію і оцінювання наданої допомоги, щоб заходи, прийняті проти COVID-19, були інклюзивними.

Список використаної літератури

1. Кравченко О.О., Коляда Н.М., Каштан С.М. та ін. Громадські організації та спілки осіб з інвалідністю як суб'єкти надання соціальних та реабілітаційних послуг засобами інклюзивного туризму в громаді: монографія / Видавничо-поліграфічний центр «Візаві». Умань, 2020. 200 с.
2. В чем нуждаются люди с инвалидностью в условиях карантина? URL: <https://www.gazeta.uz/tu/2020/04/14/measures/>
3. Кравченко О.О., Міщенко М.С., Резніченко І.Г. та ін. Історико-культурні, природно-заповідні та лікувально-оздоровчі об'єкти Черкащини крізь призму інклюзивного туризму: довідник / Видавець «Сочинський М. М.». Умань, 2020. 224 с.

Носенко Юлія Григорівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
 провідний науковий співробітник
 відділ хмаро орієнтованих систем інформатизації освіти
 Інститут інформаційних технологій і засобів навчання
 м. Київ, Україна
 nosenko-y@ukr.net

ІНВАЛІДНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОНСТРУКТ

Вступ. Соціокультурний прогрес, як процес гуманізації відносин між особистістю й суспільством, спрямований на збереження духовної спадковості людських взаємин, вимагає особливої уваги до представників найменш соціально захищених верст населення, серед яких – люди з інвалідністю (ЛІ). Сучасна українська наукова спільнота розглядає ЛІ не тільки як об'єкт соціально-педагогічної допомоги й

турботи, але й як активний суб'єкт навколишнього соціуму, який має створювати умови для його максимально можливої самореалізації й інтеграції в суспільство. На думку О. Хорошайло [8], принципово новий погляд на проблему ЛІ пов'язаний: 1) з переходом суспільства до постіндустріальної стадії розвитку; 2) з поворотом суспільної свідомості від «культури корисності» до «культури гідності». З огляду

на це, пошук оптимальних шляхів навчання, культурної і соціальної інтеграції ЛП стає одним з першочергових завдань педагогічної науки та об'єктом міждисциплінарних досліджень і практичних пошуків.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні ЛП часто розглядають як певну культурну групу в різноманітних сферах життя суспільства. Культура інвалідності може визнавати і вітати життя людей з обмеженими можливостями, аргументуючи це тим, що з цим не обов'язково пов'язане щось трагічне, і їх не слід вважати меншвартісними. Групи всередині громади ЛП можуть мати спільну соціально-культурну історію. Деякі групи мають спільну мову, наприклад, мову жестів, шрифт Брайля або деякі спеціальні терміни, які вони використовують, щоб говорити про інвалідність або про себе. Вони часто поділяють звичаї і традиції, такі як святкування просвітництва в питаннях інвалідності й гідності тощо.

Молоді ЛП не завжди мають можливість брати активну участь у культурному житті суспільства на місцевому або національному рівні через фізичні та психологічні бар'єри. Серед фізичних бар'єрів варто відзначити відсутність «універсального дизайну» (спеціального транспорту або фізичного доступу до різних будівель), відсутність інформації в доступному форматі. Серед психологічних бар'єрів – страх перед потенційною недоступністю бажаних об'єктів, до яких складно або неможливо дістатися самостійно. Значущим психологічним бар'єром є самоідентифікація: люди сприймають себе як належних до «меншості». Деякі ЛП не хочуть бачити себе в якості меншості, оскільки це має негативний прихований зміст для них.

Інвалідність в Україні часто породжує «комплекс гандикапу» – властивість особистості, яка формується під впливом усвідомлення інвалідності, що руйнує життя, не залишаючи в ньому сенсу, та супроводжується негативними переживаннями, деструктивними оцінками себе і соціуму [7]. З психологічної точки зору це поняття пояснюється як стан, при якому поєднання фізичних, розумових, психологічних та соціальних якостей інвалідизованих осіб ускладнює процес пристосування, не дозволяючи їм досягнути оптимального рівня розвитку і функціонування. Л.С.Виготський [2, с.73] називав цей феномен «повною недовершеністю або соціальною інвалідністю». Комплекс гандикапу – це індивідуальне, внутрішнє неприйняття ЛП самого себе, деформований образ «Я» внаслідок негативних впливів соціальних установок. Основою для розвитку в неповносправної особи комплексу гандикапу є гандикапізм – суспільне явище, що актуалізується за рахунок негативних уявлень про неповносправних (пов'язане з поняттями дискримінації, ксенофобії та стигматизації). Такі погляди містяться в суспільній свідомості, а також виявляються на несвідомому рівні як колективне підсвідоме (архаїчні стереотипи) [7].

Наукова спільнота України сходиться на тому, що ЛП мають право на соціальну підтримку, незалежно від їх потенційного внеску в суспільство. Вклю-

чення людей з обмеженими можливостями також вимагає введення в дію політики та програм, котрі усували б бар'єри і гарантували здійснення цивільних, культурних, економічних, політичних і соціальних прав. Важливу роль у формуванні суспільного відношення до ЛП відіграють медійні засоби. Як зазначає О.Ставицький [5], інформованість суспільства про різні інвалідизуючі стани неухильно підвищується завдяки ЗМІ, що допомагають побачити, скільки завзятості й рішучості докладаються ЛП, щоб жити повноцінним життям. Важливо достовірно інформувати суспільство про життя ЛП, утверджувати толерантне ставлення до цієї категорії громадян. Основними стратегіями на шляху до цієї мети є: формування образу ЛП та її оточення, як успішних, оптимістичних, сильних духом особистостей, соціальна інтеграція ЛП, формування в суспільстві толерантного ставлення до ЛП, нейтралізація соціального нерозуміння, байдужості та фобій, привернення уваги державних і громадських організацій до проблем інвалідності.

Оскільки в суспільстві України досі вирізняється гостротою проблема нетерпимості на етнічному, релігійному ґрунті, насильства щодо соціальних меншин, у т.ч. до ЛП, вітчизняні дослідники наголошують на необхідності зміни суспільних відношень до явища інвалідності в цілому, формування толерантного ставлення громадян до ЛП [3; 6]. При цьому доцільно уникати крайнощів, коли ЛП показують як або дуже бідних, потребуючих жалю, або вшановують як героїв, які наважуються жити. Таке зображення тільки сприяє формуванню неконструктивних стереотипів. Натомість доцільно формувати розуміння того, що ЛП утворюють групу, таку ж цікаву і різноманітну, як і будь-яка інша група в суспільстві.

Важливою ланкою між культурою суспільства і внутрішнім світом особистості, у т.ч. ЛП, є розвиток духовно-моральних цінностей, що є внутрішніми світоглядними переконаннями, формують погляди та принципи, життєву позицію та поведінку людини. Українські дослідники [1; 8 та ін.] стверджують, що виховання духовно-моральних цінностей дозволить сформувати в суспільстві розуміння абсолютної цінності кожної людини, пріоритету її прав на повноцінну реалізацію своїх здібностей та інтересів, незалежно від індивідуальних особливостей. Це дозволить, з одного боку, розвивати толерантне відношення суспільства до ЛП, а з іншого боку, ЛП позбутись деструктивної «Я-концепції», подолати комплекс гандикапу, спрямувати ціннісну сферу у напрямі саморозвитку і суспільної інтеграції.

Висновки. Нині еволюційний рух від медичної (сегрегаційної) та інтегрованої моделей організації життя ЛП до інклюзивних моделей свідчить про поступ українського суспільства на демократичних, гуманістичних, людино-центристських засадах. Утім, на сьогодні проблемою і важливою задачею українського суспільства в аспекті покращення життя ЛП залишається розроблення механізмів взаємодії між державним, громадським сектором та суспільством; розвиток цілісної державної політики щодо покращення

щення умов життя ЛП; інформування суспільства та інклюзії.
формування його готовності до прийняття соціальної

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. Київ, Академвидав, 2012. 256 с.
2. Выготский Л.С. Проблемы дефектологии. Москва, 1995. С. 71–77.
3. Добровіцька О.О. Толерантне середовище як перший крок до інтеграції студентів з особливими потребами у вищий навчальний заклад. Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2010. № 2. С. 23–26.
4. Соколов М.Ю. Проблема толерантності в інформаційному просторі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.03. Київ, 2007. 38 с.
5. Ставицький О. Вплив професійної діяльності на ставлення до людей з особливими потребами. Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. 2012. № 2. С. 318–323.
6. Ставицький О.О. Каталізатори нетерпимості до інвалідів у сучасному суспільстві. Наук. вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухолинського. Сер. «Психологічні науки». 2012. Т. 2. Вип. 8. С. 234–238.
7. Ставицький О.О. Психологія проявів комплексу гандикапу: демографічний аспект. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Психологічні науки. 2014. Вип. 121 (2). С. 160–164.
8. Хорошайло О.С. Формування гуманістичних ціннісних орієнтацій студентської молоді з обмеженими фізичними можливостями в умовах сучасного українського суспільства. Вісник Львівського університету. Сер. Педагогічна. 2006. Вип. 21. Ч. 1. С. 296–302.

Овод Юлія Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет
м.Хмельницький, Україна
ovod-julia@email.ua

МОДЕЛЬ ЗМІНИ ПОВЕДІНКИ КЛІЄНТА ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ

Вступ. Соціальна робота з молоддю реалізується у різних сферах життя суспільства: громадській, економічній, освітній, виховній, культурній, оздоровчій.

Одним із сучасних напрямків соціальної роботи з молоддю є соціальний супровід, який передбачає здійснення: службами у справах неповнолітніх, центрами соціальних служб для молоді системного обліку та догляду дітей і молоді, які опинилися в складних життєвих ситуаціях; систематичних і комплексних заходів, спрямованих на подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення соціального статусу дітей та молоді; низки заходів, спрямованих на подолання різних видів залежностей, які завдають шкоди психічному й фізичному здоров'ю дітей та молоді; соціальної опіки щодо дітей з вадами фізичного та розумового розвитку.

До проблеми соціального супроводу зверталися Т.Шанскова, М.Бітянова, Г.Бевз, В.Кузьмінський, О.Нескучаєва, К.Соколова, А.Капська, Н.Комарова, І.Пеша та ін.

Нормативно-законодавче визначення базових принципів соціального супроводу міститься у Порядку здійснення соціального супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах [2]. Зокрема називають такі:

- добровільність,
- активна участь сім'ї або особи в подоланні складних життєвих обставин,
- повага до людини,
- індивідуальний та диференційований підхід,
- толерантність та гуманізм,
- системність,
- комплексність,
- безоплатність,
- доступність соціальних послуг,
- пріоритетність інтересів сім'ї в цілому й окремих її членів,
- збереження цілісності сім'ї.

Згідно Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» соціальний супровід – це вид соціальної роботи, спрямованої на забезпечення оптимальних умов життєдіяльності сім'ї, дітей та молоді, шляхом надання необхідних соціальних послуг, допомоги та здійснення відповідних заходів.

Виклад основного матеріалу. Надання соціальних послуг у ході соціального супроводу здійснюється на регулярній основі: індивідуально кожному члену родини; усім членам родини; індивідуально або в групах з осіб, які складають значиме соціальне оточення особи чи сім'ї (найближчі родичі, сусіди, друзі тощо); в групах взаємопідтримки та взаємодопомоги.

Таблиця 1. Потреби та форми підтримки клієнта на різних стадіях зміни поведінки

Етап	Потреби клієнтів відповідно до кожного етапу	Форми підтримки клієнта спеціалістом
Стадія байдужості	Інформаційні (потреба у розумінні особливостей професійної діяльності соціального працівника).	Налагодження контакту із сім'єю; Подолання недовіри та психологічного захисту за умови можливого втручання в сім'ю.
Стадія роздумів	Особистісно-психологічні (потреба у визнанні наявності в житті суттєвої проблеми, власної відповідальності за її вирішення).	Вивчення стану дітей та ставлення до них зі сторони оточення; Аналіз розповідей кожного із членів сім'ї про проблеми і потреби родини та шляхи їх подолання.
Підготовча стадія	Потреба в розумінні та підтримці з боку соціального працівника; Потреба у рішучості для прийняття рішень з метою покращення свого життя.	Виявлення ресурсів сім'ї та її найближчого оточення; Інформування сім'ї про соціальні послуги, які вона може отримати; Інформування членів сім'ї щодо кваліфікації фахівців та забезпечення конфіденційності соціальних послуг; Отримання згоди на майбутнє співробітництво.
Стадія дій	Матеріально-побутові (потреба у покращенні умов проживання); Педагогічні (потреба у зміні стилю виховання дітей); Медичні (потреба у лікуванні різного роду хвороб/залежностей, зміна способу життя); Психологічні (потреба у покращенні внутрішнього психоемоційного стану, навчання навикам вирішення конфліктів тощо); Юридичні (потреба у створенні банку необхідних документів для отримання соціальних послуг).	Підвищення виховного потенціалу батьків, навчання батьків ефективним методам виховання; Покращення психоемоційного стану в сім'ї, допомога у вирішенні конфліктних ситуацій; Сприяння у працевлаштуванні членів сім'ї; Оформлення або відновлення документів, реєстрації, отримання громадянства; Покращення матеріального становища сім'ї, допомога в залученні додаткових ресурсів, гуманітарна допомога; Сприяння у поліпшенні житлово-побутових умов, придбання житла, ремонт, покращення санітарно-гігієнічних умов; Допомога в подоланні залежностей, мотивація батьків щодо здорового способу життя; Відновлення соціальних зв'язків членів сім'ї; Сприяння в оформленні належних соціальних виплат та допомог; Психологічна підтримка, психодіагностика, психокорекція; Сприяння в медичному обстеженні та лікуванні Проведення профілактичної роботи з батьками щодо належного виконання батьківських обов'язків; Сприяння у вирішенні соціально-побутових проблем; Мобілізація власних ресурсів сім'ї для вирішення проблем у подальшому; Юридичні консультації, консультації з питань чинного законодавства.
Стадія підтримки	Потреба у самореалізації та самовдосконаленні; Потреба у незалежності в діях; Потреба в особистісній мотивації та самопідтримці.	Підтримка членів сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, у вирішенні життєвих проблем, які вони не спроможні подолати за допомогою власних засобів і можливостей; Попередження появи нових складних життєвих обставин; Створення умов для подальшого самостійного розв'язання життєвих проблем, які з'являються.

Соціальний супровід передбачає комплекс соціальних послуг, спрямованих на допомогу у розв'язанні проблем сім'ї чи особи, що спричинили складні життєві обставини, які вона не може подолати самостійно, визначення головної проблеми, що провокує неблагополуччя, вирішення якої дозволить сім'ї чи особі в подальшому забезпечити належне функціонування.

Враховуючи ті обставини, що соціальний супровід передбачає зміни поведінки та стилю життя клієнта, при плануванні завдань та оцінці досягнень соціальний працівник повинен враховувати стадії змін і відповідно до них застосовувати методи впливу.

У таблиці 1 зображено етапи зміни поведінки клієнта, його потреби на кожному із етапів, зокрема інформаційні, особистісно-психологічні, матеріально-побутові, медичні, психологічні, юридичні та форми підтримки клієнта фахівцем соціальної сфери.

Стадія байдужості говорить про те, що людина не усвідомлює того, що у неї є проблема і всерйоз не думає про необхідність зміни поведінки.

Стадія роздумів свідчить про те, що людина починає усвідомлювати проблему.

Підготовка до дії або рішення засвідчує, що людина володіє достатньою інформацією про наявну проблему та починає шукати вихід із ситуації.

Стадія дій. Поступово особа змінює свою поведінку, починає вірити у власні можливості, проявляють перші зміни поведінки.

Підтримка дії. Прагнення запобігти поверненню до минулого способу життя, проявляється страх можливості рецидиву та невпевненість у своїх силах.

Саме на цьому етапі дуже важливими є підтримка найближчого оточення та допомога соціального працівника [1].

Висновки. Отже, можна говорити про те, що індивідуальна робота з клієнтом, яка передбачає надання допомоги у розв'язанні психологічних, міжособистісних, соціальних проблем на основі вивчення індивідуальних потреб і можливостей особистості, є широко застосовуваним і ефективним методом соціальної роботи. У процесі такої взаємодії соціальний працівник вибудовує схему надання клієнту соціальної допомоги, в першу чергу, враховуючи його індивідуальні особливості і потреби.

Список використаної літератури

1. Капська А.Й. Пеша І.В. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 232 с.
2. Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах: М-во України у справах сім'ї, молоді та спорту, 2008 р. (Наказ №1795 від 25.04.2008 р.).

Овчарова Валерія Сергіївна

аспірантка

Запорізький національний університет

м.Запоріжжя, Україна

leraovcharova@gmail.com

ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОГО ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Вступ. Соціальна робота постає ефективним інструментом для розв'язання проблем громад, а реформа децентралізації дала для цього більше повноважень і ресурсів. Без перебільшення можна говорити, що майбутнє існування громади безпосередньо залежить від наявності та перспектив розвитку в громаді людського ресурсу, а отже, розуміння особливостей роботи з молоддю стає все більш актуальним. Враховуючи це, особливої цінності набуває дослідження та практичний досвід з організації соціальної роботи з молоддю, які спираються на розуміння її особливостей, пов'язаних з новими суспільними трансформаціями та викликами.

Виклад основного матеріалу. Соціальна робота з молоддю як окремий напрямок соціальної роботи проаналізована у роботах А.Капської,

Я.Кондратьєвої, С.Григор'єва. Волонтерська діяльність в системі соціальної роботи досліджена в роботах О.Безпалько, Р.Вайнола та Т.Лях,. Аналізували специфіку соціальної роботи в громаді у своїх роботах Т.Семигіна та Г.Слозанська. Водночас у науковій літературі ще відчувається брак досліджень, які б висвітлювали особливості залучення молоді до волонтерської діяльності у розрізі соціальної роботи в громаді в умовах децентралізації.

На нашу думку, здійснення соціальної роботи з залучення молоді до волонтерської діяльності на рівні громади може вважатись ефективним тоді, коли така діяльність буде, з одного боку, задовольняти індивідуальні потреби молоді, а з іншого – вирішувати проблеми громади. Спираючись на дослідження, ми узагальнили найбільш пріоритетні проблеми новост-

ворених громад: кадрові, інфраструктурні, фінансові та ті, що пов'язані з соціальним капіталом [1; 5], проаналізували ціннісні орієнтири молоді (здоров'я, безпека, матеріальний добробут), проблеми національного (війна на Сході України, незадовільний рівень життя, корупція) та локального рівня (реконструкція доріг/тротуарів, лікарень, місць відпочинку), що турбують молодь, її інтереси та потреби (профорієнтаційні, спортивні заходи, отримання навичок співробітництва) [2; 3]. Базуючись на результатах досліджень, ми вважаємо за доцільне визначити фактори, врахування яких при залученні молоді до волонтерської діяльності в межах соціальної роботи буде значно підвищувати ефективність – тобто, мати позитивний вплив і на молодь і на громаду:

1) *суб'єкт-суб'єктні відносини*, які у взаємодії соціального працівника з молоддю будуть передбачати дотримання принципу «участі молоді». Врахування цього фактору, з одного боку, буде відповідати бажанням молоді займати суб'єктну позицію стосовно власного життя та впливати на навколишнє середовище [2], а з іншого, буде сприяти розв'язанню проблеми з соціальним капіталом у громаді. «Участь молоді» визначають як право молоді брати на себе відповідальність та обов'язки у повсякденному житті на місцевому рівні, а також право демократичними методами впливати на своє життя [6]. Цей принцип буде мати своє практичне відображення у спільному плануванні з молоддю основних волонтерських проєктів або стратегічної діяльності, концентрацію не тільки на сфері дозвілля, але й на вирішенні проблемних сфер громади, які турбують молодь. Це буде сприяти поширенню серед молоді основних демократичних цінностей, які є важливою протигагою патерналізму, який може бути причиною проблем розвитку соціального капіталу в громадах.

2) *орієнтація на індивідуальні інтереси молоді та мотиваційні особливості участі молоді у вирішенні суспільних проблем*. Результати щорічного опитування молоді фіксують потреби молоді в отриманні навичок співпраці та значний інтерес до заходів, що сприяють професійному розвитку молоді [2]. Такі особливі потреби та інтереси молоді обов'язково потрібно враховувати для її залучення до волонтерської діяльності. Широкий спектр соціальних послуг дозволяє представникам молоді, залученим до волонтерства спробувати різний досвід, який може стати цінним у їх подальшій професійній діяльності. Якщо долучати волонтерів, наприклад, до діяльності структур, що надають соціальні послуги, до будівництва партнерств з місцевим бізнесом або фандрейзингової діяльності, то це дозволить молоді поспілкуватись з потенційними працевлаштувачами свого населеного пункту проживання або найближчих місць. Знайомство з місцевим ринком праці, розуміння можливостей реалізації власних професійних перспектив та особливо-

стей місцевого бізнес-середовища буде сприяти тому, що молодь залишиться будувати власну кар'єру на території громади. Отже, цей фактор буде не тільки задовольняти потреби молоді у професійному становленні, але й потенційно допоможе вирішити кадрові проблеми громади.

3) *орієнтація на вирішення конкретних проблем громади*. При здійсненні соціальної роботи, фахівець не тільки допомагає у вирішенні проблем окремих категорій населення, але й, розуміючи місцевий контекст, орієнтується на вирішення проблеми громади. Аналіз напрацювань міжнародних науковців щодо соціальної роботи в громаді, демонструє, що активізація громади задля розв'язання місцевих проблем є одним з важливих завдань соціальної роботи на рівні з проведенням індивідуальної роботи з клієнтом [4, с. 44-45]. Організація волонтерського руху є однією з форм активізації громади та інструментом стимулювання людей до спільної діяльності для розвитку громади. Предметом такої діяльності може і повинно бути розв'язання конкретних проблем громади – як інфраструктурних, так і фінансових. Звичайно, що деякі інфраструктурні проблеми, наприклад, такі як будівництво доріг, потребують значного фінансування і їх буде складно вирішити через волонтерські ініціативи. Але, наприклад, облаштування місць для дозвілля та інших громадських просторів – що також є пріоритетною проблемою мешканців громад, і проблемою, що турбує молодь зокрема, цілком може бути вирішено зусиллями волонтерів з-поміж молоді. Реалізація волонтерських проєктів з благоустрою буде сприяти отриманню швидкого результату від волонтерської участі, що є вкрай важливим з урахуванням наявної проблеми зневіри молоді у власних силах та в тому, що їхня участь впливова та призведе до бажаних молоддю змін [3, с. 53].

Висновки. Соціальна робота в громаді повинна реагувати на ті нові виклики, які постали перед новоствореними громадами в контексті децентралізації. В системі соціальної роботи в громаді соціальна робота з молоддю є одним із пріоритетних напрямків, тому що молодь – це ключовий ресурсний потенціал для розвитку громади. На нашу думку, ефективність соціальної роботи з молоддю на рівні громади з залучення її до волонтерської діяльності визначається позитивним впливом такої діяльності на громаду та на молодь зокрема. У своїй роботі ми виділили фактори, що допомагають досягти такої ефективності в процесі залучення молоді до волонтерської діяльності на рівні громади: взаємодія на основі суб'єкт-суб'єктних відносин; орієнтація на індивідуальні інтереси молоді та мотиваційні особливості участі молоді у вирішенні суспільних проблем; орієнтація на вирішення конкретних проблем громади.

Список використаної літератури

1. Аналітичний звіт дослідження «Децентралізація та реформа місцевого самоврядування: результати четвертої хвилі дослідження». Київський міжнародний інститут соціології, 2019. URL: http://www.kiis.com.ua/materials/pr/20191103_decentralisation/decent_ukr.pdf

2. Аналітичний звіт з проведення репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді в Україні / Боярко І., Злуніцина Т. та інш., Київ, 2019. 92 с. URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2020/02/12/22/Analitichnii_ZVIT_2019.pdf
3. Аналітичний звіт «Становище молоді в Україні» / А.Думчева, О.Сакович, С.Савчук та інш., Київ, 2019. 79 с. URL: <http://www.un.org.ua/images/documents/4790/THE%20STATE%20OF%20YOUTH%20IN%20UKRAINE%202019%20%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf>
4. Безпалько О.В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи: монографія. Київ: Наук. світ, 2006. 408 с.
5. Весперіс С.З., Решетняк Я.В. Децентралізація: проблеми новосформованих об'єднаних територіальних громад. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 19 (1). С. 46–50.
6. Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life. Adopted by the Congress of Local and Regional Authorities of Europe on the 10th session, May 21, 2003. URL: <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-1510/Revised%20European%20Charter%20on%20the%20Participation%20of%20YYP.pdf>

Олійник Галина Михайлівна

кандидат педагогічних наук, викладач

кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Тернопільський національний педагогічний університет імені В.Гнатюка

м.Тернопіль, Україна

galochka_ua@ukr.net

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

В Україні відбуваються широкомасштабні процеси соціально-економічних і політичних змін, коли максимально загострюються суспільні суперечності. Протягом багатьох років державна підтримка людей з особливими потребами зводилась до певного матеріального забезпечення (пенсійні виплати), надання медичних послуг (діагностика, лікування) та освіти (навчання у спеціальних навчальних закладах). Поряд з цим, більшість людей, маючи обмеження, були ізольовані від навколишнього світу.

Особливу категорію людей з особливими потребами становлять діти. До цієї категорії відносяться діти, які мають обмеження життєдіяльності, що призводить до соціальної дезадаптації внаслідок порушення росту і розвитку дитини, здатності до пересування, самообслуговування, орієнтації, контролю за поведінкою, навчання та трудової діяльності [1, с. 4].

Створення оптимальних умов для життєдіяльності, відновлення втрачених контактів з навколишнім світом, успішного лікування і подальшої корекції, психолого-педагогічної реабілітації, соціально-трудової адаптації та інтеграції цих людей в суспільство належить сьогодні до першочергових державних завдань.

Науковий аналіз проблеми соціальної адаптації дітей з особливими потребами пов'язується з дослідженнями таких її складових частин, як процес індивідуальної адаптації, роль різноманітних соціальних інститутів у роботі з дитячим контингентом та ін. Необхідно визнати, що дослідження соціальної адаптації дітей з особливими потребами не знайшло широкого відображення в науковій літературі. Суть процесу соціальної адаптації досліджували А.Арнольдс, Л.Буєва, Л.Коган, Т.Кисельова,

Ю.Красильников та ін. Загальні проблеми інвалідності, психологічні особливості людей з особливими потребами розкриті в роботах А.Асмолова, Л.Виготського, Т.Добровольської, А.Леонтьєва, А.Лурія.

Проте дані дослідження відображають лише окремі сторони проблеми соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами.

Проблема адаптації до умов навчального закладу виникає в дитини будь-якого віку, коли вона вперше приходиться у ясла або дитячий садок. Для такої дитини все незвично: відсутність близьких, незнайоми дорослі, багато дітей, новий розпорядок дня, нове приміщення, незвичні умови. Нове життя потребує від дитини трансформації сформованого раніше стереотипу поведінки. Як відомо, він формується вже з перших днів життя в родині й до 2–3 років стає досить стійким. Така різка зміна звичних форм життя викликає насамперед нервово-психічне напруження, не завжди проходить без труднощів, а в деяких дітей супроводжується важкими емоційними переживаннями. У дітей у період адаптації можуть порушуватися сон, апетит, настрій, набуті раніше позитивні звички й навички, іноді підвищується температура тіла, може спостерігатися тимчасова втрата мови. Життя людини від самого початку і до кінця є адаптацією до середовища.

Соціальна адаптація – процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи стосунків із соціальними об'єктами, інтеграція особистості в соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища [3, с. 7]. Важливу роль у процесі адаптації відіграють

особистісні якості педагога, його чутливість до іншої людини, гуманність у помислах і діях.

Вихователь – головна фігура педагогічного процесу. Його особистий приклад – могутній фактор виховного впливу. Завдяки спілкуванню з дітьми педагог виховує їх не тільки словами, але й своєю особистістю. Не менш важливими є вимоги вихователя у процесі взаємодії з дитиною з особливими потребами. Вони передбачають глибокі знання індивідуально-психологічних особливостей дітей з особливими освітніми проблемами.

Важливим моментом у створенні комфортних умов перебування дітей з особливими потребами в дошкільному закладі є надання їм можливості періодично розвантажуватися, розслаблятися. Для цього можна використати ігри з «клякси» або ігри з папером, які сприяють релаксації. Для зняття агресії, звільнення від негативних емоцій слід боксувати гумову грушу. Ще можна запропонувати дитині виконати певні фізичні вправи, танцювальні рухи.

Отже, важливим чинником соціальної адаптації дітей з особливими потребами в дошкільному закладі є забезпечення їх емоційної рівноваги. Пріоритетна роль у цьому питанні належить вихователю, адже саме він несе відповідальність за ефективність педагогічної взаємодії.

Методика педагогічного впливу є системою засобів організації різнопланової діяльності дітей, що забезпечує її різнобічний розвиток. Розрізняють такі види засобів: гра, слово, музика [5, с.46].

Провідною діяльністю дітей дошкільного і молодшого шкільного віку є гра. Наукові дослідження свідчать, що існують відмінності в кількості та якості та якості ігрових умінь у дітей із вадами та їхніх здорових товаришів. У малюків з особливими потребами гірше розвивається символічне мислення. Наприклад, вони можуть вимагати для гри іграшковий телефон, тоді як їхні однолітки без вад уже використовують еквіваленти – слова, дії, що зображають розмову по телефону, або символічні об'єкти, наприклад, дерев'яний кубик.

Гра є тією універсальною формою діяльності, в середині якої, за визначенням Д.Ельконіна, відбуваються основні прогресивні зміни в психіці та особистості дитини-дошкільника, гра визначає його відношення з оточуючими людьми, готує до переходу

на наступний віковий етап, до нових видів діяльності [2, с.210].

Саме у грі, на фоні яскравих і глибоких позитивних емоцій, формуються перші знання, уміння та навички дитини, закладаються перші цеглини її моральних витоків, інтелекту, фізичної досконалості, набувається перший життєвий досвід. Дитина із особливими потребами не завжди може самостійно вибрати гру або взяти у ній участь. Така дитина більшою мірою залежна від оточення, товаришів та дорослих. Вдало підібрані і вміло проведені ігри стануть гарантованими помічниками у набутті необхідних навичок.

Саме тому все більшого значення набуває ігрова терапія – метод корекції емоційних і поведінкових розладів у дітей шляхом залучення їх до різноманітних ігрових ситуацій.

Л.Френк зауважив, що гра для дітей – це спосіб навчитися тому, чому їх ніхто не зможе навчити, спосіб орієнтації в реальному світі, просторі і часі, спосіб дослідження предметів та людей. Включаючись у процес гри, діти вчаться жити в сучасному світі. Гра допомагає дитині оволодіти цінностями культури, виробити певні навички. Коли діти грають, вони відображають особисту індивідуальність і ближче підходять до внутрішніх ресурсів, які можуть стати частиною їх особистості [4].

Для того, щоб використання ігрової діяльності було ефективним важливо формувати позитивне емоційне ставлення у дитини до гри та приділяти увагу таким компонентам як мотивація до гри, постановка ігрової мети, пояснення правил дій, контролю та оцінки поведінки дитини під час гри. Ефективність проведення ігор передбачає також врахування індивідуально-психологічних особливостей дітей різних категорій з особливими освітніми потребами та реалізацію індивідуального підходу під час гри.

Висновки. Отже, ігрова діяльність є засобом розвитку пізнавальної активності дитини; її здатності сприймати та аналізувати сенсорну інформацію, що забезпечує більш ефективне ознайомлення з довкіллям; розвитку мовленнєвої та комунікативної компетентності дитини; формування у дитини уявлення про саму себе і позитивного ставлення до себе та оточуючих.

Список використаної літератури

1. Бондар В. І. Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин, 2000. 154 с.
2. Ельконін Д. Б. Детская психология: развитие ребенка от рождения до семи лет. Москва: Учпедгиз, 1980. 328 с.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
4. Прохоренко С. Я. Особливості соціальної інтеграції дітей з обмеженими можливостями. Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки. 2013. № 18, Вип. 2 (1). С. 399-411.
5. Сілявіна Ю. Концепт педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в сучасному професійно-педагогічному дискурсі. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. 2016 Вип. 2 (17) С. 44-51.

Орос Олександра Богданівна
кандидат соціологічних наук, доцент
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
oleksandra.oros@uzhnu.edu.ua

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ, ЯКІ ДЕМОНСТРУЮТЬ ПРОТИПРАВНУ ПОВЕДІНКУ

Вступ. Наслідком пандемії, з якою зіткнулося людство сьогодні є не тільки економічна криза, але і соціальна. Тривога, невизначеність та страх перед завтрашнім днем можуть провокувати спалахи девіантних реакцій. В сучасних умовах особливо гостро постає питання не тільки соціального контролю протиправної поведінки, але і інтенсифікація превентивних заходів. Одним із напрямків комплексної превентивної стратегії являється соціальна робота з неповнолітніми правопорушниками.

Виклад основного матеріалу.

Л.І.Анциферова називає такі характерні риси для неповнолітніх, які є факторами ризику протиправної поведінки: несформована, нестійка спрямованість особистості; невеликий життєвий досвід, рівень та ступінь соціалізації; дефіцит самоконтролю, підвищена емоційна збудливість, негативізм, імпульсивність; несформованість стійких моральних позицій, прагнення престижу у референтній групі [1].

Дослідження великої гетерогенної групи з асоціальною поведінкою показало функціональну ефективність на зміщення фокусу із поведінки особистості на емоційні особливості і дозволило виділити підгрупи дітей із афективно-особистісними порушеннями, які демонструють особливо агресивні патерни протиправної поведінки [2]. Тим не менше, причини та умови протиправної поведінки дітей, як і злочинності в цілому, носять соціально обумовлений характер. Вони, перш за все, залежать від конкретних історичних умов життя суспільства, від змісту і спрямованості його інститутів, від сутності та способів вирішення основних протиріч [3].

Зміст соціальної роботи з неповнолітніми правопорушниками визначатиметься як їх психологічними, так і соціальними характеристиками. При оцінці ресурсного потенціалу цієї категорії клієнтів особливу увагу слід звернути на проєкції майбутнього. Необхідно врахувати ризики пов'язані із недовірою та скепсисом правопорушника до пропонованої в рамках соціальної роботи моделі майбутнього. Суб'єктивна уявна конструкція майбутнього неповнолітніх правопорушників відрізняються максимальною невизначеністю в силу їх педагогічної занедбаності, важковиховуваності та схильністю до ризику-

ваної поведінки. Поведінка може визначатися постою за минулі образи, захистом від уявної небезпеки в майбутньому або міфічними загрозами невдалої ініціації.

Майбутнє неповнолітніх, що демонструють протиправну поведінку, є невизначеним, лякає їх, породжує песимізм та відчайдушність. Відновлення балансу між об'єктивною та суб'єктивними моделями неповнолітніх правопорушників є можливим за рахунок корекції соціальних факторів або корекції суб'єктивних моделей дітей. У першому випадку, основою корекції є директивні методи, у другому – більш гнучкі, відновні.

Важливим напрямком соціальної роботи з неповнолітніми, що демонструють протиправну поведінку є профілактика, яка полягає у здійсненні комплексу виховних, соціально-психологічних, соціально-економічних, адміністративно-правових та інших заходів, які запобігають можливості скоєння неповнолітніми правопорушень.

Однією із найбільш ефективних методів превентивної соціальної роботи щодо протиправної поведінки дітей ми вважаємо тривірневу модель запропоновану П.С.Пінейру:

- 1) попередження на соціально-політичному рівні, коли профілактика правопорушень виступає як політична мета;
- 2) профілактика на рівні громади, коли попередження виступають в якості негайних та оточуючих факторів ризику;
- 3) превентивні заходи на рівні ключових ситуаційних факторів.

Висновки. В основі соціальної роботи з неповнолітніми повинні знаходитися такі положення: комплексне дослідження особистості неповнолітнього для здійснення ефективних заходів соціального контролю, комплексного впливу щодо корекції поведінки та фактичного супроводу відновного правосуддя; комплексне вивчення побутових умов життя неповнолітнього, соціально-економічної ситуації та психологічного клімату у родині для визначення ресурсного потенціалу неповнолітнього та можливості цілеспрямованого корекційного та ресоціалізаційного впливу.

Список використаної літератури

1. Анциферова Л.И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая зрелость // Психол. Журнал. 2011. № 1. Т. 15. с.11

2. Атаджикова Ю.А., Ениколопов С.Н. Особенности антисоциального поведения детей и подростков: психопатия и черты холодной бесчувственности. Современная зарубежная психология. 2019. Том 8. № 3. С.16–28. doi:10.17759/jmfr.2019080302
3. Орос О.Б. Детермінація насильницької поведінки серед дітей підліткового віку. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. Київ, 2017. № 1/2 (33/34). С.138-142
4. Пінейру П.С. Доповідь про насильство щодо дітей у світі / редкол.: Шірін Аумірудді-Чіффра, Ненсі Берон, Джо Беркер та ін. К.: Перфект Стайл, 2006. 364 с.

Панок Віталій Григорович

доктор психологічних наук, професор
член-кореспондент НАПН України
Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи
Національної академії педагогічних наук України
м.Київ, Україна
panokvitaly@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Вступ. Децентралізація державного управління, розвиток місцевого самоврядування покликані докорінно змінити усі сфери суспільного життя в нашій країні, в тому числі і систему освіти.

Психологічна служба, як органічна складова системи освіти, також переживає етап реформування. З уведенням укрупнених районів, створенням об'єднаних територіальних громад (ОТГ) змінюються функції або взагалі ліквідуються методичні центри, посади методистів, що відповідають за психологічну службу, подекуди створюються центри професійного розвитку педагогічних працівників (ЦПРПП), подекуди місцева влада не готова до створення подібних центрів [2; 4]. Але у багатьох випадках серед працівників служби панує розгубленість і невизначеність у своєму професійному майбутньому.

Нижче ми наводимо наше бачення перебудови організаційної структури методичного забезпечення працівників психологічної служби – практичних психологів і соціальних педагогів.

Виклад основного матеріалу. Організаційні моделі діяльності психологічної служби *на рівні «ОТГ (район/місто) – заклад освіти».*

Психологічна служба ОТГ (району/міста) має розглядатися у якості основної структурної одиниці психологічної служби системи освіти. У зв'язку з цим, ця ланка психологічної служби має бути укомплектована належним чином і методично і кадрово і матеріально. Організаційна форма – центр психологічного супроводу освіти (ЦПСО). Він може бути самостійною методичною одиницею, або відділом у іншій методичній структурі, наприклад – освітньому сервісному центрі (ОСЦ), ІРЦ, ЦПРПП, або методичному кабінеті при відділі освіти ОТГ. Це – *перша, основна, модель* організації психологічної служби на базовому рівні. Тут забезпечується *вторинна* психологічна і соціально-педагогічна допомога здобувачам освіти і їх батькам. Зрозуміло, що *первинна* допомога

здійснюється працівниками психологічної служби закладів освіти [1; 2].

Зауважимо, що у розвинутих країнах у місцевих громадах (графствах, землях і т.п.), тобто у первинних ланках місцевої влади, існують органи управління освітою а при них – методичні сервісні (ресурсні) центри. Основні функції таких центрів: методична підтримка фахівців закладів освіти; супервізія; проведення методичних нарад, тренінгів для працівників освітніх закладів, короткотермінових курсів підвищення кваліфікації; здійснення методичного контролю; узагальнення передового досвіду; надання безпосередньої кваліфікованої допомоги здобувачам освіти і їх батькам. Очевидно, що подібна модель має бути застосована й у нашій країні.

Друга модель. Застосовується в умовах, коли, через різні причини, не має можливості реалізувати першу: відсутнє фінансування; у керівників освітою відсутнє розумінні необхідності методичного забезпечення діяльності практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти; ОТГ є малочисельною з низьким рівнем фінансової спроможності і т.п. Сутність цієї моделі полягає у розподілі функцій центру психологічного забезпечення між працівниками служби, що працюють у закладах освіти ОТГ (району/міста). Хтось один має виконувати функції координатора, хтось - методиста, хтось – супервізора. Вторинна психологічна допомога здобувачам освіти забезпечується силами працівників служби закладів освіти, які мають відповідні ліцензії.

Третя модель передбачає наявність центру психологічного супроводу освіти але без існування ставок працівників служби в освітніх закладах. У такому випадку за кожним працівником ЦПСО закріплюються заклади освіти, де він має здійснювати свої професійні функції. Така модель застосовується, зокрема, в Канаді у малонаселених територіях.

Друга і третя моделі передбачають надання

всім учасникам освітнього процесу як *первинної*, так і *вторинної* психологічної допомоги.

В умовах перебудови і невизначеності вважаємо найбільш оптимальною формою методичної підтримки фахівців *методичні об'єднання*, які на першому етапі зможуть частково виконувати роль методиста чи методичного центру.

Організаційні моделі діяльності психологічної служби на рівні «*область - ОТГ (район/місто)*».

До структури психологічної служби системи освіти області входять: обласний навчально-методичний центр психологічної служби (ОЦПС), психологічна служба закладів профтехосвіти, психологічні служби закладів вищої освіти (ЗВО), психологічні служби закладів освіти обласного підпорядкування. Обласна психологічна служба у своїй діяльності забезпечує усі напрями і види роботи психологічної служби системи освіти відповідно до нині діючого Положення.

Основні функції ОЦПС: методичний супровід і методичне забезпечення психологічної служби області; проведення підвищення кваліфікації працівників служби; координація діяльності психологічної служби області; здійснення супервізії професійної діяльності працівників служби; планування розвитку мережі психологічної служби; атестація працівників служби; моніторинг розвитку мережі служби області; проведення скринінгів, моніторингів, опитувань всіх учасників освітнього процесу в області або в окремих населених пунктах чи громадах [2].

Перша модель. Обласний центр є структурним підрозділом обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (ОІППО). Керівник обласного центру є керівником психологічної служби області.

Друга модель. Центр є самостійною організацією, що має статус навчально-методичного центру з усіма правами юридичної особи. Підпорядкований він безпосередньо обласному департаменту освіти і науки. Директор (завідувач) центру є керівником психологічної служби області.

Третя модель – об'єднані центри. Вони схожі з центрами другої моделі, але до їх складу входить також обласний ресурсний центр інклюзивної освіти. До складу об'єднаного центру можуть входити також інші підрозділи, зокрема – центр розвитку дитини, консультативний кабінет, тренінговий центр та ін.. У цій моделі об'єднані методичні, навчальні і практичні функції. Такі центри можуть надавати як *первинну*, так і *вторинну* психологічну допомогу учасникам освітнього процесу. Ця модель видається найбільш перспективною.

Висновки. Збереження психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу – головна мета діяльності психологічної служби системи освіти [2;3]. Реалізація цього завдання можливе тільки за умови ефективного функціонування структури науково-методичного забезпечення діяльності фахівців. Остання, у свою чергу, має бути адаптована до управлінських змін в освіті, які обумовлює децентралізація.

Список використаної літератури

1. Методичні рекомендації щодо впровадження циклограм діяльності працівників психологічної служби: метод. рек. / авт.-упор.: В.М.Горленко, Ю.А.Луценко, В.Д.Острова, Н.В.Сосновенко, І.І.Ткачук; за заг. ред. В.Г.Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 132 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/709623/1/%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%B3.pdf>
2. Панок В.Г. (2020). Концепція психологічного супроводу освітніх реформ у діяльності психологічної служби. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2(1). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-9-1>
3. Панок В.Г. Psychological and Educational Support of Students` Self-regulation Development // International Journal of Management (IJM) Volume 11, Issue 4, April 2020, pp. 326-338, / Oksana Furman, Serhii Shandruk, Elvira Gerasymova, Vitalii Panok, Olena Vasylykiv, Maryna Lukashuk/ Article ID: IJM_11_04_033 (Journal Impact Factor (2020): 10.1471 (Calculated by GISI) www.jifactor.com , ISSN Print: 0976-6502 and ISSN Online: 0976-6510) Scopus Indexed
4. «Про затвердження Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників (проект Постанови КМУ). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-postanovi-kmu-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-centr-profesijnogo-rozvitku-pedagogichnih-pracivnikiv?fbclid=IwAR3vu0pDiwOAFkmwQ217nMCC0co-xULQB7nwCp4f6siL-jKownUp7qdZnrI>

Панченко Вадим Федорович
старший викладач
факультет післядипломної освіти
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна
vadim_panchenko@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИХ ІНДИКАТОРІВ У ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ЯК ЧИННИК НЕЕФЕКТИВНОГО НАДАННЯ ОБ'ЄДНАНИМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ І ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У ЦЬЙ СФЕРІ

Вступ. Парламентські слухання у Верховній Раді України від 23.03.2016 «Шляхи розвитку фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації влади», які вперше відбулись після 1998 року з питання розвитку цієї сфери, стали своєрідною платформи для реалізації комплексу соціально значущих питань щодо вирішення завдання формування здорового способу життя громадян України, в тому числі в сільській місцевості.

За результатами цих Парламентських слухань було прийнято Постанову Верховної Ради України від 19.10.2016 № 1695-VIII «Про забезпечення сталого розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації влади» [1], в якій хоча з великим запізненням, але було передбачено стратегічні завдання, серед яких передбачено невідкладно затвердити Державну цільову соціальну програму розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року (далі – Державна цільова соціальна програма), запропонувати механізми відповідальності керівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування за створення належних умов для ведення здорового способу життя та забезпечення фізіологічних норм рухової активності школярів та студентів, нормативів фізичної підготовленості населення, виписати чіткі рекомендації щодо формування на місцях ефективної моделі здійснення функцій з управління дитячо-юнацькими спортивними школами (далі – ДЮСШ), уникнення дублюючих функцій у системі місцевих органів виконавчої влади тощо.

Виклад основного матеріалу. За результатами нашого дослідження щодо ефективності виконання Державної цільової соціальної програми встановлено, що серед очікуваних результатів її виконання передбачалось залучення до 13 відсотків дітей та молоді віком від 6 до 18 років до занять у ДЮСШ, створення умов для розвитку резервного спорту та ефективного поповнення складу національних збірних команд шляхом забезпечення функціонування та удосконалення мережі закладів фізичної культури і спорту цього типу у кількості 1298 ДЮСШ на 2020 рік [2].

У зазначених ДЮСШ передбачалось забезпечити відбір осіб, які мають високий рівень підготовленості та здатні під час проведення спортивних заходів витримувати значні фізичні та психологічні на-

вантаження, для подальшого залучення їх до резервного спорту, а чисельність учнів і вихованців ДЮСШ мала поступово збільшуватись від запропонованого початкового опорного індикатора – чисельності вихованців ДЮСШ у кількості 371 786 осіб станом на 2017 рік до 381 011 осіб станом на 2020 рік.

В ході аналізу результатів виконання запланованих показників розвитку сфери фізичної культури і спорту виявлено, що початкові опорні індикатори залучення дітей до занять у ДЮСШ, що встановлені у Державній цільовій соціальній програмі та реальна чисельність учнів і вихованців ДЮСШ станом на початок 2017 року, у порівнянні з вказаними показниками Звітності за формою № 5-ФК (річна) «Звіт дитячо-юнацької спортивної школи (спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи олімпійського резерву)» (далі – державні статистичні дані по ДЮСШ за формою 5-ФК) мають значні негативні розбіжності [3].

Так державні статистичні дані по ДЮСШ за формою 5-ФК станом на початок 2017 року (безпосередньо перед затвердженням Державної цільової соціальної програми) вказують на те, що в Україні функціонувало 1293 ДЮСШ та відповідно в яких уже навчалось 493 246 учнів, водночас у Державній цільовій соціальній програмі було передбачено всього 371 786 учнів для тренування у 1292 ДЮСШ на 2017 рік [3].

При цьому відповідно до статистичних даних Державної служби статистики України чисельність осіб віком від 0 до 17 років станом на 2017 рік становило 7 млн. 615 тис. 600 осіб, а природний рух цієї категорії з 2005 року мав сталі негативні тенденції: станом на початок 2017 року (також термін затвердження Державної цільової соціальної програми) щорічне природне зменшення осіб віком від 0 до 17 років складало в середньому 127 133 особи [4].

Таким чином в ході нашого дослідження підтверджується виявлення у Державній цільовій соціальній програмі значно заниженого опорного індикатора зростання залучення осіб, що мають можливість навчатись у закладах фізичної культури і спорту типу ДЮСШ та можна зробити висновок про те, що під час формування опорних індикаторів зростання не враховано щорічне стале природне зменшення осіб віком від 0 до 17 років.

Варто звернути увагу на те, що Державна цільова соціальна програма формувалась тривалий період з 2015 року по 2017 рік, де їй передувала Концепція Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9.12.2015 № 1320-р, що в свою чергу вказує на виключення технічних помилок під час формування опорних показників [5].

Застосування у Державній цільовій соціальній програмі значно заниженого опорного індикатора потягнуло наступні наслідки. Так станом на початок 2020 року в Україні чисельність дітей віком 6-18 років складала усього 5 млн. 620 тис 624 осіб.

Між тим, в самій Державній програмі передбачено залучити до 13 відсотків дітей та молоді віком від 6 до 18 років до занять у ДЮСШ, загальна чисельність яких зазначена вище, тобто прогнозовано 730 тис. 682 особи [6].

Між тим, у Державній цільовій соціальній програмі визначено темпи зростання учнів ДЮСШ до 2020 року до 381 тис. 011 осіб за наявності 1298 ДЮСШ. У той же час за державними статистичними даними за формою 5-ФК у ДЮСШ у 2019 році вже тренувалось 460 тис. 175 вихованців, що становить 8,18 відсотка дітей віком від 6 до 18 років від їх загальної чисельності.

Таким чином центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері фізичної культури і спорту, не передбачив застосування наявних завчасно відомих

індикаторів для забезпечення створення умов для тренування в ДЮСШ для 270 тис. 506 дітей віком від 6 до 18 років, що на нашу думку унеможливило формування повноцінного складу резервного спорту. При цьому навіть збільшення фінансування в 2020 році не змогло вплинути на розвиток резервного спорту шляхом залучення до 13 відсотків дітей та молоді віком від 6 до 18 років до занять у ДЮСШ.

Висновки. В ході нашого дослідження виявлено застосування завідомо неточних фахово необґрунтованих даних для формування окремих опорних і водночас соціально значущих показників зростання певного сектору сфери фізичної культури і спорту у Державній цільовій соціальній програмі, внаслідок чого об'єднані територіальні громади особливо сіл і селищ, в умовах реформи децентралізації влади не приділили належної уваги навіть збереженню ДЮСШ, чисельність яких станом на 2020 рік зменшилась до 1231 ДЮСШ замість 1298 ДЮСШ, запланованих для фінансування у Державній цільовій соціальній програмі.

Причинами такого підходу на нашу думку є не врегульовані на законодавчому рівні вимоги статті 14 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5.10.2000 № 2017-III щодо створення дієвих Державних соціальних нормативів у сфері обслуговування закладами фізичної культури та спорту, які в умовах децентралізації влади мають бути затверджені виключно постановою Кабінету Міністрів України.

Список використаної літератури

1. Про забезпечення сталого розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації влади: Постанова Верховної Ради України від 19.10.2016 № 1695-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1695-19> (дата звернення: 13.09.2020).
2. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 115. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-%D0%BF>.
3. Звітність за формою № 5-ФК (річна) «Звіт дитячо-юнацької спортивної школи (спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи олімпійського резерву)» станом на 01.01.2017 / Міністерство молоді та спорту України. <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/30125>
4. Природний рух населення у 2017 році: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Концепція Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9.12.2015 № 1320-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1320-2015-%D1%80#n12>.
6. Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2020 року : статистичний збірник Державної служби статистики України. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2020/roz_nas20.pdf.

Перепада Ольга Михайлівна
кандидат психологічних наук
лабораторія прикладної психології освіти
УНМЦ практичної психології і соціальної роботи
м.Київ, Україна
psyvolga@gmail.com

ЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ В ОСВІТІ

Вступ. З переходом переважної більшості психологічних послуг як в сфері загальнодопомогаючих професій як то приватні психологи, психотерапевти, так і в сфері надавачів освітньо-психологічних послуг (практичні психологи закладів загальної освіти усіх видів) на дистанційні види діяльності, актуалізувалася нагальна проблема окреслення етико-психологічних, компетентнісних та особистісно-екологічних питань в професійній діяльності практичних психологів системи освіти.

Звертаючись до єдиного, прийнятого на державному рівні в Україні законотворчого акту – Етичного Кодексу психолога, (прийнятий на I Установчому з'їзді Товариства психологів України 20 грудня 1990 року в м. Києві) [3], можемо зосередитись, скоріше, на відсутності врахування вузько-специфічних аспектів роботи практичного психолога системи освіти. Зокрема, акцентуючи увагу на основних етичних принципах Кодексу, можемо визнати, що від самого початку посадові обов'язки практичного психолога в системі освіти не передбачають дотримання професійного Кодексу. Також, попри те, що в усіх нормативних документах психологічної служби є посилення на Етичний кодекс психолога, він не затверджений жодним нормативним документом Міністерства освіти і науки.

На відміну від системи освіти, етичні норми діяльності більш чітко відрегульовані в соціальній сфері – ще в 2005 році Міністерством у справах молоді та спорту було прийнято наказ «Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України» (№1965 від 2005.09.09). Вказаний нормативний акт об'єднує спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України і ґрунтується на міжнародних етичних принципах і стандартах соціальної роботи, визначених на загальних зборах Міжнародної Федерації соціальних працівників (IFSW) у м. Коломбо (Шрі-Ланка) 6-8 липня 1994 р. [4].

Наразі, з тими вимогами, які ставить перед нами реформа освітньої галузі, обставинами, створеними необхідністю забезпечувати психологічний супровід освітнього процесу в змішаному очно-дистанційному форматі, дотримання етичних норм в своїй діяльності постає в більш актуалізованому контексті.

З огляду на умови здійснення часткової онлайн діяльності практичних психологів все більш актуальними постають питання етичних принципів та стандартів в роботі, дотримання особистих та профе-

сійних кордонів, робочого часу та включеності в освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Окреслюючи необхідність мати більш спеціалізований нормативний документ, що регламентуватиме етичні аспекти діяльності практичного психолога системи освіти, можна звернути увагу на уже існуючі невідповідності функціональним обов'язкам діючого Кодексу.

Зокрема, в частині першого принципу «Відповідальність» [3] (п.1.4.), де на психологів (не практичних) покладається відповідальність за «надійність використовуваних методів та програмного забезпечення, валідність обробки даних досліджень, у тому числі і тих, які проводяться з використанням комп'ютерних технологій».

Причини: не кожен (скоріше, рідко який) навчальний заклад має ліцензоване програмне забезпечення для роботи саме психолога; лише в останні роки почали ліцензуватися користувачі окремих психодіагностичних методик, решта методик використовуються на власний розсуд. Звичайно, на державному рівні була спроба взяти під контроль методики, якими користуються спеціалісти психологічної служби (наказ Міністерства освіти і науки України №330 від 20.05.2001 року «Про затвердження Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України» [5], однак така гарна на самому початку свого зародження ідея з часом була зведена нанівець: інколи – через банальну відсутність коштів на таку експертизу, з часом – через ліквідацію тих самих центрів практичної психології та соціальної роботи, або через відсутність на місцях фахівців, здатних таку експертизу здійснювати. В результаті – кожен молодий спеціаліст щоразу наступає на одні й ті ж граблі, формуючи свою власну картотеку тестових методик для користування. Знову ж таки, можна звернутись до уже готових та систематизованих збірників тестових методик, частина з яких, однак, все ж не пройшли апробацію та валідацію українською мовою.

Наступний принцип «Компетентність» [3], також має певні зауваження про невідповідність реаліям, пануючим в психологічній частині освітньої сфери. Насправді можна позаздрити ентузіазму практичних психологів освіти, які більше половини своєї заробітної плати витрачають на самоосвіту, стаючи учасниками вартісних освітніх проєктів, якими переповнений ринок країни в різних сферах психологічних послуг: від сертифікованих поважних довготри-

валих програм навчання в одному із психотерапевтичних напрямків (гештальт, позитивна психотерапія, транзактний аналіз, когнітивно-поведінкова психотерапія та ін.) до вузькоспеціалізованих короткотривалих семінарів та курсів.

Однак, якщо говорити про особистісну працьованість психологів, то, зважаючи на рівень місячного доходу від офіційної роботи, це недоречно. Психолог в освітньому закладі залишається підпорядкованим вимогам, насамперед, закладу, в якому він працює, професійним та особистісним особливостям керівництва закладу, колективу, в якому він \ вона працюють. Необхідність балансувати на межі професійності та особистісних взаємодій часто привносить дисонанс в особистісну структуру особистості психолога, при цьому, досить часто перевага надається саме особистісним контактам та взаємодіям, що, в свою чергу, протирічить змісту Етичного кодексу психологів України, тобто, вже самі умови професійної діяльності обумовлюють порушення спеціалістами свого етичного кодексу.

Наступні два принципи «Захист інтересів клієнта» та «Конфіденційність» [3] також мають бути адаптованими до реалій, адже здійснення необхідної психодіагностичної, прописаної в посадових обов'язках роботи з учасниками освітнього процесу, включає не лише учнів / вихованців освітнього закладу, але й трудовий колектив, з яким психолог уже має подвійні стосунки, коли здійснює будь-яку із видів своєї діяльності виступаючи і як практичний психолог закладу і як член цього трудового колективу.

Частина міжсекторальної взаємодії закладу освіти передбачає взаємоінформування дотичних структур (служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді). При цьому, лівова частина інформативної складової належить спеціалістам психологічної служби, отже і в цій частині відбувається порушення етичних засад роботи психолога.

Не відповідає дійсності і наступний принцип «Етичні правила психологічних досліджень», адже, в

силу системної роботи в освітній галузі психологом можуть проводитись дослідження, які він зобов'язаний проводити, виступаючи лише технічним працівником.

Досить відверто останнім часом в батьківських спільнотах в соціальних мережах, на телевізійних платформах та ток-шоу, обговорюються питання професійності практичних психологів системи освіти, добровільності участі дітей в психодіагностичних дослідженнях та конфіденційності отриманих результатів. Подібний досвід провокує психологів уникати відвертих суджень, зосереджуючись на загальних фразах та кальках, які не несуть в собі змістовного навантаження та демонструють роботу психолога в закладі освіти як непродуктивну, що, в свою чергу, підриває довіру до самого інституту психології в системі освіти.

Висновки. Нові вимоги, які ставить перед психологічною службою закладу освіти реформа освітньої галузі, ускладнюють подальшу орієнтацію на керівництво Етичним кодексом психолога України в своїй професійній діяльності та спонукають до вирішення питання розробки, суспільного обговорення та прийняття нової редакції Етичного кодексу практичного психолога в системі освіти України. При розробці та обговоренні нового нормативного документу варто орієнтуватися на уже існуючі етичні стандарти в психологічній спільноті: Meta-Code of Ethics (efpa) [8], Американської психологічної Асоціації (APA) [2], загальної декларації етичних принципів для психологів (IUPsyS) [6], Європейської федерації професійних психологічних асоціацій (EFPPA) [7].

До етичних трансформацій активно долучаються професійні спільноти країни: мають або в процесі розробки власні етичні кодекси / принципи УАТА (Української асоціації транзакційного аналізу), ВПА (Всеукраїнської психодіагностичної асоціації), УСП (Етичний кодекс Української спілки психотерапевтів, НПА (Національної Психологічної Асоціації) та інших професійний спілок психологів \ психотерапевтів.

Список використаної літератури

1. Вачков И. В., Гриншпун И. Б., Пряхников Н.С. Введение в профессию «психолог»: учебное пособие. Москва: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2002. 464 с.
2. Этические стандарты психолога. Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists. URL: <https://www.apa.org/international/pi/2008/10/gauthier#:~:text=The%20Universal%20Declaration%20of%20Ethics%20Principles%20for%20Psychologists%20describes%20those,humanity%2C%20and%20morality%20will%20prevail> (accessed on: 04.09.2020).
3. Етичний кодекс психолога. Психолог, 2004. №43 (139). С.1-4 (вкладка).
4. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України (переглянута) / [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ssm.kiev.ua/index.php/doromoga/53-obitnucyz.html>. (дата звернення: 03.09.2020).
5. Панок В. Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога. Практична психологія та соціальна робота. К., 1998. № 4. С. 5-7; № 5. С.4-6.
6. Тарасова Е. В., Черемухин А.Д. Представления психологов-консультантов об этических ценностях, профессиональной устойчивости и жизнеспособности в деятельности. Universum: психология и образование: Электронный научный журнал, 2017. № 4 (34). URL: <https://7universum.com/ru/psy/archive/item/4615> (дата обращения: 05.09.2020).
7. Яблонська Т. М., Булатевич Н. М. Етичні виміри діяльності психолога в практиці психологічного консультування. Психологічний часопис, 2018. №5. С.237-251. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2018_5_17 (дата звернення: 03.09.2020).
8. Meta-Code of Ethics. URL: <http://ethics.efpa.eu/metaand-model-code/meta-code> (accessed on 04.09.2020).

Повідайчик Михайло Михайлович
кандидат економічних наук, доцент
кафедра кібернетики і прикладної математики
м.Ужгород, Україна
povidm@gmail.com

Стойка Олеся Ярославівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
olesjastoyka@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Аналіз стану розробленості у вітчизняній педагогічній освіті проблеми надання освітніх послуг в умовах децентралізації свідчить про недостатнє вивчення цього питання і актуалізує доцільність ознайомлення із зарубіжним досвідом. Особливо важливим для України є досвід надання освітніх послуг у вищій школі США, оскільки ця країна відзначається високим рівнем децентралізації.

Отже, у порівнянні з Україною, сучасна система американської вищої освіти відзначається високим рівнем децентралізації, автономією навчальних закладів і наявністю значної кількості академічних свобод. Освіта США є класичним прикладом децентралізованої освітньої системи та адекватного їй управління. Згідно із законодавством управління системою середньої освіти здійснюють уряди штатів, їхні органи та відомства. Кожен із 50 штатів має свої нормативно-правові акти, які регулюють діяльність освітньої сфери. На рівні штату визначають термін і зміст навчання, умови зарахування на навчання, джерела та об'єми фінансування, вимоги до кваліфікації педагогічних працівників, оплати їхньої праці. Освітню політику на рівні штату визначає Рада з освіти (State Board of Education) до якої входять 7-11 осіб, що призначаються губернатором із числа представників ділових кіл, професійних асоціацій, різних релігійних конфесій. Вона визначає діяльність виконавчого органу з освіти у штаті - Департаменту з освіти (Department of Education) та виборного службовця - Інспектора державних шкіл (Superintendent of Public Instruction). Основна адміністративна одиниця в освіті США - Місцевий шкільний округ (Local Education Agency). Проте управлінські повноваження цих органів поширюються в основному на дошкільну та шкільну освіту, а вища освіта користується широкою автономією.

Сьогодні в США існує система закладів вищої освіти, які суттєво відрізняються між собою. Вони можуть бути державними і приватними (іноді фінансуються одночасно як державою, так і приватними особами), відрізняються акредитаційним статусом (акредитовані і неакредитовані), а також термінами навчання (дворічні і чотирирічні). В деяких випадках

навчальний заклад може бути неакредитованим, але в ньому функціонують окремі акредитовані факультети або освітні програми. Слід підкреслити, що акредитація є добровільною, але тільки акредитовані вищі навчальні заклади мають право надавати повноцінну освіту. Крім того, вищі навчальні заклади можуть бути комерційними і некомерційними.

В сучасній системі вищої освіти США можна виділити три основні типи навчальних закладів – університети, коледжі і спеціалізовані інститути. Університети є ядром вищої школи США. Вони забезпечують високий рівень професійної підготовки, оскільки тут сконцентрований потужний кадровий потенціал та значний обсяг наукових досліджень. Проте найбільш поширеними закладами в системі вищої освіти США є коледжі: магістерські, старші або чотирирічні і молодші або дворічні [1].

Зауважимо, що точно визначити кількість вищих навчальних закладів у США досить важко через складну структуру системи освіти, і різні джерела часто пропонують різну інформацію, хоч, як свідчить аналіз довідкової літератури, значної різниці в показниках немає.

Як відзначає українська дослідниця М.Братко, в США немає чіткого визначення поняття «вищий навчальний заклад». До таких закладів належать усі освітні заклади, що здійснюють освітню підготовку після середньої школи (postsecondary institutions). Найбільш прийнятною версією класифікації вищих навчальних закладів у країні є Класифікація установ вищої освіти Карнегі (The Carnegie Classification), яку застосовують вже упродовж 40 років. У класифікації Карнегі, здійсненої у 2015 році, офіційне оновлення якої вийшло 1 лютого 2016 року, використовується найновіша доступна інформація, зокрема, федеральних агентств: Національного центру статистики освіти (National Center for Education Statistics), Національного центру статистики науково-технічної інженерії (National Center for Science and Engineering Statistics) та некомерційного агентства Рада коледжів (The College Board), згідно з якою вищих навчальних закладів в США нараховується 4 664 [2, с.6].

Кількість студентів у різних типах коледжів,

університетів, спеціалізованих інститутів, які представляють вищу школу США на сучасному етапі її розвитку, коливається, один рік їх може бути більше, інший – менше.

Навчальні плани і програми в США розробляються на основі існуючих державних стандартів самостійно кожним вищим навчальним закладом. Зауважимо, що, на відміну від України, в розробці навчальних планів зазвичай беруть участь і студенти. Значна частина їх слухних зауважень і побажань враховуються. Вони мають право голосу в обговоренні і затвердженні навчальних планів.

У США вищим навчальним закладам надана повна свобода у виборі освітніх програм та джерел фінансування. Кожен штат має власну систему вищів, які помітно відрізняються один від одного, як за завданнями діяльності, так і за якістю навчання. Різноманітність освітніх закладів дає можливість оптимального вибору особистістю коледжу чи університету, що якнайкраще відповідає персональним запитам в академічному, культурному, територіальному контексті. У межах штату студенти мають право вільно переходити із одного вищого навчального закладу в інший, за умови відповідності їхнього академічного статусу. Заліки та іспити, що склав студент в одному університеті чи коледжі, зараховуються в іншому.

При розробці навчальних програм і планів обов'язково враховується специфіка конкретного регіону. Наприклад, якщо це поліетнічний регіон, навчальні плани містять значну частину курсів і спецкурсів полікультурного спрямування, що особливо стосується професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю.

Слід відзначити, що в США здійснюється значна робота з метою надання повноцінних освітніх послуг представникам етнічних меншин, проте повністю ця проблема ще не вирішена.

Структурною складовою системи вищої освіти США є етнічно-расові коледжі, в яких навчаються афроамериканці, американські індіанці, іспаномовне населення країни. Незважаючи на те, що після прийняття антидискримінаційного закону в 60-х роках ХХ століття було узаконено право расово-етнічних меншин на навчання нарівні з білими американцями в будь-яких освітніх закладах країни, історично сформовані групи етнічних коледжів продовжують функціонувати й сьогодні. Більшість вищих навчальних закладів США встановлює певні квоти і різні пільги для навчання представників етнічних меншин, проте студентів – представників етнічних, расових, національних меншин (іспанців, мексиканців, афроамериканців, латиноамериканців та ін.) у вищих навчальних закладах навчається незначна кількість (приблизно 20 – 25 %). Вони зазвичай навчаються у дворічних коледжах [3]. Впродовж останнього десятиріччя кількість студентів – представників національних меншин у вищих навчальних закладах зросла, але не більше, ніж на 1-2%.

Варто відзначити, що в США поширеною формою надання освітніх послуг є робота «Університетів третього віку», де освіту здобувають люди не традиційного студентського віку. Деякі з них отримують дипломи про вищу освіту, інші не претендують на диплом, вони навчаються для себе, для підвищення рівня свого розвитку.

Значна частина студентів в США навчаються за різними програмами дистанційного навчання.

Список використаної літератури

1. Lucas C.J. American Higher Education. N.Y.: Palgrave Macmillan, 2006. 416 p.
2. Братко М. Система освіти США: структура, традиції, управління, особливості вищої школи. Освітологічний дискурс. 2017. № 3-4(18-19). С. 6.
3. Schechter, S., Cummins, J. Multilingual education in practice: using diversity as a resource. Portsmouth, NH: Heinemann, 2003. 310 p.

Попович Василь Михайлович
доктор філософських наук, доцент
кафедра соціальної роботи та психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
м.Запоріжжя, Україна
popovic.vasil@gmail.com

Таран Володимир Олександрович
доктор філософських наук, професор
кафедра соціальної роботи та психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
м.Запоріжжя, Україна
taran.v.1010@gmail.com

КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Вступ. Однією з найгостріших проблем сучасного українського суспільства є проблема становлення його соціальної сторони. В цілому зв'язок соціальної політики держави і соціальної справедливості і обумовлює соціальність держави, те на скільки вона розвинена і всесторонньо забезпечує як безпеку так і добробут і виконання соціальних стандартів громадянам які проживають на її території. Поняття «соціальна держава» та «соціальна справедливість» достатньо глибоко проаналізовані у соціально-філософській літературі, передусім у працях учених та фахівців – В.А.Бачиніна, О.О.Лукашової, С.І.Максимова, Г.В.Мальцева, М.І.Попова, В.М.Селіванова, О.В.Скрипнюка, І.В.Строкова та ін. Окремі аспекти поєднання соціальної справедливості й держави висвітлено у публікаціях В.В. Копейчикова, В.Д.Бабкіна, І.В.Яковюка.

Вклад основного матеріалу. Уявлення про соціальну справедливість є тим спільним ціннісним знаменником, який дозволяє виносити судження про виправданість існування соціально-політичних структур, в межах яких протікає життя кожної людини. На основі застосування цієї категорії вирішується питання про те, чи варто приймати навколишню соціальну дійсність у тому вигляді, як вона є, чи варто намагатися її коректувати або ж необхідно, розхитавши несучі конструкції соціуму, повністю змінити обличчя відомого світу суспільних і політичних відносин [3, с.15-19].

Сутність соціальної політики держави полягає – у підтримці відносин як між соціальними групами, верствами суспільства, так і всередині їх, у забезпеченні умов для підвищення добробуту, рівня життя членів суспільства, створенні соціальних гарантій, у формуванні стимулів для участі у суспільному виробництві. При цьому соціальна політика держави є складовою заходів держави щодо регулювання умов суспільного виробництва в цілому, тісно пов'язана з загальною ситуацією в країні [5].

Уявлення про справедливість є не тільки джерелом вимог, які висуває до себе високоморальний індивід, але й підставою для моральних претензій до

інших людей. На відміну від етики милосердя, етика справедливості не може спиратися на заклик «не суди́ть». Фіксація несправедливості породжує у людини, що володіє почуттям справедливості, прагнення вербалізувати своє обурення, зробити його гласним, щоб відновити порушену рівновагу (покарати порушника, компенсувати втрати постраждалому, перебудувати структуру інститутів і т. д.). Але все це означає також, що для реалізації почуття справедливості необхідний могутній зовнішній ресурс, чи то ресурс розподілених матеріальних благ, чи то ресурс легітимної влади. Остання обставина також є характеристикою дефінітива цієї моральної цінності [2, с.84].

Існує чотири умови застосування поняття «соціальної справедливості»:

– першою умовою застосування поняття «справедливість», з його точки зору, є такий стан суспільства, який лежить між двома крайнощами: абсолютним дефіцитом благ, коли найбільш правий їх розподіл залишає більшість без засобів для гідного життя, і абсолютним достатком, за якого будь-яке бажання може бути задоволене без і утиску інтересів іншого (помірна нестача благ) [1, с.16-17];

– другою умовою служить той факт, що здібність індивідів до жертв і поступок обмежена тенденцією упередженого ставлення до власних інтересів та інтересів близьких (обмежена щедрість).

– третя умова пов'язана з нездатністю членів людських співтовариств гарантувати власну безпеку, спираючись виключно на свої власні сили (приблизна рівність можливостей і здібностей або взаємна уразливість);

– нарешті, четверта умова визначається необхідністю присутності інших людей у якості учасників кооперативної діяльності із забезпечення матеріальних засобів для життя і партнерів з міжособистісного спілкування (взаємозалежність) [4, с.14-20].

Соціальна рівність і свобода взаємозв'язані таким чином, що чим більше в суспільстві свободи, тим менше в ньому соціальної рівності, і навпаки. Реалізація неоднакових розумових і фізичних здібностей

людей обов'язково призводить до соціальної нерівності, поглиблення якої створює напруженість у суспільстві, породжує конфлікти. Тому суспільство об'єктивно зацікавлене в обмеженні соціальної нерівності, створенні перешкод для її зростання [6, с.26-27].

Концепт соціальної справедливості в межах реалізації соціальної політики держави необхідно аналізувати відразу з трьох напрямків, що буде максимально ефективно з точки зору:

– реалізації прав, свобод і умов життя всіх учасників конкретної суспільної (соціальної) групи, віднести їх до ідеального суспільства;

– згоди більшості осіб, які беруть участь в існуючій системі соціальних зв'язків даної суспільної

формації, з власне принципами організації цієї суспільної формації;

– практичного і фактичного виконання тих принципів і законів, які формально чи неформально регламентують життєдіяльність аналізованої суспільної формації [7, с.127].

Висновки. Отже, розглянувши сутність і зміст «соціальної політики держави» і «соціальної справедливості» переходимо до вивчення сучасних концепцій соціальної справедливості в контексті українського суспільства. Концепт соціальної справедливості може бути повністю регламентований і впроваджений в життя сучасного суспільства і мати повний доступ і вплив на соціальну політику держави.

Список використаної літератури

1. Акопян В. На засадах соціальної справедливості: [державне соціальне страхування потерпілих на виробництві]. Соціальний захист. 2012. № 8. С.16–17.
2. Барнз Дж.Г. Социальная работа. М.: Центр общечеловеческих ценностей, 2003. 199 с.
3. Вишиванюк М.В. Обґрунтування пріоритетності соціального спрямованості розвитку регіону як основи сталого розвитку. Наукові праці Чорноморського державного університету ім. П. Могили. 2012. Вип. 182, том 194. С.15–19.
4. Жаворонков В.О. Регіональна політика: соціально-економічний аспект. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: збірник наук. праць Національного авіаційного університету. 2010. №27. С. 14–20.
5. Захаров М.А. Региональная социальная политика в условиях административной реформы. URL: <http://psibook.com/com/sociology/19>
6. Прокофьев А.В. Справедливость или преодоление человеческой природы // Этическая мысль. 2003. Вып. 4. С. 26–27.
7. Романчиков В.І. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 254 с.

Попович Анна Михайлівна

кандидат соціологічних наук, доцент
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
anna.porovyuch@uzhnu.edu.ua

СОЦІАЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ГРОМАДАХ

Вступ. Соціальне підприємництво визнається одним з інструментів соціального захисту та соціальної інтеграції вразливих груп населення, а також забезпечення спроможності територіальних громад. Попри ряд чинників (політичних, економічних, соціальних, технологічних), які негативно позначаються на потенціалі його розвитку, позитивна динаміка цього явища в Україні зберігається. Новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня передбачає, що після місцевих виборів в Україні буде 1469 територіальних громад. Передача повноважень з надання базових соціальних послуг та вжиття заходів до надання інших соціальних послуг з центрального рівня на місцевий може стати драйвером зміцнення позицій соціальних підприємств (далі – СоцП) на локальному рівні. Адже реалізація згаданих повноважень потребує створення мережі надавачів соціальних послуг, залучення до неї недержавного сектору. Кожна громада стає зацікавлена у підприємницькій інфраструктурі, орієнтованій на самозайнятність насе-

лення, створення нових робочих місць, вирішення/пом'якшення соціальних проблем.

Виклад основного матеріалу. Законодавчі, організаційні та фінансові інструменти діяльності СоцП в Україні формуються з початку 2000-х років і досі не завершені. Відтак за відсутності спеціальних нормативних актів вони діють у правовому полі Цивільного та Господарського кодексів України, Закону України «Про основи соціальної захищеності людей з інвалідністю в Україні» та ряду інших. Згадані акти регулюють відповідно діяльність невідприємницьких товариств; створення підприємств об'єднань громадян для здійснення господарської діяльності з метою виконання їх статутних завдань; господарську діяльність громадських організацій людей з інвалідністю та створення цими організаціями суб'єктів господарювання, продукція яких може включатися до державного замовлення.

Таким чином, суб'єктність СоцП закріплена різними формами організаційно-правової діяльності:

товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ); благодійний фонд із комерційним проектом; громадська організація (ГО) з комерційним проектом; приватне підприємство (ПП); громадська організація з ТОВ (ПП), що потребує письмового договору щомісячних витрат; підприємство об'єднаних громадян (ПОГ); кооператив (виробничий, обслуговуючий, переробний).

З 1 січня 2020 року набув чинності новий Закон України «Про соціальні послуги» [3]. До системи надавачів соціальних послуг він включає як державні, так і недержавні підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації, фізичні особи. Окрім залучення органів самоорганізації населення до надання соціальних послуг, цим актом передбачені закупівля соціальних послуг за загальними процедурами, державно-приватне партнерство, конкурс проектів, встановлення єдиних вимог до надавачів будь-якої форми власності. Кожна соціальна послуга надаватиметься за відповідним соціальним стандартом, який затверджує Міністерство соціальної політики.

Замовниками соціальних послуг і розпорядники бюджетних коштів, на яких покладається обов'язок з організації надання соціальних послуг, виступають виконавчі органи сільської, селищної, міської ради об'єднаної територіальної громади (далі – ОТГ). Тому для зміцнення суб'єктності СоцП у сфері надання соціальних послуг на рівні ОТГ важливою є сприятлива регіональна політика. Місцеві органи виконавчої влади відповідають за розроблення програм соціально-економічного розвитку та програм розвитку малого і середнього підприємництва (МСП), до яких включають й розвиток СоцП. Механізм соціального замовлення надає ОТГ можливість закуповувати соціальні послуги не тільки у традиційних надавачів – державних установ, а й недержавних суб'єктів: громадських та релігійних організацій, локальних бізнесів. Залучення СоцП до цього механізму передбачає підготовку конкурсних пропозицій для участі в конкурсі. Переможці отримують компенсацію як відшкодування вартості наданих соціальних послуг.

Для функціонування соціального підприємництва на рівні ОТГ існують й інші фінансові можливості. Зокрема, до розвитку компетенцій громад у сфері соціальної допомоги нині активно долучається міжнародна технічна допомога (гранти). Так, проект «Розвиток громад в Україні через соціальне підприємство» має на меті сприяти сталому розвитку громад завдяки підвищенню спроможності місцевих НУО генерувати дохід для розвитку громади, покращення їхньої фінансової життєздатності і незалежності.

Інновацією для СоцП як представників бізнесу стала можливість отримувати банківські кредити за ринковими відсотками, які надає Western NIS Enterprise Fund (WNISEF) у співпраці з Ощадбанком та Кредобанком [1]. Згадана програма соціального інвестування ставить за мету вирішення соціальних проблем у громадах через надання доступного капі-

талу, консультування і менторство. Критеріями участі в Програмі виступають: 1) зайнятість вразливих груп населення (більше 50% співробітників представляють уразливі групи населення, значна частина прибутку реінвестується для створення нових робочих місць); 2) за умови зайнятості менше 50% співробітників з числа уразливих груп щонайменше 10% від прибутку спрямовується на соціальну мету); 3) мінімум 20% від прибутку спрямовано на соціальну мету.

Фінансовій підтримці соціального підприємництва сприяють також краудфандингові платформи. Одним із найбільш успішних майданчиків краудфандингу в Україні є «Спільнокошт» на платформі «Велика Ідея» (biggggidea.com).

Проте серед напрямів фінансування СоцП перше місце посідає власна комерційна діяльність. Тобто більшість успішних СоцП самостійно генерують прибутки для надання соціальних послуг або фінансування окремих видів послуг для людей, що опинилися у складних життєвих обставинах: осіб з інвалідністю, жінок у кризових ситуаціях, ветеранів АТО/ООС та їхніх сімей, внутрішньо переміщених осіб, колишніх ув'язнених, бездомних осіб та ін. Генерація прибутку здійснюється різними шляхами: вирощування та збут сільськогосподарської продукції, швейне виробництво, пошиття та ремонт одягу; освітні послуги; харчова промисловість; столярні роботи; кафе, ресторани, благодійні крамниці тощо.

Найбільш поширеними соціальними послугами є працевлаштування вразливих груп (91 із 150 СоцП), а також медична, соціальна та професійна реабілітація людей з інвалідністю [4]. Затребуваною залишається послуга денного догляду у громадах.

Затверджений у липні 2020 року Класифікатор соціальних послуг [2] унормовує цілий ряд інноваційних для України послуг. Зокрема, це транзитне підтримане проживання/учбова соціальна квартира (будинки); короткотермінове проживання; підтримане проживання осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, бездомних осіб; денний догляд дітей з інвалідністю; тимчасовий відпочинок для осіб, які здійснюють догляд за дітьми/особами з інвалідністю тощо.

Впровадження цих послуг, у тому числі й заходами соціального підприємництва, набуває особливої актуальності у контексті адміністративної та медичної реформ й тривалого процесу змін у системі інституційного догляду дітей-сиріт та осіб з інвалідністю.

Висновки. Соціальні підприємства як суб'єкти надання соціальних послуг продовжують активно розвиватися. Задля вирішення нагальних соціальних проблем вони ініціюють використання різноманітних бізнес-моделей. Результатом стає надання достатньо широкого спектру соціальних послуг для вразливих груп населення. Адміністративна й медична реформи та наслідки деінституціалізації загострюють потребу модернізації соціальних послуг. Водночас це розширює можливості соціальних підприємств збільшувати масштаби діяльності, розвивати

власну екомережу, закріплювати свої позиції в загальній системі надавачів соціальних послуг.

Список використаної літератури

1. Програма соціального інвестування. URL: <https://wnisef.org/uk/impact-investing>
2. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: наказ Міністерства соціальної політики від 23.06.2020 № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20/conv#Text>
3. Про соціальні послуги. Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
4. Соціальне підприємництво в Україні. Зелена книга / Під заг. ред. Валерія Кокотя. К., 2020. 89 с. URL: <https://socialbusiness.in.ua/news/zelena-knyha-sotsial-noho-pidpriemnytstva-druha-redaktsiia>

Приймак Олег Миколайович
доктор історичних наук, професор
кафедра соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету
Olegpriimak75@gmail.com

Приймак Юлія Олександрівна
кандидат соціологічних наук, доцент
кафедра соціології
Запорізького національного університету
Priimakulyia@gmail.com

РОЛЬ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДІАГНОСТИЦІ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ВДОМА У ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ

Забезпечення населення якісними послугами соціальної сфери є важливим показником максимально ефективного відтворення та капіталізації людського життя. Еволюція в Україні концептуальних засад соціальної політики вимагає вдосконалення систем маркетингу та менеджменту послуг, як механізмів розподілу соціальних благ серед громадян. Реалізація функції контролю, в цьому руслі, здійснюється через діагностику або оцінку якості. Означений принцип цілком може бути застосований і по відношенню до сфери надання соціальних послуг на дому. Тому оцінка якості останніх є в Україні одним з першочергових завдань на шляху розбудови концепції сервісної держави. До того ж, об'єктивність неупередженість, системність оцінки якості цього типу обслуговування мають стати ключовим моментом в окресленні ефективності діяльності відповідних соціально орієнтованих організацій та закладів. Першочергової актуальності тут набуває й проблема рівня задоволення потреб клієнтів, якість життя яких, у більшості випадків, може бути визначена низькими показниками.

Соціальними послугами на дому є комплекс заходів спрямованих на задоволення потреб одиноких непрацездатних громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя. Суб'єктами надання цього типу послуг як правило виступають державні та комунальні спеціалізовані підприємства, установи і заклади [1, с. 34], серед яких відділенням соціальної

допомоги вдома при Територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) належить провідне місце.

Оскільки надання соціальних послуг на дому є майже монопольним обов'язком місцевих владних установ по всій території України, то вважаємо можливим екстраполювати результати наших досліджень на весь сегмент соціального обслуговування. При цьому, отримувачі соціальних послуг на дому складають по відношенню до відповідних спеціалізованих закладів специфічну контактну соціальну групу. Вони є особами переважно похилого віку – інвалідами та пенсіонерами, які належать до категорії соціально незахищених громадян й не можуть жити без допомоги держави [2, с. 398]. Матеріальне забезпечення користувачів цього різновиду соціальних послуг знаходиться на такому рівні, що його вистачає тільки на забезпечення базових або вітальних потреб. Унаслідок ускладнень зі здоров'ям вони ізольовані від суспільства, мають занижені вимоги щодо якості власного життя.

З 2006 року в багатьох містах нашої держави були реалізовані програми, спрямовані на вдосконалення діяльності державних і муніципальних установ, що спеціалізуються на наданні соціальних послуг на дому. В їх межах обов'язковою ланкою стали соціологічні дослідження якості соціальних послуг. До теперішнього часу в Запорізькій області та обласному центрі, в межах науково-дослідної теми «Формування інституційних засад публічного управління якістю соціальних послуг в умовах трансформації українського суспільства» факультету соціології та

управління Запорізького національного університету проведена низка соціологічних досліджень спрямованих на оцінку якості соціальних послуг вдома. Респондентами їх стали понад 1000 користувачів послуг, а також понад 500 соціальних працівників. При цьому, кількість останніх коливалася від 51 опитаних на базі територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Чернігівської районної ради до 220 у Запорізькому міському територіального центру соціального обслуговування (надання послуг) [3, с. 337].

У зв'язку з відсутністю комерційного зиску з надання соціальних послуг вдома профільні відділення при територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) виступають майже монополістами, а соціальні робітники сприймаються клієнтами чи не як єдині помічники і зв'язківці із зовнішнім світом [4, с. 107].

Аналіз результатів соціологічних досліджень дав змогу стверджувати, що серед головних критеріїв якості отримуваних соціальних послуг і клієнти, і соціальні робітники визначають своєчасність виконання замовлень, відповідність потребі, акуратність виконання, обсяг виконаних робіт, точність і швидкість при наданні. Обидві категорії високо оцінюють (4,56 та 4,62) якість соціального обслуговування на дому.

Список використаної літератури

1. Дубич К.В. Механізми державного управління соціальними послугами: зарубіжний досвід та українські реалії: монографія. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. : ДП «Інформ. - аналіт. агентство», 2015. 376 с.
2. Берданова О. Специфіка змісту поняття «соціальні послуги» в Україні на сучасному етапі. Вісник Української академії державного управління при Президентові України. 2003. №2. С. 397-400.
3. Priymak O. Priymak Y. Bezrukova O. Diagnostics of the effectiveness of the territorial centers of social services in Zaporizhzhia region. Релігія та соціум. № 3-4. 2018. С. 336-342.
4. Мещан І. В. Територіальна громада як суб'єкт соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Зб. наук. праць. К.: Політехніка, 2014. Вип. 2(22). С. 106-110.

Різак Ірина Миколаївна

аспірантка

кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Інститут людини Київського університету імені Б. Грінченка

м.Київ, Україна

irinarizz@gmail.com

ХАРАКТЕРИСТИКА БРИТАНСЬКОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Вступ. Соціальна політика Великої Британії впроваджена та містить певні елементи у всіх сферах суспільного життя. Вона пов'язана та інтегрується в наступні сфери: економічну, освітню, культурну, медичну та має чітку гуманістичну спрямованість і орієнтована на загальнолюдські цінності. Особливу увагу при цьому спрямовується на незахищені верстви населення, а саме на дітей та дітей з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу. Система соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Бри-

танії пов'язана з наданням соціальних послуг даній категорії клієнтів. Соціальні послуги в даній країні можуть надаватися дітям з інвалідністю, а саме тим які мають фізичні, розумові вади та хронічні захворювання. Соціальні послуги надаються такими структурами як: департаментами соціальної роботи, місцевою владою, волонтерськими (громадськими) організаціями. При цьому всі перераховані організації мають спільну мету та ставлять однопланові завдання, які спрямовані на допомогу дітям з інвалідністю

В ході соціологічних досліджень було виявлено, що при наданні цього різновиду послуг використовується синтез «імпульсного» та «інтуїтивного» стилів обслуговування. Цей факт обумовлений низьким престижем соціальних робітників, низьким соціальним статусом і рівнем матеріальних прибутків і їх клієнтів, плинністю кадрів, наявністю в діяльності співробітників ірраціональних, атрактивних мотивів, відсутністю дієвих стандартів і чіткої системи контролю.

Результати соціологічних досліджень дозволили запорізьким науковцям сформулювати рекомендації зорієнтовані на те, що підвищення якості соціальних послуг на дому повинне відбуватися шляхом упровадження технологій, спрямованих на зростання ролі цілераціональних норм. Це має призвести до зниження впливу вищезазначених чинників. Реалізація таких соціальних стратегій як розробка стандартів, удосконалення інформування, системний моніторинг, оптимізація праці на макро- і мікрорівні буде сприяти підвищенню ефективності діяльності соціальних служб. Разом з цим зростання якості соціальних послуг буде більш відчутним і для клієнтів, і для службовців у разі суттєвого підвищення якості життя всього населення країни.

вести повноцінне життя та максимально сприяти їх соціалізації та інтеграції у громаду.

Одним із принципів соціальної роботи у Великій Британії є пріоритетність надання соціальної допомоги особам, які знаходяться у ситуації, що загрожує їх здоров'ю чи життю. Тому, відповідно до цього принципу законом «Про дітей» визначено категорії дітей (неповнолітніх), які потребують першочергового соціального обслуговування. Таких неповнолітніх об'єднують у 3 групи чи категорії.

– категорія «А» – неповнолітні, яким негайно надається доступ до соціальних послуг (скривджені або занедбані діти; діти, які перебувають у небезпеці та можуть піддаватися кривді чи нехтуванню; хворобливі діти; діти з вадами у розвитку);

– категорія «В» – діти з фізичними вадами, сенсорними порушеннями, розумовими вадами, дітей, які зазнають негативного впливу у зв'язку з проживанням в сім'ї особи з інвалідністю або у якої спостерігається погіршення здоров'я (психічного чи фізичного), діти, за якими доглядають, діти, яким може бути необхідний догляд, діти хворі на ВІЛ та СНІД тощо.

– категорія «С» – доступ до соціальних послуг по можливості, коли не має категорії дітей «А та В» [1, с.136-138].

Отже, можна визначити, що допомога у Великій Британії дітям з інвалідністю має трьох рівневий характер та включає першочерговість надання соціальних послуг та обслуговування. Такі послуги надає три групи організацій: приватні структури, що забезпечують догляд та види послуг за певну плату; громадський сектор (волонтерські, громадські та благодійні організації); місцеві органи влади.

Центри соціальних служб у Великій Британії переважно надають допомогу у дома, в денних центрах, денних школах. У всіх цих установах основна увага приділяється формуванню та навчанню дітей з інвалідністю, розвиток у них навичок спілкування, навчанню правилам поведінки у різних соціумах (на вулиці, громадських місцях тощо). Для старших підлітків організуються спеціальні профорієнтаційні заняття, а для підлітків з розумовою відсталістю функціонують центри професійної підготовки [2, с.115-120].

Важливим завданням роботи перерахованих вище структур з дітьми з інвалідністю є розвиток у таких дітей оптимального рівня незалежності в середовищі, а саме розвиток її фізичної, психічної та соціальної складової.

Соціальний працівник Департаменту соціальних служб Великої Британії може надавати допомогу у вигляді консультацій, підтримки по особистих питаннях особи з інвалідністю та їх родин; розробляє індивідуальні програми реабілітації; займається організацією їх дозвілля.

Однією із форм роботи з дітьми з інвалідністю є робота в домашніх умовах. Сюди відносять послуги

з ведення домашнього господарства (доставка харчів, прання) та послуги з довготривалої або короткотривалої опіки, які переважно надаються батькам, що займаються утриманням та вихованням дітей з інвалідністю. Окремо існує послуга опіки над дітьми з інвалідністю під час відпустки батьків чи на вихідні. Деякі соціальні інституції пропонують реабілітаційні програми для дітей з інвалідністю та їх батьків, які перебувають у лікарні. А також існує послуга підтримки вдома для збільшення у дітей домашньої активності та безпеки.

Досить розповсюдженою у британській системі соціальної роботи з дітьми з інвалідністю є використання концепції підготовки до незалежного життя. Дана концепція розглядається з двох позицій: перша – це підготовка особистості до того, що вона є повноправним членом суспільства та має право активно брати участь у його житті, а з іншої – формування навичок самостійного життя.

Для впровадження такої концепції створюються Центри незалежного життя, які виступають однією із моделей соціального обслуговування інвалідів. Часто такі центри організуються громадами, вони можуть бути громадськими, некомерційними, управління може здійснюватися особами з інвалідністю. Частіше всього такі центри надають наступні види послуг: інформаційні (надання довідкової інформації) дітям та їх батькам; консультативні; індивідуальне консультування по захисту прав та інтересів осіб з інвалідністю та їх родичів; надання послуг (ведення домашнього господарства, підтримки у дома, організація дозвілля, послуги опіки).

Прикладом такого центру у Великій Британії є центр незалежного життя у м. Глазго. Даний центр реалізує наступні проекти та надає такі види послуг: інформаційні (існує комп'ютерна база даних дітей з інвалідністю, центрів допомоги та їх реабілітації); тренінги для дітей з інвалідністю; програми по відновленню та захисту прав осіб з інвалідністю; заняття з профорієнтації; ресурсний центр для сліпих; заняття для громадян з формування толерантного ставлення до осіб з інвалідністю; юридична допомога та консультування; формування навичок самообслуговування та здобуття соціальних умінь (робити покупки, готувати їжу, користуватися громадськими місцями, поводитися з грошми тощо). У центрах організуються заняття з малювання, рукоділля, фізкультури тощо [3, с.209-211].

Висновки. Робота з дітьми з інвалідністю у Великій Британії спрямована на їх медико-соціальну адаптацію та життєву самореалізацію. Головні зусилля спрямовуються на формування спроможності у дитини з інвалідністю умінь до самостійного життя. Часто до таких умінь зараховують трудову діяльність, навчання, здатність до читання, писання, самостійного пересування комунікативні навички. Це здійснюється та досягається шляхом співпраці різнопрофільних установ та фахівців.

Список використаної літератури

1. Бартош-Пічкара О.П. Соціальна робота у Великій Британії // Соціальна робота: Підручник [В.А.Поліщук, О.П.Бартош-Пічкара, Н.м.Горішна, Г.В.Лещук, О.Ю.Пришляк] / За ред. Н.Г.Ничкало. Тернопіль: ВАТ «ТВПК «ЗБРУЧ», 2010. 330 с.
2. Пеша І., Міхеєва О. Порівняльна характеристика підготовки соціальних педагогів, що працюють з прийомними сім'ями: український та закордонний досвід. Вісник Черкаського університету. 2010. Випуск 2 (183). С.115-120.
3. Ярская-Смирнова Е., Наберушкина Э. Социальная работа с инвалидами. Санкт-Петербург. Питер. 2004. 316 с.

Романовська Діана Дорімедонтівна

кандидат психологічних наук

завідувач науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області,

старший науковий співробітник лабораторії прикладної психології освіти Українського науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи Національної академії педагогічних наук України

м.Чернівці, м.Київ, Україна

diana_roma@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Вступ. Процес децентралізації в Україні передбачає реформування всіх сфер життя місцевих громад. Одним із найбільших секторів, що надає послуги населенню на рівні громад, є освіта. Децентралізація, прийняття нового Закону «Про освіту» ставить на порядок денний низку питань, пов'язаних із переглядом функцій як відділів, управлінь і департаментів освіти, так і районних (міських) науково-методичних установ у контексті наближення освітніх послуг до громади з дотриманням трьох основних принципів: принципу рівного доступу до якості освіти, принципу якості освіти і принципу ефективності. Зміни структури управління освітою породили суперечності щодо розуміння і дотримання вимог щодо діяльності працівників служби закладів освіти, які викладені у Положенні про психологічну службу у системі освіти України [1]. Практичні психологи, соціальні педагоги закладів освіти в окремих новостворених об'єднаних територіальних громадах (далі ОТГ) залишилися без належного методичного супроводу, поза межами процесу міжкурсової підготовки й атестації, без належної супервізії обласного і районних методичних центрів [2, с.6]. Це негативно позначилося на системі професійного становлення і самореалізації спеціалістів, на якості соціально-психологічних послуг, які отримують учасники освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Протягом 2018-2020 років трансформація методичних послуг для практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти в ОТГ відбувалася відповідно хаотично, в основному в залежності від розуміння керівництвом необхідності і важливості цієї роботи.

З вересня 2020 року розпочалася трансформація методичних послуг у консультативні для педагогічних працівників, які вони зможуть отримувати у Центрах професійного розвитку, які утворюються органами місцевого самоврядування з урахуванням по-

треб відповідної територіальної громади. Отже сільські, селищні, міські ради можуть утворювати центри, забезпечувати та організовувати їх діяльність відповідно до цього Положення [3], а можуть і не утворювати. Наразі існує загроза забезпечення повноцінного методичного супроводу, якісного консультування щодо траєкторії професійного розвитку фахівців психологічної служби закладів освіти в умовах децентралізації, оскільки штатним розписом у Положенні про центри не визначено особливості для цієї категорії педагогічних працівників. Також ми маємо враховувати реалії того, що у складі багатьох ОТГ (наприклад, в Чернівецькій області) лише 2-3 заклади освіти з загальною кількістю педагогічних працівників до 100-150 осіб. А тому сам факт створення таких центрів є під питанням. Зараз в Чернівецькій області відбувається ліквідація районних/міських методичних кабінетів/центрів. Натомість більшість ОТГ фінансово не спроможні створити Центри професійного розвитку, в кращому випадку це може призвести до уведення до штату 1-2 консультантів, на яких буде покладено консультативний супровід з усіх питань організації роботи закладів освіти та усіх категорій педагогічних працівників. Для вирішення цієї проблеми в такому центрі має бути окремий консультант з фаховою психологічною освітою, який, на жаль, не передбачений запропонованим Положенням.

З метою визначення організаційних та науково-методичних проблем забезпечення діяльності психологічної служби в сучасних умовах у березні-квітні 2020 року було проведено опитування досвідчених фахівців міських/районних методичних кабінетів/центрів системи освіти Сумської та Чернівецької областей.

В опитуванні взяли участь 90 фахівців методичних служб: з них 37 фахівців методичних кабінетів/центрів органів управління освітою райдержадміністрацій, міських рад (Сумська область – 25, Черні-

велька область – 12) та 53 відповідальних за діяльність психологічної служби фахівців методичних служб об'єднаних територіальних громад (Сумська область – 32; Чернівецька область – 21). Серед респондентів було 13 завідувачів міських/районних методичних кабінетів/центрів управлінь/відділів освіти міських рад, райдержадміністрацій, об'єднаних територіальних громад; 40 методистів РМК/ММЦ, що відповідають за діяльність психологічної служби органів управління освітою міських рад, райдержадміністрацій, об'єднаних територіальних громад з відповідною фаховою освітою; 27 фахівців управлінь та відділів освіти ОТГ, що відповідають за діяльність психологічної служби без фахової освіти; 10 керівників районних методичних об'єднань працівників психологічної служби, досвідчених практичних психологів закладів освіти ОТГ, на яких керівниками покладено координацію діяльності практичних психологів і соціальних педагогів на громадських засадах.

За результатами опитування було визначено рейтинговий список основних проблем, наявність яких гальмує розвиток психологічної служби системи освіти взагалі, негативно впливає на якість організаційного-методичного забезпечення діяльності практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти та якість соціально-психологічних послуг в умовах децентралізації:

- Дефіцит фахівців психологічної служби взагалі в районах, містах, ОТГ – відсутня стратегія кадрової політики щодо укомплектування практичними психологами, соціальними педагогами закладів освіти (38% виборів).
- Відсутність фінансової спроможності міських та сільських рад, райдержадміністрацій для організації роботи навчально-методичних центрів психологічної служби як окремих, юридично незалежних інституцій, або хоча б фахівців із психологічною освітою у структурі центрів професійного розвитку педагогічних працівників, які б змогли зосередитися на розвитку професійної компетентності практичних психологів, соціальних педагогів, якості здійснюваного цими фахівцями психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу в закладах освіти (37% виборів).

ного супроводу та соціально-педагогічного патронажу в закладах освіти (37% виборів).

- Проблеми кадрового забезпечення фахівців, які готові до здійснення якісної методичної роботи: відсутність у досвідчених фахівців бажання (внутрішньої мотивації) у зв'язку з відсутністю зовнішньої мотивації (невідповідна оплата праці, подвійне навантаження, адже методист-психолог має працювати і з фахівцями психологічної служби, і з усіма педагогічними працівниками району, міста, ОТГ); іноді особистісна і професійна неготовність до зміни діяльності (29% виборів).
- Недостатньо якісна базова професійна підготовка практичних психологів, соціальних педагогів у закладах вищої освіти до практичного виконання трудових функцій в освітньому середовищі, до розв'язання складних ситуацій щодо збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу (17% виборів).
- Відсутність нормативних документів для здійснення методичного супроводу, надання послуг із професійного розвитку фахівців психологічної служби в об'єднаних територіальних громадах (9% виборів).

Висновки. Отже, більшість опитаних вказали на важливість посади окремого консультанта для фахівців психологічної служби в штатному розписі центрів професійного розвитку педагогічних працівників (80%). Разом з тим, частина опитаних (20%) зазначила, що психологічна служба була б значно ефективнішою, якщо б вона не входила в структуру такого Центру, а була б окремою юридичною одиницею, з якою можна було б укласти угоду на психологічне забезпечення професійного зростання педагогічних працівників, на надання супервізійних послуг вчителям в ОТГ.

Тому, потребує конкретизація послуг щодо професійного зростання практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти у Положенні про центри професійного розвитку педагогічних працівників та оновлення Положення про психологічну службу у системі освіти України в умовах децентралізації.

Список використаної літератури

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 №509 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>. (дата звернення: 01.06.2020).
2. Панок В. Г. Концепція психологічного супроводу освітніх реформ у діяльності психологічної служби. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2020. 2 (1). URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-9-1>.
3. Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text>.

Романовська Людмила Іванівна
 доктор педагогічних наук, професор
 кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
 Хмельницький національний університет
 м.Хмельницький, Україна
 Iroman@online.ua

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ЧЛЕНІВ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Вступ. Сутнісним чинником соціалізації і виховання підростаючого покоління в сучасній Україні стали виникнення і діяльність сотень дитячих громадських об'єднань, що не може не викликати суспільного і науково-педагогічного інтересу до них. Ефективність соціально-педагогічного процесу в дитячому громадському об'єднанні в цілому, і соціалізації особистості, зокрема, в багатьох аспектах залежить від ролі громадської думки, що циркулює у ньому.

У працях К.Абульханової-Славської, Г.Андреевої, І.Беха, С.Белічевої, О.Леонтьєва та інших ми знаходимо обґрунтування того, що думка дитячо-юнацького колективу має важливе значення в процесі формування особистості. Особливе значення для розуміння механізму впливу дитячого громадського об'єднання на юну особистість мають дослідження І. Волкова, А. Журавльова, Г.Локаревої, М.Красовицького та Л.Новикової. Зокрема, М.Красовицький стверджує, що «громадська думка регулює вплив на особистість різноманітних чинників. Орієнтація на думку значущого колективу сприяє тому, що особистість відбирає з цих впливів ті, які імпонують колективній думці, і відкидає ті, що суперечать їй» [1, с.14].

Виклад основного матеріалу. У енциклопедичному словнику подається таке трактування даного поняття: «Громадська думка – це спільне судження людей, яке виникає в процесі їх діяльності та спілкування і виражає їхнє ставлення до різних явищ, проблем, тенденцій навколишньої дійсності, що мають загальний інтерес» [3, с.912].

Основою процесу виникнення громадської думки є комплекс психічних явищ і закономірностей, які становлять суспільну психологію у взаємодії з різними формами суспільної свідомості. Соціально-психологічні закономірності спілкування (навіювання, лідерство, психічне зараження, традиції і звичаї, суспільний настрій тощо) діють головним чином як механізм процесу становлення і функціонування громадської думки, хоч вони певною мірою впливають і на її зміст. Вважаємо, що більш сильний вплив на формування громадської думки в дитячій організації здійснюють різні форми суспільної свідомості (ідеологія, культура, традиції, звичаї, обряди тощо).

Думка дитячо-підліткового колективу є своєрідним барометром оцінки вчинків та поведінки кожного його члена (через механізм схвалення чи засудження). У такій оцінці одночасно проявляється і відношення особистості до суспільства, колективу, то-

варишів, і відношення колективу до особистості. Сформована громадська думка допомагає особистості осмислювати свої дії з точки зору інтересів колективу, сприяє виробленню звички рахуватися з думкою оточуючих, узгоджувати особисті і громадські інтереси. Важливим є і те, що громадська думка здійснює функцію соціального контролю за поведінкою особистості в силу того, що кожний член дитячого об'єднання включений в складну систему внутрішньо колективних відносин і залежностей.

Думка колективу дитячої спілки виступає також як потужний регулятор внутрішньоспілкових відносин. Лідери дитячих об'єднань знають, що найчастіше громадська думка членів об'єднання стосується тих чи інших дій особистості в колективі, її відносин з товаришами. У сферу обміну думками входять прояви дружби, товариської взаємодопомоги, вірності, відданості ідеалам дитячо-підліткового співтовариства.

Вивчення процесу формування і функціонування громадської думки в дитячих громадських об'єднаннях свідчить про те, що їй притаманні певні якісні характеристики. Ці характеристики, природно, дуже динамічні, знаходяться в постійному розвитку, піддаються змінам. Без їхнього знання і врахування соціального педагога, що працює з дитячою спілкою, не може кваліфіковано визначити ефективність соціалізуючого і виховного впливу громадської думки, спрогнозувати його результати.

Можна виділити дві групи основних характеристик і відповідних показників:

– зміст і спрямованість громадської думки (діапазон, рівень оціночних суджень, міра єдності, спектр принциповості, об'єктивність);

– культура функціонування громадської думки (активність і своєчасність реакції, стійкість і послідовність, відношення до особистості тощо).

Як свідчать результати проведеного нами дослідження, важливим моментом у процесі функціонування дитячої організації є прийняття стратегії конкретної діяльності. Визначення програми майбутньої діяльності завжди пов'язане з певною реакцією громадської думки. Саме вона, як підсвідомий «колективний розум», як смислова соціально-педагогічна установка, відіграє вирішальну роль у прийнятті відповідних рішень. Чим більше існує можливостей висловити свою особистісну думку, тим більше громадська думка впливає на формування і позицію кожно-

го члена об'єднання. Цей вплив здійснюється прямо і опосередковано.

Безпосередній вплив полягає в тому, що дитяча спілка прямо ставить конкретні вимоги до своїх членів, дає публічну оцінку їхньої діяльності і вчинків (тобто схвалює або засуджує їх). Цей вплив може здійснюватись у вигляді критики або самокритики, товариської розмови, зауваження, вимоги; обрання в керівні органи спілки; завдяки створенню певної атмосфери навколо особистості (ігнорування, осуд, вияви поваги, захопленості, підтримка, схвалення тощо).

Опосередкований вплив здійснюється завдяки виникненню морально-інтелектуальної атмосфери у дитячій спілці. Думки, моральні звички, традиції, звичаї і обряди, що склалися у спілці засвоюються особистістю в процесі активної діяльності і визначають її поведінку навіть тоді, коли безпосередні вимоги до неї не ставляться. Такий вплив є наслідком активної ролі, що відіграє кожний член спілки в її колективі, наслідком чого він сам виступає як виразник громадської думки.

Громадська думка має великий вплив на емоційну сферу членів дитячих організацій. Цей вплив спирається на потребу одержати схвалення своїх товаришів та запобігти негативному ставленню до себе. Оцінка дій особистості створює певну атмосферу, викликає стан, який визначає її наступну поведінку. Колективний вплив викликає складну гамму почуттів, збагачує емоційне життя особистості, активізує ті почуття, які співзвучні її емоційному настрою.

Важливим актом впливу громадської думки на особистість є утворення, зміна або посилення особистісних соціально-психологічних установок. Під впливом громадської думки в особистості члена дитячої спілки відбувається утворення, зміна або поси-

лення відповідних установок, виникає певне ставлення до тих чи інших явищ.

Колективна думка членів дитячого об'єднання є також важливим чинником виховання вольової сфери дітей і підлітків. Очікування колективної оцінки змушує особистість здійснювати вольові зусилля, щоб довести справу до успішного завершення. Схвалення громадською думкою позитивних звичок зміцнює їх, громадський же осуд негативні звички руйнує. Складні форми звичної поведінки виникають не тільки в результаті багаторазових повторень, а й на основі узагальнення багатьох вчинків, що відбуваються в різних ситуаціях. Громадська думка, даючи більш або менш узагальнену оцінку вчинків особистості, реально сприяє цьому процесу.

Висновки. У зв'язку з тим, що кожний член дитячої спілки входить до складної системи внутрішньо колективних взаємин, у дитячо-підлітковому колективі найбільш повно проявляється внутрішня сутність особистості, яка постійно оцінюється громадською думкою. Ми вважаємо, що вплив громадської думки на особистість члена дитячого об'єднання – це складова частина соціально-педагогічного процесу, що відбувається в об'єднанні. Він не обмежується актами схвалення або засудження. Це значно глибша дія, яка полягає в засвоєнні особистістю соціального досвіду, цінностей і норм в процесі її активної діяльності.

Отже, громадська думка дитячого об'єднання має великі виховні і соціалізаційні можливості. Тому перед соціальними педагогами постає непросте завдання: використовуючи соціалізаційну і виховну функцію, яка об'єктивно притаманна громадській думці, перетворити її в постійно діючий ефективний засіб соціалізації членів дитячих спілок.

Список використаної літератури

1. Красовицкий М.Ю. Общественное мнение ученического коллектива; Книга для учителя. М.: Просвещение, 1984. 96 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность: учебное пособие. Москва: Смысл: Академия, 2004. 352 с.
3. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред А.М.Прохоров. М.: Сов. Энциклопедия, 1988. 1581 с.

Рюль Вікторія Олександрівна
кандидат соціологічних наук, доцент
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
viktoria.riul@uzhnu.edu.ua

Mgr. Černá Martina, Ph.D
Vysoká škola Polytechnická
Jihlava, Česká Republika
Martina.Cerna@vspj.cz

ДО ПИТАННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА ЗАКАРПАТТІ

Децентралізації на сьогоднішній день є однією з наймасштабнішої реформи в Україні, яка триває з 2014 року. В результаті її реалізації було створено понад 800 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), які охопили третину території України. Новостворені громади отримали більше фінансових ресурсів, прямі відносини з Державним бюджетом, та, одночасно, ширші повноваження та обов'язки. А чи стали жити краще в найвіддаленіших кутках України та як змінилось життя громад підсумовувати та аналізувати вже нам.

Як нам вже відомо, реформа децентралізації передбачає передачу повноважень, фінансів на їх реалізацію та відповідальності за їх виконання від центральної влади органам місцевого самоврядування (ОМС), тобто тому керівництву (місцевим радам та їх головам), яке жителі територіальних громад самі собі виберуть. Вихідним пунктом реформи є усвідомлення, що на місцях краще орієнтуються в локальних проблемах і ефективніше можуть використати кошти на їх вирішення. Тому метою децентралізації є наблизити владу до мешканців, а мешканців – до влади для підвищення доступності та якості освітніх, медичних, культурних, адміністративних, комунальних і соціальних послуг, які отримують ті самі мешканці громад [3]. Кінцевою ж метою має стати повна зміна системи менеджменту на місцях. Це в першу чергу сформовані сильні громади, які виконують всі функції для своїх мешканців, а центральна влада формує політику і підтримує цей процес. Саму реформу провадять через об'єднання базових територіальних громад (міст, сіл, селищ) в укрупнені територіальні одиниці – так звані об'єднані територіальні громади (ОТГ). У результаті об'єднання органи місцевого самоврядування ОТГ отримують набагато більші можливості для розвитку (повноваження та кошти), аніж окремі села чи міста. Пов'язано це зі зміною адміністративно-територіальної вертикалі.

Отже, ключовими моментами реформи децентралізації є:

- Наблизити послуги до громадянина та підвищити їх якість;
- Створити повноцінну систему місцевого самоврядування, де громади будуть спроможні виконувати

покладені на них повноваження та відповідати за їх виконання;

- «Зміцнити» громади, щоб їх об'єднані ресурси (фінансові, майнові, інтелектуальні) можна було використати для підвищення якості послуг та розвитку місцевої інфраструктури;
- Створити передумови для економічного розвитку громад, оскільки у них тепер залишаються податки і вони стають більш зацікавлені в розвитку території, бізнесу та інфраструктури;
- Підвищити спроможність громад напряму залучати іноземні інвестиції, отримувати міжнародну технічну допомогу [2].

На початок 2019 року в Україні було створено 876 ОТГ. Проте вибори керівних органів ОТГ, які є передумовою початку функціонування ОТГ, проведено лише у 806 ОТГ. Загалом же, за затвердженими перспективними планами, має бути створено 1289 ОТГ. Найбільше ОТГ функціонує в Дніпропетровській (62), Черкаській (54) і Житомирській (53) областях. Що стосується Закарпаття, то тут поки найменше створених ОТГ, оскільки в області довгий час не було затвердженого плану створення ОТГ. Його було затверджено лише 18 грудня 2019 року Кабінетом Міністрів. Також вагомою причиною стало небажання місцевого керівництва втратити владу в багатих громадах (тобто тих, які мають ресурси наповнення місцевих бюджетів) через об'єднання з біднішими; неможливість чітко визначити критерії для об'єднання громад.

На сьогодні створено 17 ОТГ, кількість населення яких становить 278194 чол. (22% населення області), тому Закарпатській області потрібно наздоганяти те, що було упущено за 6 років децентралізації.

Що ж стосується соціальних послуг, то з 1 січня 2020 року стала чинною нова редакція Закону України «Про соціальні послуги» [4]. Отже в цьому році змінюється розподіл повноважень центральних та місцевих органів влади, а також встановлюється система соціальних послуг та її учасників, етапи визначення потреб, планування, організації та фінансування соціальних послуг. Повноваження у сфері соціальних послуг передають громадам – максимально близько до отримувачів цих послуг. Такі повнова-

ження визначаються новою редакцією Закону як власні повноваження громад. Щоб реалізувати їх, в громаді мають створити відповідний структурний підрозділ. Кожна ОТГ буде зобов'язана надавати базові соціальні послуги. Водночас, кожна соціальна послуга надаватиметься за відповідним соціальним стандартом, який затверджує Міністерство соціальної політики. Процес передачі повноважень з надання соціальних послуг на місця не є простим і швидким, у громад виникає безліч запитань і труднощів. Щоб допомогти громадам, ми збиратимемо у цьому розділі корисну та актуальну інформацію: посилення на нормативні документи, посібники та роз'яснення, новини та кращі практики у сфері соціальних послуг.

На сьогоднішній день серед позитивного впливу децентралізації на Закарпатті слід відмітити найголовніше це дороги, яких роками ніхто не ремонтував або їх взагалі не було по селам, особливо в гірській місцевості. До прикладу до села Родникова Гута відновили понад 17 км автошляху. Ще у 2015-му там відбувся паводок, багато шляхів зруйнувало, але зробили дорогу вже тоді, коли з'явилася об'єднана громада. Другим позитивним моментом децентралізації на Закарпатті стане відкриття ЦНАПів, щоб отримання довідок та інших документів в об'єднаних громадах має бути швидким та зручним. До прикладу у Вільховецькій громаді Центр надання адмінпослуг працює вже майже рік - з осені 2019-го. ЦНАП розташований у повністю реконструйованій громадою та обладнаній для потреб людей з інвалідністю двоповерховій будівлі колишнього будинку

культури. На першому поверсі нового Центру знаходяться шість робочих місць адміністраторів. Кожне з них Програма устаткувала меблями та ІТ-технікою. В установі також працюють дві станції для видачі закордонних біометричних паспортів та ІД-карток, які було придбано за кошти громади. Одним з перших в Ужгородському районі буде Центр надання адмінпослуг в Баранинській ОТГ, будівництво якого вже підходить до завершення. Також до кінця року буде модернізований Хустський ЦНАП, який надаватиме більше 130 послуг мешканцям своєї громади. І третім позитивним ефектом децентралізації можна виділити вдосконалення закладів, які безпосередньо є стратегічно важливими для громад: школи, дитсадки, клуби, спортивні майданчики та лікарні. В кожній Закарпатській ОТГ є приклади позитивних зрушень у вдосконаленні цих будівель [1].

Отже, незважаючи на те, що Закарпатська область дуже довгий період була аутсайдером у плані децентралізації, потенціал в області великий. Закарпаття, як прикордонна область, може спостерігати як Європа живе за принципом об'єднаних громад та самоуправління. Жителі краю на власні очі можуть бачити як Європа досягла успіху в децентралізації і це є хорошим стимулом до господарювання на рідній землі і до розуміння того в якому напрямку рухатись. На сьогоднішній день, ще багато не вирішено питань, які гальмують децентралізацію області, а після цьогорічних виборів ОТГ мають утворитись всюди тому буде над чим працювати і що вирішувати.

Список використаної літератури

1. Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/areas/0312>
2. Розпорядження КМУ №333-р від 01.04.2014 р. «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>
3. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (№ 157-VIII від 5 лютого 2015 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
4. Закон України «Про соціальні послуги» (17 січня 2019 року № 2671-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

Серга Тетяна Олексіївна

кандидат соціологічних наук, доцент
доцент кафедри соціальної роботи та психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
м.Запоріжжя, Україна
tserga2017@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Вступ. Слід констатувати, що перехід до ринкових методів господарювання в Україні й багатьох країнах пострадянського простору, досі майже не поширювався на реформування системи послуг соціальної сфери. Вона залишається переважно побудованою за принципом утримання постачальників, а не купівлі тієї чи іншої послуги. Підвищення адресності та якості надання соціальних послуг, при раціональному використанні бюджетних коштів, є одним із

пріоритетів реформування системи соціального обслуговування в цих країнах. Однак головним недоліком існуючої системи є відсутність ринкової конкуренції. Споживачі послуг соціальної сфери позбавлені можливості вибору постачальника, а сам постачальник позбавлений стимулів підтримки на належному рівні і підвищення доступності та якості послуги.

Виклад основного матеріалу. Інструментом монополізації ринку послуг соціальної сфери й ро-

зподілу замовлень на їх виконання на конкурсних за-садах, є введення технології замовлення, яке відбувається за принципом купівлі послуги замовником – органом державної влади або місцевого управління, на який прямо або делеговано покладені певні соціальні функції. Формування замовлення на основі конкретних пріоритетів соціальної політики дозволяє чітко визначити і на договірних умовах орієнтувати постачальників послуг на певні групи одержувачів цих послуг, номенклатуру необхідних послуг і їх якість. Впровадження технології замовлення створює для органів місцевої влади вагомий інструмент реалізації місцевої та регіональної стратегій соціальної політики.

Крім впровадження технології соціального замовлення одним з базисних елементів соціальної політики держави і провідним фактором успіху держави в сфері соціального забезпечення є формування соціальних стандартів. Стандарти необхідні: державі – як інструмент управління; постачальникам – для підвищення конкурентоспроможності, споживачам – для визначення якості наданих їм послуг. На відміну від соціального мінімуму, стандарт – це гарантія високого рівня певної якості, яку держава зобов'язується забезпечити громадянам у відповідні терміни:

- застосування соціальних стандартів дозволяє здійснити перехід від постатейного до подушного фінансування витрат на соціальні потреби, що має значно підвищити ефективність використання коштів, що спрямовуються на соціальний розвиток;

- державні соціальні стандарти дають можливість обґрунтовано визначити розміри витрат бюджетів всіх рівнів та соціальних фондів на соціальний захист і соціальне забезпечення населення, а також утримання соціальної сфери;

- соціальні стандарти передбачають встановлення головних критеріїв якості послуг;

- формування чітких стандартів надання послуг дозволяє значно коректніше оцінити фінансування багатьох галузей і прискорити їх реформування;

- визначення можливості впровадження соціальних стандартів визначає раціональні потреби і умови проведення реформи адміністративно-територіального устрою країни, критерії утворення адміністративно-територіальної одиниці: існування повного набору бюджетних установ, що надають соціальні послуги, їх завантаженість на рівні, передбаченому соціальними стандартами тощо.

Нові відносини між замовниками та постачальниками соціальних послуг вимагають і нових зобов'язань між ними, а також відповідальності перед клієнтами. Кожен одержувач/споживач послуг має законне право на отримання якісних послуг на захист

своїх прав у разі ненадання або надання послуг низької якості.

Тому для забезпечення якості соціальних послуг на державному рівні важливо не тільки встановити вимоги, але і забезпечити дотримання цих вимог усіма постачальниками послуг, передбачити санкції за недотримання вимог стандартів.

Як правило, функції контролю за якістю соціальних послуг відносяться до повноважень держави. Сьогоднішній системі контролю в сфері соціальних послуг України бракує інструментарію, знань і навичок для оцінки якості. Таким інструментарієм мають бути стандарти якості соціальних послуг. Вони містять критерії, орієнтовані на аспекти якості життя отримувачів і за допомогою яких можна оцінити рівень якості послуг.

У багатьох країнах Західної Європи, а також в США і Австралії сформовані спеціальні органи для виконання функцій контролю. Ці органи мають повноваження щодо здійснення реєстрації, сертифікації або ліцензування діяльності з надання соціальних послуг дітям, інвалідам, людям похилого віку, розгляду скарг і прийняття рішень щодо санкцій за недотримання якості.

На підставі результатів перевірок інспекція складає звіт, який містить або позитивні відгуки або рекомендації щодо необхідних поліпшень. Такі звіти оприлюднюються з метою інформування постачальників, користувачів послуг, органів влади та громадськості. Якщо стандарти не виконуються в будь-яких аспектах і значно відстають від встановлених вимог, застосовують відповідні процедури для усунення недоліків або припинення діяльності постачальника послуг через скасування ліцензії.

Для органів влади або інших замовників стандарти є інструментом порівняння результату послуг з обсягом вкладених ресурсів, прийняття рішень щодо доцільності контракування та фінансування послуг. Крім того, стандарти якості є основою для визначення правомірності дій працівників.

Висновки. Отже, стандарти якості є ключовим механізмом для забезпечення якості на національному рівні і стимулом для постійного поліпшення системи соціальних послуг. І, хоча процес вироблення стандартів соціальних послуг вже триває, він потребує уваги держави та громадськості.

Розробка стандартів якості повинна відбуватися із застосуванням таких підходів: участь працівників і користувачів (їх представників); виклад в простій зрозумілій для всіх учасників процесу формі; відображення найкращої практики, яка можлива при наявних ресурсах, базування на практичному досвіді; орієнтування на досягнення результатів, без зайвої деталізації методик досягнення цих результатів; надання можливості проведення самооцінок управління, оцінок одержувачами, громадського моніторингу.

Список використаної літератури

1. Соціальне замовлення в Україні: досвід 10 років впровадження / Збірник аналітичних та нормативно-методичних матеріалів / Під редакцією В.І.Брудного, А.С.Крупника. Одеса: Євродрук, 2011. 156 с.

2. Стандарти соціальних послуг: Збірка проектів документів / Під ред. Л.Л.Сідельнік. К.: Український фонд соціальних інвестицій, 2007. 175 с.
3. Управління якістю соціальних послуг: теорія та практика. Досвід мікропроектів УФСІ з інноваційних соціальних послуг. К. 2006. 100 с.
4. Чорній Л., Рубановський К. Огляд основних моделей соціального замовлення / соціального контрагування та муніципальних грантів, які використовуються сьогодні на місцевому рівні в Україні // Державне фінансування організацій громадянського суспільства. Як запровадити європейські стандарти? / [О. Ю. Вінніков, Д. С. Ковриженко, М. В. Лациба [та ін.]; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. К.: [Агентство «Україна»], 2010. С.118-154.

Сі Цзечень

аспірант

кафедра соціальної педагогіки

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

м.Київ, Україна

vainola@ukr.net

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вступ. У сучасних умовах розвитку незалежного українського суспільства набуває актуальності проблема технологізація процесу соціально-виховної роботи, оптимізація процесів програмування, проектування, конструювання, прогнозування, моделювання, спрямованих на упорядкування педагогічного середовища. Це завдання визначається такими особливостями освітніх технологій: включенням великої кількості індивідів, що наділені волею та свідомістю; суб'єктивністю змісту освітніх технологій (тобто обумовленістю їх успіху діями суб'єктів); комплексним характером освітніх технологій тощо. При цьому метод проектів трактують як первинний у підготовці сучасних, конкурентоспроможних фахівців.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що в сучасній науці накопичено вже численні за обсягом доробки, присвячені проблемі методу проектів у соціально-виховній роботі. Зокрема, загальнотеоретичні напрями у вивченні досліджуваного феномену відображені у роботах А. Сластьоніна, В. Розова, Є. Шиянова та ін.; психолого-педагогічні аспекти економічного виховання відображено у роботах Л.Денисенко, Д.Закатнова, А.Нісімчука, Л.Новікова, О.Падалки, А.Сиротенка, О.Шпака та ін.

Окремим напрямком постають дослідження, присвячені розгляду різних аспектів соціально-виховної роботи зі студентами (Р.Вайнола, А.Капська, В.Лаппо, В.Тернопільська, Н.Чернуха та ін.). В освітній сфері метод проектів знайшов свою реалізацію у діяльності американського педагога та філософа Дж. Дьюї та російських педагогів (С.Шацького, В.Шульгіна, А.Макаренко, М.Крупеніної та ін.).

Метод проектів у вищезазначених дослідженнях постає як сукупність педагогічних та соціологічних методик, що спрямовані на впорядкування дій,

операцій по вирішенню завдань освіти. Ця позиція підкріплюється твердженням О.Пехоти, яка зазначає, що феномени, які досліджує педагогіка, в багатьох випадках розглядаються в якості соціальних феноменів та існують в якості взаємообумовлених технологічних моделей [3].

З метою удосконалення навчально-виховного процесу педагоги нині можуть обирати певні технології або їх ефективно поєднувати. Але за всієї варіативності педагогічних технологій є загальні вимоги, яким вони повинні відповідати: по-перше, будь-яка педагогічна технологія повинна забезпечувати якісне засвоєння знань; по-друге, будь-яка педагогічна технологія повинна сприяти становленню особистості [1].

Більшість дослідників визначає такі етапи проектування: наявність проектного задуму (покладання і творення нового об'єкта, нових його якостей і станів); проектна конструктивізація (розробка специфічною проектною мовою задуму об'єкта, що передбачає процедури аналізу, синтезу, конструювання, узгодження, конкретизації тощо); спрямованість на проектну реалізацію (як можливість створення за проектом нового об'єкту, яка може і не здійснитися); проектна онтологія (відчуття зв'язку проектування з практичною діяльністю, належність до цінностей проектною свідомості тощо) [2].

Застосування методу проектів у соціально-виховній роботі зі студентами надає можливість майбутнім фахівцям самостійно отримати знання у процесі вирішення практичних завдань або проблем, які потребують інтеграції знань із різних галузей наук. Педагоги під час використання цього методу виступають у ролі розробників завдань для інноваційного проекту, координаторів, експертів, консультантів. У свою чергу студенти виконують роль організатора проектною діяльності, автора, генератора проектних ідей, виконавця проектних завдань.

Нами за основу прийнято підхід Н.Гридасова до створення освітніх проектів, що передбачає наявність таких етапів: проблемно-цільовий, аналітичний, процесуальний, етап первинної презентації, етап захисту, етап оцінки [4].

Виходячи з цих міркувань ми визначили такі критерії оцінки ефективності проектів студентів у соціально-виховній роботі: актуальність і соціальна значущість проекту; відповідність матеріалу темі, меті і завданням обраної проблеми; практична

спрямованість проекту; аргументованість і доцільність рішень; відповідність рішень нормам права і моралі; оформлення проекту, якість його презентації.

Висновки. Таким чином, ми розглядали проєкт як метод фахової підготовки фахівців освітньої та соціальної сфери, засіб соціально-виховної роботи зі студентами по розвитку їхньої соціальної відповідальності

Список використаної літератури

1. Вайнола Р.Х., Кулінченко О.С. Характеристика експериментальної роботи з виявлення рівнів сформованості соціальної активності студентів в умовах закладу вищої освіти. *Nauka innov.* 2019. 15(6). С.89–98. <https://doi.org/10.15407/scin15.06.089>
2. Гридасова Н. Проблеми формування економічної культури/ Гридасова Н. Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. За заг. ред. проф. В.І. Сипченка. Спецвип. 8. Ч.П. Слав'янськ: СДПУ, 2012. С.309–316.
3. Пехота О.М., Будаєв В.Д., Старєва А.М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. за ред. І.А.Зязюна, О.М.Пехоти. К. А.С.К. 2003. 240 с.
4. Романова Г.М. Стилєві особливості проєктування навчальних технологій викладачами вищих економічних навчальних закладів. Теорія та методика управління освітою. 2010. № 4. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/4/10romeee.pdf>.

Сороко Наталія Володимирівна

кандидат педагогічних наук

завідувач відділом технологій відкритого навчального середовища
Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України
м.Київ
nvsoroko@gmail.com

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПРОЄКТУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ STEAM-ОРІЄНТОВАНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Вступ. Соціальні очікування щодо підвищення конкурентоспроможності освіти і науки України пов'язані з формуванням ключових компетентностей особистості, які, перш за все, стосуються готовності, вмінь і навичок вирішувати завдання будь-якої складності в різних сферах життєдіяльності людини. Це сприяє перегляду принципів і підходів в системі освіти.

Глобалізаційні процеси модернізації освіти передбачають формування всебічно розвиненої, активної особистості, яка спроможна самореалізувати, самовизначити себе у суспільстві знань. З огляду на це особливого значення набуває STEAM-освіта, що передбачає, на нашу думку, запровадження практико-орієнтованого, міждисциплінарного та проєктного підходів у процесі вивчення учнями дисциплін природничо-математичного циклу (*англ. Science*), робототехніки (*англ. Technology, Engineering, Mathematics*) та формування в них креативного, творчого мислення завдяки використанню в освітньому процесі різноманітних галузей мистецтва (*англ. Art*) та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) [1].

Виклад основного матеріалу. Загальне завдання STEAM-освіти у межах соціального аспекту є підготовка учнів до подальшого навчання і працев-

лаштування відповідно до вимог ХХІ століття. Це потребує створення STEAM-орієнтованого освітнього середовища, що забезпечило б:

– можливості навчання учнів дистанційно, не зважаючи на час, місце знаходження та фізичний стан; спілкування та консультації з фахівцями різних галузей науки; проведення навчальних проєктів та досліджень, як індивідуальних, так і групових;

– можливості викладання вчителів дистанційно, не зважаючи на час, місце знаходження та інші фактори, зокрема, наприклад, для підтримки і розвитку інклюзивної освіти в Україні [2]; надання консультацій учням у проведенні навчальних проєктів, дистанційних лабораторних робіт та ін.; спілкування з колегами для створення і організації STEAM-проєктів;

– можливості брати участь у STEAM-проєктах закладу освіти зацікавлених батьків учнів цього закладу та фахівців у галузях STEAM.

З огляду на вищезазначене виникає суттєва проблема розроблення відповідних стратегій щодо підвищення кваліфікації учителів згідно з роботою в умовах такого середовища, що включає в себе, перш за все, розвиток їхньої інформаційно-комунікаційної компетентності.

Висновки. Рішеннями щодо проєктування та впровадження STEAM-орієнтованого освітнього середовища для розвитку інформаційно-цифрової компетентності вчителя, на наш погляд, можуть бути такі:

- зв'язок середовища із соціальними мережами;
- взаємозв'язок формальної і неформальної освіти;

- надання соціальних послуг у підтримці STEAM-орієнтованого освітнього середовища та повернення до цього середовища фахівців, учителів, учнів;

- надання методичних рекомендацій щодо використання ІКТ вчителями для створення та організації навчальних STEAM-проєктів

Список використаної літератури

1. Soroko N. V. Educational electronic platforms for STEAM-oriented learning environment at general education school / Nataliia V. Soroko, Lorena A. Mykhailenko, Olena G. Rokoman, Vladimir I. Zaselskiy // Proceedings of the 7th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2019), Kryvyi Rih, Ukraine, December 20, 2019 / Edited by : Arnold E. Kiv, Mariya P. Shyshkina // CEUR Workshop Proceedings. – Vol. 2643. – P. 462–473. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2643/paper27.pdf>.
2. Yuliia H. Nosenko, Zhanna V. Matiuh. State of using multimedia technology by ukrainian pre-school educators in work with inclusive group. Information Technologies and Learning Tools. Vol 57 No 1 (2017) DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v57i1.1523>

Стрюкова Юлія Вадимівна

кафедра соціальної роботи та психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
м.Запоріжжя, Україна
isriukova@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ ЗІ СКЛАДНИМИ ЖИТТЄВИМИ ОБСТАВИНАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Вступ. В умовах сьогодення перед молодим українським суспільством постала ціла низка соціально-психологічних, педагогічних та економічних проблем, які не тільки підвищують рівень соціального напруження, але потребують невідкладного вирішення. Такі проблеми негативно впливають на різні сторони суспільного життя та позначаються на сім'ях, члени яких опинилися в несприятливих умовах: безробіття, підвищення цін, економічна та політична нестабільність, тощо. Зазначені обставини знижують добробут родин і стабільність їх функціонування, а також руйнують сімейні стосунки. Слід констатувати, що сьогодні майже кожна сім'я характеризується нестабільністю, конфліктністю, а тому логічним стає те, що більшість її членів потребує психологічної підтримки та захисту, особливо гостро це питання постає в умовах децентралізації. Особливої уваги, заслуговують сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах. Від скоординованості та узгодженості дій як державних установ, так і різноманітних громадських організацій, залежить швидкість та якість надання адресних соціальних та психологічних послуг.

Виклад основного матеріалу. Актуальність дослідження зумовлена тим, що адміністративно-організаційні та соціально-психологічні підходи, форми і методи роботи з сім'ями із складними життєвими обставинами постійно перебувають у процесі розвитку та вдосконалення, а особливо в умовах реформування системи державного управління у сфері надання соціальних послуг та децентралізації.

У пошуках порозуміння у важку хвилину кожен з нас звертається до найближчих і, звичайно, розраховує на допомогу. Але часто буває так, що замість очікуваної підтримки людина наштовхується на стіну байдужості та холодності. Остання є не просто певним соціальним фактом, а приховує у собі обставини, які мають надскладну соціально-психологічну природу. Адже батьківська недбалість, агресія стосовно шлюбного партнера чи дітей, конфліктність, невміння знайти своє місце у житті, девіантна поведінка – лише наслідок невирішених особистісних проблем, незнання і невміння розв'язувати складні життєві задачі [1].

Одним із завдань здійснення психологічного супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, є допомога у вирішенні проблем, які члени сім'ї не можуть вирішити самостійно [3].

Психологічний супровід розуміється як процес побудови внутрішнього стану людини, формування свідомого оптимізму, вміння справлятися з труднощами, здатністю любити себе та своє життя.

Все це стає реальним, при застосуванні певних психологічних методів, таких як:

– тестування, що дає змогу встановити рівень розвитку у членів сім'ї необхідних знань, умінь, навичок, особистісних характеристик;

– психодрама, під час якої використовується рольова гра, що дозволяє створити умови для вираження індивідом почуттів, що пов'язані з важливими для нього проблемами;

– соціограма, що спрямована на аналіз відносин між різними групами людей;

– ігрова терапія, що передбачає залучення, перш за все дітей, до різноманітних ігрових ситуацій (розрізняють діагностичні, корекційні, розвивальні та творчі ігри).

З'ясовано, що на корекцію міжособистісних стосунків між членами подружжя, батьками й дітьми спрямована сімейна психотерапія, у процесі якої робота соціального працівника/психолога передбачає пошук і усунення причин емоційних розладів у сім'ї.

Метод впливу на людину за допомогою різних видів художнього та ужиткового мистецтва (малювання, живопис, ліплення, різьба, випалювання тощо) називається арт-терапією. Цей метод особливо ефективний, якщо в сім'ї є діти з функціональними обмеженнями. Групові заняття арт-терапією сприяють формуванню комунікативних навичок членів сім'ї.

Епістолярна терапія дозволяє здійснити корекцію міжособистісних стосунків між членами сім'ї (лист до батьків, лист до самого себе, лист у майбутнє).

Однією із цікавих психокорекційних технік є казкотерапія. Форми казкотерапії, що можна використовувати при роботі з сім'ями:

- аналіз відомих казок,
- створення казки «по колу від кожного»,
- експромтне інсценування казки,

– вигадання початку чи кінця казки,

– створення авторської казки кожним членом сім'ї тощо.

Аналіз казок дозволяє соціальному працівникові/психологу проаналізувати проблеми сім'ї. Великим потенціалом впливу на сім'ю, яка опинилася у складних життєвих обставинах, володіє соціально-психологічний тренінг як метод активного навчання [2].

Реалізація цих методів стає реальною при виділенні окремої можливості проведення психологічного супроводу зазначених типів сімей.

Висновки. Події, які відбуваються в Україні, вкрай складна соціально-політична ситуація у суспільстві показали необхідність соціально-психологічного захисту і психологічної допомоги як дітям та дорослим, так і цілим соціальним групам, зокрема сім'ям зі складними життєвими обставинами. Нинішні суспільні процеси, в тому числі децентралізація, вимагають переосмислення традиційних технологій. В умовах концентрації допомоги на громадах зростає необхідність психологічної допомоги, в якості реалізації головного принципу соціальних послуг, а саме – адресності. В цьому контексті, в якості рекомендацій, вважається доцільним створення спеціальних служб (на базі установ соціального захисту) психологічного супроводу сімей із важкими життєвими обставинами.

Список використаної літератури

1. Лучко М., Надвична Т. Психологічна допомога сім'ям за складних життєвих обставин. Психологія і суспільство. 2018. №3-4 (73-74). С. 224-233
2. Любецька М.М. Адміністративно – організаційні та соціально – психологічні підходи, форми та методи щодо здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. №1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1283> (дата звернення: 3.09.2020)
3. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 №18, ст.73 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 3.09.2020)

Шандор Федір Федорович

доктор філософських наук, професор
завідувач кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
f.shandor@gmail.com

Bojko Martha

PhD

Postdoctoral Research Associate at Yale School of Medicine, USA
martha.bojko@gmail.com

ПРОФЕСІЙНІ РОЛІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У літературі по-різному описують та класифікують ролі соціальних працівників. В американській «Енциклопедії соціальної роботи» описано понад 20 різновидів таких ролей. В українській та російській літературі прийнято здебільшого говорити не про ролі, а про функції соціальних працівників. Досить часто виділяють такі функції, як:

1) діагностична (оцінювальна) – вивчення, аналіз та оцінка життєвого поля клієнта (індивіда, групи, громади), оцінка результатів, досягнутих у процесі роботи;

2) прогностична – розробка плану розв'язання проблеми;

3) організаторська – діяльність соціального працівника з забезпечення взаємодії всіх учасників та установ, задіяних до роботи з клієнтом;

4) комунікативна – встановлення, продовження й припинення необхідних професійних контактів, обмін інформацією;

5) правозахисна – використання законів та правових норм для захисту прав і інтересів клієнтів;

6) превентивна – запобігання виникненню життєвих колізій у окремих індивідів і груп ризику;

7) коригуюча – конструктивні зміни в соціумі та системі життєзабезпечення людини;

8) соціально-економічна – задоволення матеріальних інтересів і потреб бідних клієнтів, а також інші функції.

Проте така класифікація більше описує можливі професійні обов'язки соціальних працівників і напрями, вона не бере до уваги модель поведінки со-

ціального працівника по відношенню до клієнта, колег по роботі й ширшого суспільства. Ґрунтовний аналіз рольового репертуару соціальних працівників можна знайти у працях українського фахівця В.Сидорова [1], котрий виділяє шість груп ролей: практичні, посередницькі, управлінські, дослідницькі, сервісні, латентні (приховані).

Усі ролі взаємопов'язані між собою. При наданні соціальних послуг, соціальний працівник може інтегрувати ці ролі, тобто одночасно виконувати кілька ролей; ролі можуть включати в себе додаткові ролі та функції.

Якщо орієнтуватися на головні цілі практики соціальної роботи, визначені Національною Асоціацією соціальних працівників США, то можна розподілити ролі працівників на чотири групи (див.табл. 1).

Таблиця 1. Ролі соціальних працівників

<i>Мета діяльності</i>	<i>Ролі</i>
1. Підвищувати здатність клієнта до розвитку, до вирішення проблем та здатність справлятися з труднощами.	Практичні фасилітатор та заохочувач всі терапевтичні ролі – консультант консультант-клініцист, терапевт групи, сім'ї; тренувач соціальних навичок
2. Зв'язувати клієнтів з системами, які надають ресурси, послуги та можливості.	Посередницькі керівник (управляючий) випадку брокер соціальних послуг захисник прав та інтересів клієнта (представництво)
3. Просувати ефективну та гуманну діяльність систем, які забезпечують ресурси та послуги.	Адміністративні консультант, експерт соціальних служб координатор керівник (супервізор).
4. Розвиток та удосконалення соціальної політики.	Пов'язані з аналізом політики та розвитком систем розробник програм напрямів роботи, дослідник, аналітик, представник інтересів громад.

Фокус практичних ролей зосереджено “на людині”, саме тому соціальні працівники виступають головним чином як *фасилітатори* або заохочувачі. У ролі фасилітатора соціальний працівник працює переважно як той, що надає можливість, полегшує взаємодію з соціальним оточенням. Виконання цієї ролі передбачає надання допомоги соціальним працівником окремим індивідам або групам виразити свої потреби, ідентифікувати/з'ясувати свої проблеми, розробити та застосувати стратегії їх вирішення. Фасилітатор допомагає розвинути здатності клієнта справлятися з проблемами більш ефективно.

Ця рольова модель трапляється в практиці соціальної роботи найчастіше і застосовується як підхід при виконанні практиком соціальної роботи ролей/функцій вчителя, терапевта або консультанта індивідів, груп та сімей. Також використовується у роботі з громадою – переважно коли метою є допомогти людям організувати допомогу самим собі. Орієнтуючись на концепцію „людина в оточенні”, соціальні працівники допомагають клієнту “навчитися жи-

ти” в умовах громади, наприклад за програмою “Проживання розумово відсталих людей у громаді”.

Соціальні працівники можуть також виконувати функції вуличного працівника, а також того, хто надає догляд (забезпечує послуги підтримки для тих, хто не може самостійно вирішити свої проблеми та задовольнити особистісні потреби), або того, хто змінює поведінку (як-то зміна специфічних патернів поведінки клієнта). Виконання цих ролей вимагає застосування таких методів роботи, як: індивідуальна робота/консультування, подружня сімейна терапія, групова робота, освіта/ поширення інформації та інших.

При виконанні ролі *тренера-вчителя навичок* мова йде про практичні та соціальні навички. Залежно від проблем, стану здоров'я та ступеню функціонального обмеження (інвалідності) клієнта виділяють кілька підходів до розгляду проблем, пов'язаних з практичними та соціальними навичками. Згідно з цими підходами, соціальні працівники, виконуючи роль вчителя навичок, ставлять за мету:

- набуття навичок (яких клієнт не мав),
- поновлення втрачених навичок,
- компенсування втрачених шляхом поновлення інших,
- попередження втрати існуючих навичок внаслідок соціальної ізоляції і практичної залежності від інших.

Наприклад, працюючи з розумово відсталими дітьми, соціальний працівник в якості тренера-вчителя навичок допомагає дітям набутти та закріпити практичні та соціальні навички, необхідні для щоденного життя: навички самообслуговування, самогігієни, самодогляду, прання, користування побутовими приладами, готування їжі, використання транспорту, планування часу, поведінка у типових побутових ситуаціях, навичкам прийнятної міжперсональної поведінки під час спілкування, звернення по допомогу до фахівця в разі необхідності тощо.

Необхідно зазначити, що підтримка навичок та їх поновлення не обов'язково має виконуватись соціальними працівниками, професіоналами. Соціальний працівник може просто пояснити або навчити близьких, родичів, або тих, хто доглядає клієнта, як потрібно терпляче і наполегливо, без дратування допомогти клієнту відновити навички. Це економія професійного часу.

Виконання ролі тренера-вчителя соціальних і практичних навичок – не легке і не швидке завдання. Цей процес може залучати закріплення ситуаційної динаміки, пошук і залучення ресурсів, підтримання використання їх клієнтом до тих пір, поки не буде досягнуто певних результатів.

Чимало авторів стверджують, що програми набуття, поновлення та попередження втрати навичок є більш ефективними, коли соціальні послуги надають у громаді, коли використовують нормальні, природні соціальні процеси і можливості. В умовах інституції (стаціонарних закладах соціального чи медичного обслуговування) досягти певних результатів у соціальній абілітації чи реабілітації значно важче: адже будь-який заклад – це штучний конструкт, задалегідь визначений географічно та соціально.

Соціальні працівники, що перебирають на себе *терапевтичні ролі*, консультують клієнтів з різноманітних життєвих запитів, таких як:

- консультування молоді, що втікає з дому,
- консультування суїцидальної особистості;
- консультування фостерних (прийомних) батьків при влаштуванні бездомних дітей в сім'ю;

- консультування підлітків щодо вживання наркотиків;
- консультування клієнтів, що мають сексуальні дисфункції;
- допомога алкоголікам усвідомити, що вони мають проблеми;
- професійне консультування та з питань влаштування на роботу

Терапевтичну роль виконує соціальний працівник, коли здійснює сімейні терапевтичні сесії, у сім'ях, що мають родича з проблемами психічного здоров'я. Під час таких терапевтичних сесій, наприклад за моделлю Андерсена, соціальний працівник заохочує співпрацю між клієнтом та членами сім'ї, допомагає членам сім'ї справитися зі своїми почуттями, проговорити очікування, врегулювати сімейні ролі, визначити стилі поведінки, посилювати незалежність, підтримувати баланс влади.

Поряд з тими ролями, які соціальний працівник виконує безпосередньо, сформувався низка латентних (прихованих) ролей, котрі приписуються соціальному працівникові. Серед латентних ролей виділяють такі: захисник порядку, що існує; руйнівник порядку, що існує; донор; брокер у сірих тонах.

Існування цих латентних ролей багато в чому зумовлене стереотипами щодо соціальної роботи та соціального працівника. Так, соціальний працівник, виконуючи роботу, діє в межах повноважень, даних агенцією, і часто представляє інтереси держави. Тому клієнти сприймають його як представника влади, що надає ресурси або обмежує доступ до них і, таким чином, виступає захисником встановленого порядку. Разом з тим, саме соціальні працівники, працюючи зі складними проблемами, часто виступають з найгострішою критикою на адресу держави і стають руйнівниками панівного порядку.

Соціальний працівник у ролі донора сприймається як той, хто має постійно жертвувати собою заради інших, ставити інтереси та потреби інших понад усе. Але така жертвність не несе нічого доброго, бо повністю нівелює стосунки партнерства між клієнтом і соціальним працівником, може набувати різних форм: потурання, позбавлення влади, розбещування, позбавлення досвіду тощо.

Отже, соціальним працівникам властивий розмаїтих функціонально-рольовий репертуар. При цьому один і той самий працівник може виконувати або одну визначену роль, або застосовувати в процесі своєї щоденної діяльності різні функції, переключаячись з однієї ролі до іншої.

Список використаної літератури

1. Сидоров В. Профессиональная деятельность социального работника: ролевой подход. Винница: Глобус-пресс, 2006. 408 с.

Щербина Сергій Степанович

кандидат соціологічних наук, доцент
кафедра соціальної роботи та психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна
sergshcherbina70@gmail.com

Дударьов Віталій Валентинович

кандидат політичних наук, доцент
кафедра соціальної роботи та психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна
dudarev77@ukr.net

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНО-ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Вступ. В сучасному світі актуалізується сучасна парадигма дослідження державного дослідження на рівні соціально-ціннісного аналізу. Державне управління як соціально-політичне явище виступало об'єктом дослідження з давніх часів виникнення держави як політичного утворення. Спочатку науковий підхід до державного управління ґрунтувався на принципах позитивізму і раціональності (що особливо простежується в класичному практико орієнтованому підході в американській школі державного управління), але починаючи з середини ХХ ст. в державному управлінні застосовується гуманістичний підхід, в якому приділяється значна увага соціальним цінностям державного управління і державної служби.

Становлення науки державного управління пов'язано з пошуком адекватності його соціально-ціннісного обґрунтування (Дж.Дрижек, Дж.Ганнелл, Р.Лейн, Ю.Меєн, Ф.Тейлор, Л.Уайт, М.Фоллет, Е.Мейо, А.Маслоу, Д.Істон, М.Саймон, Д.Трумен, Д.Сінгер, П.Дизель, У.Раньян, Г.Райт, Б.Гурне та ін.).

Виклад основного матеріалу. Будь-яка держава функціонує в певному соціальному оточенні, залежить від економіки та культури суспільства, його структури, психології та матеріальних і духовних цінностей громадян, їх менталітету, історичної пам'яті поколінь тощо. У свою чергу, держава потужно впливає на них, певним чином підсилюючи вагомість цих важелів для розвитку політичної системи.

Управління справами суспільства, захист прав і свобод людини, визначення й реалізація основ державної політики, державних програм у сферах державного, економічного, екологічного, соціально-культурного, національного розвитку; забезпечення режиму законності; бюджет, фінанси, податки; охорона довкілля, громадського порядку та громадської безпеки, керування державною власністю, зовнішньоекономічна діяльність; координація питань охорони здоров'я, освіти, соціального захисту – все це, в основному й переважно, державна діяльність на основі застосування правових механізмів, які встановлюються органами державної влади України.

Управлінський характер і правова природа функцій держави полягають у тому, що саме державне управління набирає таких специфічних ознак [6]:

1) у процесі його формулюються та реалізуються завдання, функції, інтереси держави та її суб'єктів і конституційні громадянські права, забезпечуються законні інтереси громадян;

2) функції управління виконуються спеціальними суб'єктами, котрі формулюються переважно державою;

3) ці суб'єкти діють за дорученням держави;

4) вони наділені необхідними повноваженнями державно-владного характеру;

5) вони діють у межах компетенції, визначеної для них у відповідних правових актах;

6) більшість варіантів управлінських зв'язків опосередковуються також іншими нормативними актами.

Хоча, як зазначає В.Авер'янов, у вітчизняній та зарубіжній літературі не сформувалося сталого та загально визнаного визначення державного управління [3]. Така сама думка висловлюється Г.Райтом [4].

Так, запропонований професором В.Бакуменком парадигмальний підхід до розв'язання проблем сучасного державного управління [1]. Крім того, у сфері наукових інтересів цього дослідника перебували проблеми: розвитку соціальних систем; розвитку філософських, світоглядних та методологічних засад державного управління; державної інноваційної політики; соціально-етичної культури державної служби; формування етичної і управлінської самосвідомості, моральності як характеристик державно-управлінської еліти; пошуку закономірностей, принципів, концепції організаційного розвитку державного управління соціальних систем; регуляції організаційно-функціональної структури державного управління, особливостей національної традиції публічної влади й управління в Україні.

Як зазначає В. Цветков, «державне управління можна розглядати як діяльність органів і установ всіх гілок державної влади, яка спрямована на визначення цілей розвитку, розробку і здійснення регулюючих, організуючих і координуючих впливів на всі сфери

суспільства для задоволення потреб громадян, які постійно змінюються, і досягнення поставленої суспільної мети розвитку» [5, с.13].

Розглядаючи державне управління як основний різновид соціального управління, В.Цветков визначає такі найхарактерніші ознаки державного управління:

1) державне управління – це, передусім, соціально-політичне явище;

2) державне управління та державні органи, що здійснюють його функції, є складовою єдиного механізму державної влади;

3) державне управління – це процес реалізації державної влади, її зовнішнє, матеріалізоване вираження і поза ним не існує. Зміст влади найяскравіше виявляється в державному управлінні [6].

Більш продуктивним, зазначає В.Авер'янов, є розгляд управління як специфічного виду суспільної діяльності, визначення його характерних рис і ознак, не обмежуючись юридичною оцінкою [2].

Представники загальносоціологічних наукових напрямів визначають управління як систематично здійснюваний цілеспрямований вплив людей на суспільну систему в цілому або на її окремі ланки на підставі пізнання й використання властивих системі об'єктивних закономірностей і тенденцій в інтересах забезпечення її оптимального функціонування та розвитку, досягнення поставленої мети.

Висновки. Отже, державне управління – це цілеспрямований організаційний та регулюючий вплив держави на стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина з метою досягнення цілей та реалізації функцій держави, відображених у конституції та законодавчих актах, шляхом запровадження державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленою, через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетенцією.

Список використаної літератури

1. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: Монографія. Ред-кол.: В.М.Князев, П.І.Надолішній, М.І.Мельник та ін. Київ: Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.
2. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: Монографія. Відп. ред. Н.Р.Нижник; Кол. авт.: В.Б.Авер'янов, І.А.Грицяк, С.Д.Дубенко та ін.. Київ: Вид-во УАДУ, 1997. 448 с.
3. Державне управління: теорія і практика. За заг. ред. В.Б.Авер'янова Київ: Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
4. Райт Г. Державне управління. Пер. з англ. В. Івашка, О. Коваленко, С. Соколик. Київ: Основи, 1994. 191 с.
5. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи. Кол. авт.; Наук. кер. В.В.Цветков. Київ: Оріяни, 1998. 364 с.
6. Цветков В. В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект). Харків: Право, 1996. 192 с.

Ясточкіна Ірина Анатоліївна

кандидат психологічних наук, доцент
кафедра соціальної педагогіки

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова
м.Київ, Україна
i.yastochkina@gmail.com

Баско Людмила Сергіївна

магістр 2 року навчання
кафедра соціальної педагогіки

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова
м.Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Вступ. Робота з дітьми з сімей внутрішньо переміщених осіб – це складний процес в силу багатьох об'єктивних та суб'єктивних обставин. Внутрішньо переміщені діти мали різні умови життя до переїзду і звичайно їх сім'ї по різному змогли влаштуватися в новій громаді та стикаються з різними проблемами.

Соціально-психологічна служба закладу освіти стикається з багаторівневою проблемою взаємодії з вимушено переміщеними дітьми та їхніми батьками, дитячими та дорослими колективами, в які вони інте-

груються, загальним дестабілізованим емоційним станом в освітньому просторі. Завдання, що стоять перед соціальним педагогом, шкільним психологом – це бути максимально мобільними, гнучкими і креативними, реагуючи на кожний запит, як на нову проблему. Адже за кожною дитиною з сімей внутрішньо переміщених осіб стоїть своя власна історія, кожний класний колектив є унікальним, кожний заклад загальної середньої освіти має свою специфіку і можливості [3].

Виклад основного матеріалу. Плануючи роботу з дітьми внутрішньо переміщених осіб, соціальному педагогу потрібно враховувати, що більшість з них часто не усвідомлюють, якої саме допомоги потребують. Особливо, коли це стосується вирішення нагальних проблем.

Досягнення мети, виконання завдань і реалізація змісту соціально-педагогічної діяльності здійснюється за допомогою сукупності методів, прийомів, засобів та форм, які є складовими різноманітних технологій діяльності соціального педагога.

Слід зазначити, що методи соціальної роботи – сукупність прийомів, способів діяльності, що використовуються для розв’язання соціальних проблем клієнтів, стимулювання розвитку їхніх сил, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації [4].

До класичних методів соціальної роботи, які використовують і в закладах загальної середньої освіти, належать: індивідуальна допомога, групова робота, робота в громаді.

До інноваційних первинних методів відносять індивідуальну терапію, сімейну терапію, групову терапію. До вторинних – супервізю, планування, консультування, супровід, розвиток організації, менеджмент. Вторинні методи застосовують, як правило, при структурних змінах, коли індивідуальні процеси і розвиток перебувають, ніби на другому плані. Засобами змін виступають дії, активна позиція і меншою мірою – вербалізація [4].

Інновації – це кінцевий результат інноваційної діяльності у вигляді нового чи удосконаленого продукту або технологічного процесу, який наділено якісними перевагами при використанні та проектуванні, виробництві, збуті. Інновації використовуються у практичній соціально-педагогічній діяльності та мають суспільну перевагу.

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» під інноваціями слід розуміти «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [2]. У великому тлумачному словнику термін «інновація» тлумачиться, як нововведення в галузі техніки, технології, організації праці або управління, засноване на використанні досягнень науки та передового досвіду [1].

Більшість дітей-внутрішньо переміщених осіб намагаються не привертати до себе увагу, по можливості уникають спілкування з однолітками та вчителями, без особливого ентузіазму приймають участь у

житті закладу освіти. Під час суперечок з однокласниками або вчителями інколи проявляють агресію.

Працівники закладів загальної середньої освіти не завжди готові до тих викликів, які готує сучасне життя. Змінити ситуацію можна змінивши ставлення всіх причетних до роботи з дітьми і не лише внутрішньо переміщених осіб. Робота з дітьми повинна перейти з розряду формальної в розряд пріоритетної. Стисло зазначимо, на наш погляд, перспективні інноваційні форми та методи соціально-педагогічної роботи з дітьми з сімей внутрішньо переміщених осіб у закладі загальної середньої освіти. Сімейна терапія – це не лише почути, а й вміння навчити чути тих, хто поряд. Консультування повинно охоплювати всі рівні життя дитини та її сім’ї, оскільки розповсюдженою проблемою сучасних людей є невміння висловлювати свої думки, бажання, мрії, а результатом стають закритість, відлюдкуваність, комплекси та образи на весь світ, нещасливі сімейні стосунки та нещасливі діти.

Робота соціального педагога з дітьми з сімей внутрішньо переміщених осіб, їх батьками, вчителями через інформаційне навчання за допомогою Інтернет-технологій і включення в життя закладу освіти може стати поштовхом до адаптації в новому освітньому середовищі цієї категорії дітей і зменшить негативний вплив на них інших учасників освітнього процесу.

Формування особистості може відбуватися через надання корисної та потрібної інформації за допомогою таких інноваційних методів роботи, як Інтернет-платформа; «Галерея професій» (як один із методів підготовки до дорослого життя); «Легінь – фест» (заохочення до здорового способу життя та виховання патріотизму у хлопців-підлітків, навчання дівчат вмінню відстоювати свої кордони честі) тощо. Це ті пріоритетні завдання соціального педагога, виконання яких може дозволити вийти на новий рівень спілкування в закладі освіти та підвищити його значимість у освітньому та виховному процесах.

Висновки. Отже, діти з сімей внутрішньо переміщених осіб, які тривалий час перебувають в новому освітньому середовищі, мають проблеми з соціальною адаптацією, налагодженням стосунків з однокласниками та вчителями потребують нових підходів в роботі соціального педагога. Саме інноваційні технології роботи з цією категорією дітей можуть суттєво вплинути на ефективність роботи соціального педагога, шкільного психолога, вчителів та допомогти покращити результати виховної роботи та освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnnyk.me/dict/vts/> (дата звернення: 10.09.2020).
2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04 лип. 2002 № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/40-15> (дата звернення: 12.09.2020).
3. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: методичні рекомендації. Київ, 2014. 84 с.
4. Соціальна педагогіка: підручник / за ред.: А.Й.Капської. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 488 с.

Смук Оксана Тарасівна
кандидат психологічних наук, доцент
кафедра психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
oksana.smuk@uzhnu.edu.ua

ФОСТЕРНА СІМ'Я ЯК ІНСТИТУТ ОПІКИ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОЇ ОПІКИ

Міжнародна практика пропагує політику деінституалізації, як умову для проведення реформ, спрямованих на зменшення сирітства в державі. Деінституалізація повинна сприйматися як комплекс дій, направлених на досягнення однієї мети – створення умов для виховання дітей поза установами інтернатного типу. Серед основних завдань політики є скорочення чисельності дітей-сиріт у державних закладах, створення служб супроводу сиріт та сімей, розвиток сімейних форм виховання. Саме на цьому шляху перебуває нині й Україна. В умовах суспільно-політичної та економічної кризи порушується повноцінне функціонування сім'ї. Сьогодні вона, як ніколи, потребує допомоги, соціально-правового захисту і підтримки, впровадження нових ефективних форм соціально-виховної роботи з родиною. В цьому плані заслуговує на уваги вивчення зарубіжного досвіду.

За рівнем та тривалістю діяльності прийомних сімей виокремлюються такі групи:

- країни, де прийомні сім'ї існують більше тридцяти років (США, Велика Британія, Фінляндія, Нідерланди тощо);

- країни, де система прийомних сімей введена нещодавно (Угорщина, Румунія, Україна, Грузія, Вірменія, Болгарія, Польща, Словаччина тощо). За пріоритетністю форми опіки в міжнародній практиці визначаються так: усиновлення, опіка в сім'ях родичів, прийомна сім'я, інтернатний заклад.

У контексті нашого дослідження представляє інтерес форми роботи з дітьми-сиротами у Великій Британії.

Найбільш поширеними є два типи «fostering» і «mainstay» (фостерні сім'ї), які пройшли у своєму розвитку кілька етапів: як добровільна громадська ініціатива, як законодавчо обумовлений соціальний інститут і як змінне та постійно удосконалюване соціально-педагогічне середовище, функціонування якого спрямоване на створення комфортних умов для життєдіяльності прийомної дитини. Зміст і форми соціально-виховної роботи з прийомними дітьми на кожному з виокремлених етапів визначались історичними, економічними і соціальними умовами британського суспільства. Особливість їх полягає в тому, що догляд за чужою дитиною здійснює прийомна сім'я упродовж тривалого періоду часу (до повноліття). Відповідно, контакти дитини із біологічними батьками зберігаються і, як тільки умови в сім'ї стають більш сприятливими для виховання дитини, вона має змогу повернутися до своїх батьків [1].

«Mainstay» – сім'ї з тимчасовим утриманням дітей (від 11 до 17 років). Метою існування таких форм сімей є надання допомоги дітям, батьки яких опинилися перед труднощами. Якщо батьки у визначений термін в змозі подолати їх, то дитина повертається в сім'ю; в іншому випадку – дитина оформляється на виховання у фостерну сім'ю («fostering»: foster caring – турботливий вихователь) [1].

У рамках нашого дослідження представляє інтерес і досвід роботи альтернативної форми «emergency care» – догляд у надзвичайних (критичних) ситуаціях. Ця форма роботи виникає за необхідності негайної ізоляції дитини у випадку психічної травми (убивство, арешт, аварія, раптова смерть батьків і т.д.). У таких межових, емоційно-критичних станах, дитину передають на кілька днів або тижнів у «Carers» для з'ясування подальшого перебування дитини та її особисте життя. «Carers» (англ.) – люди, які за будь-яких умов приймають в свою сім'ю чужу дитину. Це можуть бути як сімейні, так і самотні люди, яким виповнилось 25 років, і які виявили бажання виховувати чужих дітей [1].

Так, при створенні таких сімей суттєвими моментами є: поетапне введення дитини у фостерну сім'ю; врахування важливих проблем дітей-сиріт, посилення турботи про гетеросексуальні стосунки, конфлікти з ровесниками чи батьками; розв'язання стресових ситуацій, з якими доводиться стикатися прийомним дітям вдома, у школі, у групі ровесників тощо. Зазначимо, що створення прийомної сім'ї і часткове делегування їй батьківських прав та обов'язків не знаменує собою завершення роботи практичного психолога з конкретною дитиною [2; 3].

Країни Австрія, Бельгія, Великобританія, Румунія, Словаччина, Югославія, Угорщина перевагу надають саме *сімейному вихованню, сімейній опіці дітей*, які залишилися без батьківської опіки. Особливістю їх концепції є турбота про утримання великих груп дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки в сім'ях. Дана концепція прописана в нормативному документі у сфері захисту прав дитини – Конвенції ООН, яка проголошує сім'ю як основний осередок суспільства та природного середовища для зростання і благополуччя всіх членів і особливо дітей, яким має бути надано необхідний захист і сприяння з тим щоб вони могла повністю покласти на себе зобов'язання в рамках суспільства».

Для різнобічного, гармонійного розвитку особистості дитини-сироти сім'я є виховне середовищем, вплив якого відчувається й переживається про-

тягом усього життя. Л.Виготський наголошує, що домінуюча роль в соціогенезі психіки належить дорослому як носію культурних засобів, які опосередковують взаємодію дитини із світом. Отже, найкращим середовищем, у якому формується прив'язаність, є сім'я, поза сім'єю встановити її дуже складно. Концепція дублювання батьківських властивостей передбачає, що людина вчиться виконувати чоловічу чи жіночу роль в значній мірі від своїх батьків і неусвідомлено використовує у своїй сім'ї модель відносин батьків. Відбувається ідентифікація – елементарна психологічна реакція, яка полягає в тому, що індивід в думках прирівнює себе до іншої людини (одного з батьків). Інколи, не помічаючи, він переносить спосіб мислення, ідеї і цінності, і найголовніше – емоційні реакції і внутрішні стани, неусвідомлено чи свідомо намагається уподібнитись до батьків. Батьківські відносини стають еталоном.

Прийняте Кабінетом Міністрів України Положення про прийомну сім'ю створює правову базу для запровадження в Україні інституту прийомної сім'ї як такої, що всебічно відповідає потребам виховання та утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки та піклування [4].

Соціально-психологічні аспекти функціонування прийомних сімей особливі. З одного боку, вони містять у собі весь спектр проблем звичайної багатодітної сім'ї. З іншого – перед такою сім'єю постають завдання щодо корекції та компенсації вад розвитку, відставання та занедбаності здоров'я дитини, а також подолання наслідків психологічних травм.

Досвід існування прийомних сімей в інших країнах та дитячих будинків сімейного типу в Украї-

ні підказує, що в умовах їх поширення виникає потреба у створенні спеціальної служби для надання прийомним батькам необхідної медичної, психологічної та соціальної допомоги і підтримки. Завданням цієї служби мають бути забезпечення комплексності роботи (медичної, психологічної, педагогічної та соціальної), залучення спеціалістів (психоневролога, дитячого психіатра, логопеда та інших), надання психологічної допомоги конкретним дітям, батькам, сім'ї в цілому.

Вивчення та аналіз життєдіяльності сімейних форм виховання переконують, що ця форма реабілітації та соціалізації дітей необхідна і прогресивна. Однак подальший розвиток таких форм виховання та утримання сиріт залежить від того, наскільки держава та суспільство зможуть пом'якшити вплив нестабільності та економічної кризи на ці сім'ї, допомогти їм виконувати свої виховні функції.

Проблеми підбору прийомних батьків та їх початкової підготовки необхідно вирішувати разом з органами освіти та охорони здоров'я, оскільки організація обов'язкового відбору, підготовки прийомних батьків – це зміцнення внутрішньої медико-психолого-педагогічної структури прийомної сім'ї.

В процесі роботи з людьми, які вирішили стати прийомними батьками, головним завданням є усвідомлення відповідальності та складності завдань, які їм необхідно буде розв'язувати. Те, що в стосунках між батьками та рідними дітьми виникає в силу природних почуттів, у випадку прийомної сім'ї повинно стати підсумком свідомої поведінки, терпіння, витримки, стійкості, розрахованих не на порив, а на дні, місяці, роки копіткої роботи.

Список використаної літератури

1. Пічкарь О.П. Підготовка соціальних працівників до профілактики адиктивної поведінки молоді у Великій Британії. Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Підготовка соціальних працівників/ соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді» (Черкаси, 30-31 жовтня 2003 року). Черкаси: Вид-во ЧНУ», 2003. С.164-175
2. Приймні сім'ї для дітей-сиріт з функціональними обмеженнями /за наук. ред. О.О.Яременко, Н.М.Комарова, Р.Л.Левін та ін. К.: Український інститут соціальних досліджень, 2001. 120 с.
3. Створення та функціонування прийомних сімей: Навчальний посібник для державних службовців /за наук. ред. О.О.Яременко, Н.М.Комарова, Л.С.Волинець, І.В.Пеша. К.: Український ін-т соц. досліджень, 2000. 113 с.
4. Дитина в прийомній сім'ї: Нотатки психолога /за наук. ред. Г.М.Бевз, І.В.Пеша. К.: Український інститут соціальних досліджень, 2001. 101 с.

**Надання соціальних послуг в умовах децентралізації:
проблеми та перспективи**

Матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції

**Social services and decentralization:
problematic issues and prospects**

Proceedings of the International scientific-practical conference

Відповідальна за випуск:

Бартош О.П.

Технічний редактор
та комп'ютерна верстка:

Тополянський С.І.

Тексти доповідей і повідомлень друкуються мовою
оригіналу в авторській редакції

Здано до набору 23.09.2020. Підписано до друку 29.09.2020.

Формат 60x84. Папір офс. Гарнітура Times New Roman.

Друк різогр. Ум. друк. арк. 12.8.

Тираж 100 прим.

ТОВ «РІК-У»: 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції*

Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року

Розтиражовано ФОП Роман О.І.

м. Ужгород, пл. Ш.Петефі, 34/1

Тел.: 0509771656